

Pohjoinen Suomi – tulevaisuus tarjolla

HTT Raimo Ikonen
FL Rauno Lämsä

Sisältö

Johdanto-esipuhe.....	4
1 Kohti uudistuvaa kunta- ja aluerakennetta.....	6
1.1 Hyvä hallintohistoria pohjana: murros vaatii kokonaisvaltaisen muutoksen alueille.....	6
1.1.1 Hallituksen lupaus purkaa 300 normia toteen, totta vai tarua.....	7
1.1.2 Vastaus kuntalaisten odotuksiin tulevaisuuden kunnista.....	9
1.1.3 Onko kunnan johtamismallilla väliä - pormestari- vai kuntajohtaja-malli.....	10
1.1.4 Mitä tehdä kuntien eriytymiskehitykselle.....	11
1.1.5 Kunnat kokeilemalla yhtenäiskunnista yhteistyökunniksi.....	12
1.1.6 Uusi haastava tehtävä kunnille; TE-palvelut.....	14
1.1.7 Verkostoituminen ja kumppanuus ovat avain tehokkaaseen toimintaan.....	15
1.1.8 Kunnat ja kansalaisyhteiskunta yhteistyössä.....	16
1.1.9 Kuntien rahoitus uusiksi, onko tarpeen.....	17
2 Aluehallinnon uusi tuleminen, apu sotesta ikääntyvään Pohjois-Suomeen.....	19
2.1 Valtion ohjaus strategiseksi ja lainsäädäntö väljemmäksi.....	19
2.2 Veropohjainen vai vakuutus pohjainen malli parempi.....	21
2.3 Kaipaus vakuutus pohjaiseen Hollannin malliin.....	21
2.4 Uudistuksen tärkeimmät tavoitteet unohtuneet.....	23
2.5 Panoksia perusterveydenhuoltoon erikoissairaanhoidon kustannuksella.....	24
2.6 Omalääkäri-mallissa puheista tekoihin.....	25
2.7 Terveys- ja hyvinvointiasemat houkutteleviksi ja kukoistukseen.....	26
2.8 Ammatinharjoittajat mukaan toimintaan.....	28
2.9 Väestövastuun määrittely, onko avuksi.....	29
2.10 Unohtuiko palvelujen integraatio.....	30
2.11 Mitä tehdä työterveyshuollolle.....	31
2.12 Hoiva haasteen edessä.....	33
2.13 Verkostojen perkaus ja kumppanuuksien rakentaminen.....	34
2.14 Demokraattinen maakuntahallinto ”ajuriksi”.....	35
3 Pohjois-Suomen elinvoiman voimistaminen.....	37
3.1 Luontaisten kehitysmahdollisuuksien ja asenteiden vahvistaminen.....	37
3.2 Pohjois-Suomen vetovoiman lisäys – koulutetun työvoiman saanti.....	38
3.3 Saavutettavuus ja vihreä aalto aluekehityksen perustaksi.....	41
3.4 T&K-kehityksessä pysyminen – huomio 6G mahdollisuuksiin.....	41

4 Kansallisen ja EU:n aluepolitiikan ja muiden tukitoimien hyödyntäminen.....	43
4.1 Kansallisen aluepolitiikan paluu Pohjois-Suomen näkökulmasta.....	43
4.1.1 Alueellisten teema- ja kasvuohjelmien toteutus.....	44
4.1.2 Huoltovarmuusyhteyksien ja infran turvaaminen koko maassa.....	46
4.1.3 Omavaraisturva ja maaseudun kehittämistoimet.....	50
4.1.4 Kriittisten resurssien ja ympäristön yhteiselo.....	52
4.2 EU-hankkeiden ja rahoituksen voimistuva hyödyntäminen.....	54
4.2.1 Suuralueiden vastuu kansallisesti EU-rakennerahasto-ohjelmista.....	54
4.2.2 EU:n rakennerahastopolitiikan uudet tukikriteerit ja pilottihankkeet.....	56
4.2.3 EU:n reuna-alueiden kehittämis- ja turvallisuusohjelmat vireille.....	57
4.2.4 Saavutettavuus ja Suomi EU:n puitteissa – globaalit ratkaisut ja Pohjola Norden yhteistyöhankkeet esille	57
5 Yhteenveto – selvityksen suositukset ja johtopäätelmät.....	58

Tekijät

HTT Raimo Ikonen

FL Rauno Lämsä

Julkaisija:

Pohjois-Pohjanmaan liitto

Poratie 5 A, 90140 Oulu

puhelin 040 685 4000

kirjaamo@pohjois-pohjanmaa.fi

www.pohjois-pohjanmaa.fi

Oulu 2024

Julkaisu A: Pohjoinen Suomi - tulevaisuus tarjolla

ISBN

ISSN

Etu- ja takakannen kuvat

Taitto Pohjois-Pohjanmaan liitto / AV

Johdanto - esipuhe

Pohjois-Suomea odottavat geopoliittiset ja -taloudelliset haasteet, kokonaisturvallisuus ja huoltovarmuus. Ne heijastuvat Pohjois-Suomen kehitysmahdollisuuksiin uusina ulottuvuuksina. Kokonaistaloudellinen tilanne luo haasteellisen sisäisen toimintaympäristön. Talouden vaiheet talousnäkyvät maailmantalouden ongelmien kanssa välittyvät kuntatalouteen saakka. Kyse on rakenteellisista ja pitkän aikavälin ongelmista. Uutta on, että koko Suomi on riippuvainen Pohjois-Suomen menestyksestä.

Demokratiassa hyvä ja tehokas hallinto kunnolla toimiessaan on maan suurimpia vetovoimatekijöitä, joka mahdollistaa ja tukee kaikkea yhteiskunnallista toimintaa. Mitä lähempänä kansalaista toimitaan sitä suurempi merkitys selkeällä ja toimivalla hallinnolla on. Muutokset alueellisessa ja paikallisessa hallinnossa ovat muotoutumassa. Niiden rooli koko yhteiskuntaan ja alueelliseen hyvinvointiin korostuu tulevaisuudessa.

Hallintotasojen muutokset heijastuvat jokaiseen pohjoissuomalaiseen asti. Hyvinvointialueiden luominen ja TE-palveluiden siirto kuntien vastuulle merkitsevät jatkossa ponnisteluja. Aluetasolla keskitetyn lupahallinnon toteutus ja uusien elinvoimakusten hahmottaminen luovat haasteita maan eri kunnille. Aluehallintoa leimaa päätöksenteon ja vastuiden sekavuus. Kuntien perustehtävät tiivistyvät elinvoima-, sivistys- ja hyvinvointitehtäviksi. Kuntien tehtävissä kulttuurilliset tapahtumat ja ominaispiirteet korostuvat. Taustalla vaikuttavat toisinaan kietoutuvat yhteiskunnalliset rakenneongelmat ja Suomen taloudelliset vaikeudet: ikääntyminen, heikko tuottavuuden kehitys ja hiipunut kasvu. Menojen kasvun ohella kuntien heikentyvä verotuotto on ilmeinen. Kyetäänpö sosiaalisesti ja alueellisesti

eheään yhteiskuntaan, joka tukisi kasvua? Hankkeessa etsitään vastauksia kuntia koskevaan perimmäiseen kysymykseen, onko kunta määriteltävä uudelleen ja miten kuntien itsehallinnon valossa. Maakuntaliittojen asemaa kuntayhtyminä tarkastellaan sekä niiden tehtäviä alueellisen kehittämisen tehtävistä käsin.

Paikallistasolla selvitettäväksi asioiksi määrittyvät yhtenäiskuntamallin kehittäminen, kuntien elinvoiman ja yhteistyömahdollisuuksien tehostuminen. Tavoitteena on keskittyä kuntien uusiin toimintamalleihin ja palveluprosesseihin. Kuntalain ja valtiosuusjärjestelmän uudistustarpeet nousevat esille. Tarkastellaan, onko sote-uudistuksen korjauksiin tarvetta ryhtyä. Samalla selvitetään, miten hyvinvointialueiden palveluverkostoa, palveluketjuja ja prosesseja voidaan tehostaa sekä palvelujen saatavuutta varmistaa. Samalla tarkastellaan valtion roolia palvelulupauksen, ohjausroolin ja byrokratian purun toteuttajana. Pohjois-Suomen näkökulmasta selvitetään keinoja uudistaa kansallista rakennerrahastohallintoa alueiden vastuiden pohjalta.

Selvityksen keskeinen kontribuutio liittyy alueiden elinvoimaistumiskeinojen kartoitukseen uusista näkökulmista. Ne koskevat saavutettavuutta, huoltovarmuutta ja kokonaisturvallisuutta. Saavutettavuus keskittää tarkastelua maalla, merellä ja ilmassa olevien väylien rooliin. Nämä Pohjois-Suomelle tärkeät painopisteet ovat valtakunnan etu. Alueen infrainvestointien vähäinen osuus nousee esille; mistä heikko arvostus johtuu? Selvitys tarjoaa liikennetarkaisuja kehityksen peruselementeiksi Pohjois-Suomessa, koko valtakunnan yhteistoimiksi

ja globaaleja ratkaisuja.

Kyse on konkreettisten avaintavoitteiden ja -toimien kartoittamisesta, ei niinkään kehittämissuunnitelmien muo-
dostamisesta yritysten, valtion ja alueiden yhteistyö-
nä. Visioita on laadittu vuositolkulla.

Tarkastelu sisältää, mitä elinvoiman edistämiskei-
noja tarvitaan alueellisesti tuki- ja hallintotoimien
uudistamiseksi. Työvoiman saatavuus on nousemas-
sa kasvun esteeksi Pohjois-Suomen kunnissa. Se luo
perusteita etsiä nopeasti vaikuttavia keinoja. Kou-
lutukselliset uudistukset ja resurssit voivat tarjota
perustaa alueiden elinvoimaistamiselle.

Alueiden elinvoimaistuminen tarvitsee lisäresursse-
ja. Sekä kansallisten että EU-voimavarojen supistu-
minen on edessä. EU-rakennerahastovarot uhkaavat
tyrehtyä nykykriteereiden perusteella tulevaisuu-
dessa. Miten aluepolitiikan avartamisen odotetaan
tuovan uusia välineitä?

Selvitys tuo esille peruslinjauksia siitä, millaiseksi
EU:n koheesio politiikan tulisi kehittyä vuoden 2027
jälkeen Pohjosen näkökulmasta. Geopoliittiset muu-
tokset tulisi ottaa Suomen osalta huomioon, etenkin
infrainvestointien osalta. Selvitys kartoittaa, mitä
uusia koheesio politiikan tukikriteereitä tarvittaisiin.
Harvan asutuksen kriteerin palauttaminen sille
kuuluvaan asemaan ansaitsee analyysin muuttuneis-
sa toimintaympäristöissä. Väestön ikääntyminen
haastaa tuloksellisia kehittämistoimia. Tarvitaanko
EU-tasolla erityisiä pilottihankkeita? Muun EU-ra-
hoituksen, liikennehankkeiden ja T&K- sekä vihreän
aallon rahoituksen alueellista kohdentamista tulisi
punnita. Teemakohtaisten ohjelmien esittäminen voi
olla käyttökelpoinen väline.

Nämä kehityssuunnat heijastuvat selvityksen viite-
kehukseen. ”Pohjoinen Suomi – tulevaisuus tarjolla”
on alhaalta ylöspäin toteutettava tulevaisuushaku-
inen ja käytännönläheinen selvitys. Sen kulmakivi
on alueellinen tulokulma, monitahoisesti. Lähesty-
mistapa tiivistyy siihen, miltä kuntien rakenteiden ja
toimintojen sekä miltä aluerakenteiden ja -hallinnon
tulisi näyttäytyä lähitulevaisuudessa. Kumpakin

tasoa tarkastellaan asukkaiden näkökulmasta.

Selvitys on ajankohtainen kontribuutio ja tavoitteel-
linen pitkän aikavälin toimenpidevalikoima keskus-
teluihin Pohjosen Suomen edunvalvontatehtävistä
ja -näkökulmista. Se tarjoaa itsenäisenä selvityksenään
alueen poliittisille päätöksentekijöille koko valtakun-
taa myöten kirjon alueellisen elinvoiman edistämis-
keinoja. Selvitys pyrkii keskustelun herättäjäksi, mitä
tulevaisuus tarjoaa Pohjoiselle Suomelle. Raportti
taustoittaa lukuisia yksityiskohtaisia esityksiä. Se
tiivistää keskeisen sanomansa kärkihankkeisiin ja
-tavoitteisiin.

Raimo Ikonen on vastannut luvuista 1 ja 2 sekä
Rauno Lämsä luvuista 3 ja 4 sekä selvityksen koko-
naiskoordinoinnista.

Kirjoittajat osoittavat kiitoksensa Pohjois-Pohjan-
maan maakuntaliitolle osoittamastaan tuesta.
Kiitos kuuluu maakuntaliiton asiantuntijaryhmälle
kommenteista selvitystyön eri vaiheissa. Samoin
kiitokset osoitetaan muille asiantuntijoille ja minis-
teriöille, lukuun ottamatta kahta, ministeriötä, työtä
eteenpäin vieneistä kommenteista.

Selvitykseen liittyviä tilastoja ja muita taulukoita ei
ole sisällytetty liitteiksi. Ne ovat saatavilla maakun-
taliiton tilastosivuilta. Liitto julkaisee selvityksen
julkaisusarjassaan.

Lokakuussa 2024

Raimo Ikonen
Rauno Lämsä

1 Kohti uudistuvaa kunta- ja aluerakennetta

Alueiden merkitys ja maan kaikkien alueiden elinvoimaisuus ovat uudessa maailmanpoliittisessa tilanteessa välttämättömyys. Kun puhutaan sote uudistuksesta, tulee muistaa, että sote kaikinensa on yhteiskunnan toimintojen mahdollistaja, ei vain tekninen rahan syöjä niin kunnan kuin hyvinvointialueenkin osalta. Se on työvoimapolitiikkaa, elinkeinopolitiikkaa, työllisyyspolitiikkaa, koulutus- ja sivistyspolitiikkaa, talouspolitiikkaa, hyvinvointipolitiikkaa ja aluepolitiikkaa. Siksi myös intressit sen uudistamiseen vaativat kansallista yksimielisyyttä. Tässä selvityksessä keskitytään hallituksen päättämän mallin uudistamiseen nyt ja vuosikymmenen loppuun.

Sote-uudistuksessa kuntapuoli menestyi rahan jaossa paremmin. Hyvinvointialueille on siirtynyt enemmän kustannuksia kuin rahoitusta. Hyvinvointialueindeksi ei ottanut huomioon poikkeuksellisen korkeaa alan työehtosopimusta, palkkaratkaisua eikä inflaatiota. Myös kuntien ja kaupunkien vuokratason nousu vuonna 2022 oli korkea. Koronapandemia aiheutti palveluvelkaa. Ostopalvelujen lisääntyminen ja sopimusten tarkistukset rajusti ylöspäin ja sairaanhoitopiireiltä siirtyneet velat lähes 6 mrd. euroa rasittavat hyvinvointialueen käynnistymisvaiheessa.

Johtamisjärjestelmää ja hallintoa on kevennetty sekä sopien että YT-neuvottelujen kautta kaikkialla. Pohjois-Pohjanmaalla on esimiehiä, johtajia ja asiantuntijoita vähennetty noin 175 henkilötyövuoden verran. Ja keventäminen jatkuu sitä mukaa kun työprosessit, IC-järjestelmät, etäasiointi ja työtehtävät muuttuvat, myös muilla alueilla. Tavoitteena on kevyt ja tehokas hallinto vuosikymmenen lopulla ja noin **20 prosentin henkilöstön vähennys** siirtymä-

vaiheen henkilöstöstä muista kuin asiakaspalvelusta. Valtionosuusjärjestelmässä on sisällä leikkuri 2025 alkaen. Kannusteeksi on tärkeää, että jaettu laskennallinen määräraha jää käyttöön hyvinvointialueella, jos pystytään kehysrahan puitteissa toimimaan.

1.1 Hyvä hallintohistoria pohjana: murros vaatii kokonaisvaltaisen muutoksen alueille

Suomi on saanut nauttia lähes koko itsenäisyyden ajan hyvän hallinnon maineesta. Kansainvälisissä tutkimuksissa hallintojärjestelmämme on arvioitu maiden vertailuissa selkeäksi, avoimeksi ja luotettavaksi. Olemme korostaneet säädöspohjaisen oikeusvaltion kirjainta ja henkeä, jota on jatkuvasti kehitetty vastaamaan muuttuneisiin toimintaympäristöihin.

Historiallisista syistä Suomen julkinen hallinto perustuu vahvaan **keskusvallan rooliin**, Toisaalta Ruotsin vallan aikaisista maakäräjistä lähtien maassamme on ollut vahva **paikallishallinnon** perinne. Vahvaan paikallishallintoon on totuttu luottamaan. Ulkoisia uhkia varten luotu vahva keskushallinto on puolestaan ollut omiaan vahvistamaan valtiollista vallankäyttöä ja kaipaamaan vahvoja johtajia.

Tämä pitkään jatkunut hyvä asetelma ja hallinnon toimintatapa on nyt murroksissa. Kuntien rooli palvelujen tuottajina on kilpailulainsäädännön ja kasvavien velvoitteiden paineessa haastettu. Kuntien raskain taakka, sote-palvelujen siirto hyvinvointialueille pakotti radikaaliin muutokseen lähemmäs

ihmisiä. Uusien kuntien roolia on selvitetty koko 2000-luku erilaisissa työryhmissä. Perinteinen kuntien **yhtenäismalli** on vallitseva, vaikka kuntien eriytymiskehitys kasvaa. Huoli on viranomaistaholla tiedostettu jo perustuslain veloitteiden takia. Runsaasta keskustelusta ja valmistelusta huolimatta, ratkaisevaa yhtenäistä linjausta ei ole esitetty.

Hallinnon kokonaistehokkuus mitataan eri hallintotasojen keskushallinnon, aluehallinnon ja paikallishallinnon välisessä luottamuksessa ja tehokkuudessa. Kautta aikojen Suomessa on ollut vallalla jännite kahden päätoimijan välillä eikä alueelliselle/maakunnalliselle vastuunkantajalle ole ollut roolia. Mutta väestöllinen kehitys, alueiden turvallisuuspoliittinen merkitys, alueiden erilaistuminen ja kilpailulainsäädäntö ovat johtaneet siihen, että **yhtenäisemmät alueelliset toimijat** tarvitaan. Samalla se edellyttää keskushallinnon roolin ja ohjauksen keventämistä, ei sen merkityksen vähentämistä.

Ei riitä, että yhtä tasoa korjataan. **Kun tehtäviä, toimivaltaa ja ohjausrakenteita muutetaan, muutoksen on koskettava koko järjestelmää ja tässä tapauksessa uskallusta korjata hallinnon järjestelmän heikoin kohta, alueellisesti yhtenäinen toiminta.** Suomeen syntyivät tärkeät alueelliset toimijat, hyvinvointialueet ilman vahvaa toimivaltaa ja keinoja johtaa alueensa kokonaishyvinvointia ja todellista menestystä. Ratkaisu koski vain sote-asioiden ja pelastuspalvelun toimeenpanoa valtion rahoitusraameissa. Kannustavat elementit verotuksesta investointeihin ja aluesuunnittelusta työllisyys- ja työvoimakeinoihin puuttuvat ja ne koordinoidaan eri verkostoissa ja ohjausputkissa. Myös kuntayhteys heikkenee entisestään, kun kuntien kolme päätehtävää ohjataan ja koordinoidaan eri putkista. Kokonai-sote puuttuu.

1.1.1 Hallituksen lupaus purkaa 300 normia toteen, totta vai tarua

Suomen julkista hallintoa ei ole laajemmin uudistettu eikä ravisteltu neljännes vuosisataan. Byrokratia vaatii määrääjain systemaattisen tehtävien, rahoituksen ja henkilöstötarpeen uudelleenarvioinnin. **Ilman ravistelua hallinto jatkaa kasvuaan. Julkisen puolen etuudet helposti laajenevat myös alkupe- räisen joukon ulkopuolelle kuten asumistuen kohdalla on käynyt. Muutos kasvattaa julkisen hallinnon osuutta salakavalasti. Julkisen sektorin työntekijöiden määrä ja tehtävät normaalisti paisuvat, koska kilpailun tuomaa pakkokarsintaa ei ole.** Vuodesta 2016 lähtien valtion henkilöstön määrä on kasvanut vuosittain runsaalla 10 000 henkilöllä 72 000:sta 82 000.

Sote-alueiden perustaminen tapahtuivat liikkeenluovutuksena, mikä takasi ensin kaikkien siirron, minkä jälkeen alkaa vasta fuusion edellyttämät työprosessien, vastuiden ja tavoitteenasettelujen määrittelyt. Nyt nämä ovat vasta käynnistymässä ja samalla hoidetaan osin vanhoilla tavoilla ihmisten hyvinvointia.

Asiakasnäkökulma on ollut vuosikymmenet vahvasti mukana lainsäädäntövalmistelussa ja valtion ohjaustoiminnassa. Tutkimuksiin ja selvityksiin on haettu tietoa, mitä alueet ja ihmiset haluavat. Tämä on lisännyt valtion ohjauksen yksityiskohtaisuutta ja resursseja keskushallintoon. Tätä on vahvistanut valtionhallinnon ohjausputkien erillisyys ja alueellisen yhtenäisen monialaisen hallintotason puute. 2000-luvulla luottamusta on paikattu virkamiesten jalkautumisella alueille ja paikallishallintoon ohjaus- ja neuvontatehtäviin ja erilaisiin työryhmiin. Viime aikoina korjausta on haettu sähköisestä viestinnästä, verkostojohtamisesta ja erilaisista kumppanuuksista. Nämähän ovat hyviä, mutta ne entisestään sekoittavat ohjaus- ja johtosuhteita ja hämärtävät vastuunottoa alueilla ja paikallisesti.

Tavoitteena selvityksessä on etsiä kevennettyä ja selkeää hallintoratkaisua, joka voisi toimia menestystekijänä alueiden ja paikallisen hyvinvoinnin ja elinvoiman tehokkaalle johtamiselle.

- **Keskushallinto keskittyy valtion ydintehtäviin ja yhteiskunnan strategisiin toimintoihin, valtioneuvoston ääni on yhdenmukainen ja ohjaustoiminta perustuu strategiseen poliittiseen ohjukseen ei moniäänisesti yksityiskohtiin.**

Vastaavasti tavoitteena on, että

- **Alueellisina päätoimijoina verotusoikeudella varustetut alueet/maakunnat johtavat alueellista kokonaisuutta ja järjestävät, kilpailuttavat ja koordinoivat alueellisia palveluja ja alueellista (maakunnallista) kehitystä. Uudet kunnat keskittyvät yhteisöllisyyden varmistamiseen ja lähipalveluihin, jotka luovat kunnan asukkaille elämän ja hyvinvoinnin pohjan.**

Hallituksen päälupaus kunnille on 300 normin purkaminen hallituskauden aikana. Normeja purettiin viimeksi byrokraatia talkoissa 1980–1990. Sen jälkeen useat hallitukset ovat yrittäneet, mutta asia ei ole edennyt. Historian suurimman hallinnon uudistuksen tässä vaiheessa on äärimmäisen tärkeä, että byrokratian purku toteutuu, muutoin jämähdetään vanhoihin toimintatapoihin. Vuonna 2015 listattiin noin 700 tehtävää kunnille, joista yritettiin 1 mrd. karsintaa ilman tulosta.

Nyt Kuntaliitto on organisoinut **byrokratiatalkoot**, joiden tuloksena on esitetty 468 normien kevennysideaa ja 57 kokeilua eri sektorilainsäädännön keventämiseksi. Lisäksi esitettiin 178 ideaa VM:n digitalisaation esteitä kartoittavaan kyselyyn. Kuntaliitto poimi niistä merkittävimpiä 92 keventävää normia, joilla on mahdollista säästää **yli 200 milj.** euroa puhumattakaan oheisvaikutuksista. Näitä 92 normia keventämällä saavutettaisiin väljyyttä palvelujen tuottamiseen, taloudellisia säästöjä, helpotettaisiin hallinnollista työtä ja osaavan työvoiman saatavuutta. **Hallituspuolueiden eduskuntaryhmät** ovat tehneet myös 33 kohdan listan ja täydentävät syksyn

aikana. **Työnantajat** ovat tehneet oman laajan listansa. Kaikissa näissä on hyvin varteenotettavia ehdotuksia, vaikka niissä korostuu esittäjätahon intressi. Normien purku muuttaa liiallista yliholhoamista, ja mahdollistaa ihmisen ja toimijoiden luonnollisen vastuun toteutumisen ja arjen sujumisen. Mutta myös helpottaa yritystoiminnan käynnistämistä ja tehostaa työelämää.

Orpon hallitus on tehnyt hyvää pohjatyötä mm käynnistämällä valtion keskushallinnon tuottavuusohjelman ja noin 400 miljoonan leikkaukset henkilöstö menoissa. Se on hyvä alku keskushallinnon pienentämiseksi ja ohjauksen keventämiseksi. Byrokratiatalkoiden organisointi tulisi olla **ohjatumpaa ja erillisen asiantuntijaryhmän** työtä. Yhteiskunnan uudistamisen ministeriryhmän tehtävistä juuri soteen kuuluvat tehtävät on poissuljettu. Yksittäiset virkamiehet ovat liian lähellä. Esimerkiksi henkilöstön vähentämisellä pitäisi etukäteen olla selkeä linjaus, mitkä tehtävät ovat tärkeitä ministeriöön kuuluvia. Samalla tulisi ministeriörakennetta selkeyttää ja ohjausrakennetta uusia.

Hallituksen on pikaisesti saatava normien purku käyntiin niin, että kuntien ja aluehallinnon uudistus-työ voi edetä nopeasti.

- **Hallinnon byrokratiatalkoiden vahvempi organisointi ja käynnistäminen niin, että tuloksia on hallituksen puoliväliriihessä käytössä, erityisesti koskien kuntia ja hyvinvointialueita. Samalla linjataan kevyempi ja tehokkaampi hallinnon ohjausrakenne ja -prosessi, tavoitteena julkisen hallinnon virtaviivaistaminen, mallina 1986–91 hallinnon byrokratiatalkoot**
- **Kunnat kartoittavat hyvinvointialueella/maakunnissa byrokratian haitat arkielämässä ja osallistuvat ”hukkajahtiin”, palvelee kunnan yhteisöllisyyden vahvistamista**
- **Valmistetaan raportti hyvinvointialueen kuntien yhteistyörakenteista ja yhteistyöverkostoista järjestöjen, yritysten ja kansalaisten osallisuudesta kunnan keskeisiin tehtäviin**

- **Valmistetaan THL:n vuotuisen arvioon raportti Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen demokratian ja päätöksenteon toimivuudesta malliksi maakuntakokeiluun seuraavalla hallituskaudella**
- **Kansallisiin ennaltaehkäiseviin ohjelmiin osallistuminen: Terveysteksti- Kansallinen terveys- ja hyvinvointiohjelman suunnittelu ja toimenpiteet, yhteinen suunnitelma kuntien ja kansalaisyhteiskunnan ja hyvinvointialueen kesken kansallisiin ennaltaehkäiseviin ohjelmiin osallistumiseksi**
- Innovaatioseminaarit maakunnan alueellisen yhtenäisyyden ja yhteistyön vahvistamiseksi: keskustelun avaus maakuntahallinnon kokeilusta, maakuntaliiton roolista ja työvoimapalvelutoiminnan koordinoinnista
- Pohjois-Pohjanmaan maakuntahallinnon kokeilu seuraavalla hallituskaudella 2027–30. Verotuksen kokeilu, rajoitettu verotusoikeus (2–4 %) maakuntakokeilun yhteydessä.

1.1.2 Vastaus kuntalaisten odotuksiin tulevaisuuden kunnista

Kuntalaisten palvelujen tarvetta ja toiveita on tutkittu määräjain toistuvissa Kuntaliiton julkaisemissa **Kuntien ilmapuntari** tutkimuksissa. Muutoin tutkimukset ja selvitykset keskittyvät toimialakohtaisiin kyselyihin tai yksittäisiin ilmiöihin. Kansalaisten odotukset liittyvät **lähipalveluiden** saatavuuteen, **vanhusten huoltoon** ja **terveyspalveluihin**, joissa kansalaisista yli puolet tyytymättömiä ennen ja jälkeen soteuudistuksen. Kansalaisilla on vieläkin yllättävän paljon epäselvyyttä esim. sote-uudistuksesta ja sen vaikutuksista muutoin kuin, että palvelut karkaavat kauemmaksi hyvinvointialueille.

Kuntien tulisi järjestää yhteinen **kuntaverkosto** kuntien yhteistyön ja tiedonvälityksen foorumiksi hyvinvointialueiden puheenjohtajaverkoston mu-

kaisesti. Kansalaiset tottuisivat kuntia laajempaan yhteistyöhön. Se toimisi myös yleisen tietotason nostamisessa mm. yhteisten **kampanjoiden** avulla. Maakunnittain kampanjat voivat vaihdella. Ne tukevat myös valtakunnallisia kampanjoita. Kuntaliiton ansiokas työkirja kuvaa ”Tulevaisuuden kunta-kuntapäätäjän tehtävää”. Siinä todetaan, että uudet hyvinvointialueet tehtävineen ja yhdyspintoineen tulee vaikuttamaan kunnan tehtäväkenttään tavoilla, jotka eivät kaikki ole vielä tiedossa eikä kunnissa tiedostettu. Tärkeää on, että kuntiin jää ihmisten arki. Seuraavan kymmenvuoden aikana tärkeät poliittiset ratkaisut ihmisten arjen suhteen tehdään perustavanlaatuisesti muutoksessa olevassa kuntakentässä. Siksi on erityisen tärkeää etsiä tapoja tarkastella ihmisten arjen muutoksia strategisesti ja yhteistyössä ruohonjuuritasolla toimivan **kansalaisyhteiskunnan** kanssa.

Kuntien toiminnan tarkastelun täytyy olla kokonaisvaltaisempi, osallisuusnäkökulma lasten, nuorten, työikäisten, ja eläkeläisten, eihän ihmisen toimintakaan kulje hallintokunnittain. Se on **arjen näkökulma**. Kansalaisilla on selkeät odotukset arjen tukeen myös liikunnan, kulttuurin, virkistystoiminnan ja yhteistyön osalta. Mutta myös strategiaan linjauksiin kuten elinvoiman, kestävä kehityksen, vihreän siirtymän, palvelujen saatavuuden väestörakenteen suhteen.

Yhteistyön tuloksena kirkastuu myös yksittäisten kuntien tai alueiden rooli ja vahvuudet, joita voi markkinoinnissa ja kunnan toiminnassa vahvistaa ja mahdollisesti löytää uutta vireyttä kuntaa. Tällä hetkellä kunnat valmistelevat liian yksinään kunnan tulevaa roolia, brändiä, konsulttien johdolla. Yhteinen pohdinta toisten kuntien kanssa voisi olla hyödyllisempää, kun siirrytään yhtenäiskunnista yhteistyökuntiin.

- **Kuntien välisen kuntaverkoston rakentaminen, joka on kuntien välisen toiminnan alusta ja perusta, informaation välitysväylä ja kuntien tuki. Siinä käsitellään kuntien välisiä asioita; strategisia megatrendejä, mutta myös arjen asioita ja se on julkinen**

- Jokaiseen kuntaan perustetaan matalan kynnyksen palvelupiste (Kuntakamari), jossa kunnan ja hyvinvointialueen palvelut koskien kuntaa kohtaavat ja missä kansalaiset saavat digi ym. tukea ja kokoontuvat. Se on myös järjestöjen käytössä ilmaisoin, rahoitus tulee Veikkausvaroista ja kuntien valtionosuuksista. Kuntien vuokrakiinteistöstä varataan ko. tilat. Kunta järjestää kuukauden kuntakahvit eri teemoilla
- Pohjois-Pohjanmaan kuntien roolin nosto ja tulevaisuuden kampanjat kuntaverkoston johdolla aloittaen osallistumisesta valtakunnallisen hyvinvoinnin edistämishankkeeseen sekä liikuntahankkeeseen (kyselyjä kansalaisilta). Kansalliset hankkeet jäävät yleensä harvojen huviksi ja vieraaksi paikallisesti
- Kansalaisten osallisuusasteen nosto ja yhteisöllisyyden herätys arjen tapahtumien, kumppanuuspöytien, yhteishankkeiden ja kokemusten kautta, kausikalenteri järjestökentän kanssa
- **kaavoitus enemmän yhteisöllisyyden ja hyvän elämän mahdollistajana**
- **Kuntaprofiilin kirkastaminen ja brändääminen, kunta kotona-digikunta, palvelukunta, vanhuskunta, mökkikunta, työskentelykunta jne., -yhteisöllinen kunta eri teemoilla palkittuina ja äänestettynä**

1.1.3 Onko kunnan johtamismallilla väliä - pormestari- vai kuntajohtaja-malli

Suomalainen kunnanjohtajajärjestelmä on eurooppalaisessa vertailussa kummajainen, jota maailmalla joudutaan selittämään. Tosin eurooppalaiset pormestarihallinnat ovat tarkemmin tarkasteltuna hyvinkin erilaisia onhan Euroopassa noin 87 000 kuntaa. Yhdysvallat on selkeä poikkeus hybridimallillaan. 2/3 kuntia johtaa virkajohtajat ja kolmasosa, lähinnä suuria kaupunkeja johtavat pormestarit. Suomalai-

nen **virkakuntamalli** perustuu historiallisista syistä vahvasti paikallisuuteen ja kansalaisten osallisuutta korostavaan kulttuuriin. Sitä on korostanut vielä se, että keskushallinnon ja paikallishallinnon välillä ei ole ollut selkeää yhtenäistä toimijaa.

Maakuntahallinnon toteuttamisen epäonnistuttua päädyttiin sote- ja pelastuspalvelujen osalta hyvinvointialueratkaisuun ja tehtiin historiallinen roolin muutos kuntien tehtävissä ja toiminnassa. Kuntien päätehtävä, yhteisöllisyyden edistäminen paikallisesti korostaa kunnan alkuperäistä tehtävää, vahvaa kansalaisten yhteisöllisyyttä. Tähän perustuu myös tarve kehittää kuntien johtamiskulttuuria ja johtamisrakennetta kansalaisten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistamaan suuntaan, verkostomaiseen johtamiseen, muutosjohtamiseen ja strategiseen johtamiseen.

Arto Haveri on kirjassaan ”Pormestari haastaa kunnanjohtajan -onko johtamismallilla väliä” kuvannut kuntajohtamisen uudistamistarvetta. Hän tuo esille tutkimustiedon valossa keskeisiä mallien vertailutuloksia. Vahvaa empiiristä näyttöä on siitä, että **virkajohtajavetoiset** kaupungit pyrkivät palvelemaan laajempaa joukkoa kaupungin väestöstä sekä palveluita ja kehittämistä tehdään tasapuolisemmin eri kaupunginosissa. Viranhaltijat kokevat pystyvänsä suuntaamaan ajankäyttönsä tehokkaammin johtamiseen niissä kaupungeissa, joita ei johda pormestari.

Myös melko vahvaa näyttöä on siitä, että kaupunginjohtajakaupungit pystyvät kehittämään kaupungin toimintoja kokonaisvaltaisemmin ja niiden hallinnossa esiintyy vähemmän ristiriitoja. Lisäksi ko. kaupungit omaksuvat ja ottavat helpommin käyttöön uusia innovaatioita kuin pormestarihallinnon kaupungit. ”Tietysti historia ja toimintakulttuurit sekä johtajan ominaisuudet merkitsevät myös malleissa. Siten **kunnan hallintosäännössä** tulisi suosia osallistavia ratkaisuja rakenteissa kuin myös kunnan toiminnassa, vaikka se vaikuttaa joskus raskaalta ja toimintaa hidastavalta. Kaupunginjohtaja-malli suomalaisessa avoimessa hallinnossa on erittäin hyvä pohja myös

tuleville verkostojohtamisen ja muutosjohtamisen sovellutuksille.

Strateginen johtaminen hämärtää rajaa poliittisen ja virkajohtamisen välillä, mutta verkostojohtaminen vielä enemmän. **Verkostojohtamisessa** täytyy olla selkeät yhteiset pelisäännöt erityisesti verkostoista, asiasisällöistä ja niiden viestinnästä. Kunnan johtamisessa suuri merkitys tulee olemaan hyvällä **verkostohallinnalla ja osaamisella**. Verkostohallinnassa huomiota kiinnitetään enemmän organisaation ulkopuolelle eli sidosryhmiin, kuten yrityksiin, toisiin kuntiin, järjestöihin valtion organisaatioihin, kansanliikkeisiin, kansainvälisiin kumppaneihin ja muihin toimijoihin.

Verkostojohtamisen suurin heikkous on sekavat ja huonosti suunnitellut verkostot, tämä koskee erityisesti julkista hallintoa. Byrokratian kitka ja sisäinen työllistäminen vievät eri selvitysten mukaan 10–20 prosenttia työajasta. Pormestarimalleissa henkilö-määrältään poliittisen ohjauksen runsaus aiheuttaa suuren riskin byrokratian kitkan kasvuun.

Sitra on selvittänyt kansalaisten **osallisuuden** vahvistamismahdollisuuksia. Raportissaan Sitra toteaa, että julkinen hallinto, erityisesti kunnat hyötyisivät osallisuuden tarkemmasta määrittelystä. Avoimet julkisen hallinnon prosessit ovat tärkeitä tapoja vahvistaa kansalaisten osallisuutta ja luottamusta hallintoon. Hallinto-osallisuuden lajeiksi määritellään **aloiteosallisuus, suunnitteluosallisuus, päätösosallisuus, toimintaosallisuus sekä arviointiosallisuus**. Lajit muodostavat jatkumon, jossa ne vahvistavat toisiaan ja liittyvät hallinnon normaaliin toimintaan. Kansalaisia voidaan kutsua mukaan prosessin missä tahansa sen vaiheessa. Tästä olisi hyvä linjata hallintosäännössä tai toimintasuunnitelman laadinnan yhteydessä.

- **Kuntien uudessa roolissa lähtökohtana on osallistava kuntajohtajamalli,**
- **Hallintosäännön tarkistus, jotta johtosuhteet selkeät, matala organisaatio, riittävän kokoiset tulosalueet ja linjaukset koskien strategista johtamista ja verkostojohtamista.**

- **Hallinto-osallisuuden eri lajien tilannekartotus; mitä 6 osallisuuden lajista olemme valmiit parantamaan ja priorisoimaan.**
- **Hallintosäännön sisällön joustavuus erilaisissa kunnissa sallittua muutoin kuin kolmen ydintehtävän osalta. Kumppanuusverkostoista erilliset sopimukset, muutoin toimintasuunnitelmassa määritellään verkostorakenne**
- **Koulutusta verkostojohtamisesta kaikille esimiehille: verkostojohtaminen edellyttää selviä pelisääntöjä kohteista, viesteistä, raportoinneista ja hyödyn arviointeja kunnan indikaattoreiden kautta.**

1.1.4 Mitä tehdä kuntien eriytymiskehitykselle

Kuntien säädöspohjainen historia on vanhempi kuin valtion keskushallinnon historia. Kuntien tehtävät ovat laajentuneet ajan myötä. Hyvinvointivaltion kehittämisen kynnyksellä vuodesta 1973 alkaen siirryttiin yhtenäiskunta-malliin. Sen mukaan suomalaisten kuntien perusrakenne ja tehtävät ovat olleet samat, oli kunnan koko suuri tai pieni, oli sen talous tasapainossa tai ei. Vuoteen 1973 saakka hyväksyttiin erilainen kohtelu kuntatyyppin mukaan; maalaiskunnat, kauppalat ja kaupungit. Niillä oli omat velvoitteensa ja tehtävänsä.

Yhtenäiskuntamalli on ollut runsaan kehittämistyön kohteena. Tällaisia kehittämishankkeita on ollut pitkälti toistakymmentä Vapaakuntakokeilusta 1988 Parashankkeen kautta Sote-uudistukseen ja TE2024-uudistukseen 2025. Lisäksi lukuisissa keskushallinnon ja aluehallinnon selvityksissä on pohdittu kuntien roolia ja tehtäviä uudessa tilanteessa. Tietomateriaalista ei ole pulaa, enemmänkin on kyse poliittisen päätöksenteon vaikeuksista ja hallintoperinteestä.

Suomi 100-juhlavuoden kunniaksi julkaistu Tulevaisuuden kunta -suurteos vuonna 2017 kuvaa kuntien merkittävästä roolista suomalaisessa yhteiskunnas-

sa ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Kirjan keskeinen viesti on, että **Suomi tehdään lähellä**. Siinä kuvataan ansiokkaasti ympäröivää muutosta ja kunnan roolin muutosta, ” Ihmisten arjen sujuvuuden ja hyvän elämän mahdollistamisen näkökulmasta kunnat ovat tärkein julkinen toimija, Kunnallinen itsehallinto tarvitsee nyt päivitystä, jotta se vastaa 2020-luvun haasteisiin. **Siksi on tärkeä vahvistaa kuntalaislähtöisyyttä ja demokratiaa sekä luoda perusta paikalliselle yrittäjyydelle ja elinvoiman kehittymiselle. Kunta-alaan kohdistuvista haasteista selviämme vahvistamalla yhteistyötä ja kumppanuuksia.**”

Valtiovarainministeriön valmisteleva Kuntien **tilannekuvaraportti** kuvaa hyvin kuntien eriytymiskehitystä kuntien talouden, väestökehityksen ja palveluverkon kannalta. Eriytymiskehitys niin kuntien välillä kuten kuntien sisälläkin asuinalueiden välillä on kiihtynyt viime vuosina. Eriytymiskehitys näkyy laaja-alaisesti: väestön kehityksessä, taloudessa, rahoituksessa, palveluiden ja henkilöstön saatavuudessa, elinkeinorakenteissa ja demokratian toteutumisessa. Se heijastuu monen kunnan edellytyksiin hoitaa lakisäätöistä tehtävää.

Kunnan päärooli ja tehtävät konkretisoituivat hyvin jo Sipilän hallituksen maakunta ja kunta esityksissä. Tulevaisuuden kunnan perustehtäviksi muotoutuivat sote-uudistuksessa tärkeysjärjestyksessä kuntalaisten **yhteisöllisyyden, hyvinvoinnin, elinvoiman ja kasvatuksen edistämisestä**. Tarkemman luokittelun mukaan kunnat vastaavat terveyden- ja hyvinvoinnin edistämisestä, osaamisesta ja sivistyksestä, työllisyyden hoidosta ja edistämisestä, kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-ajan palveluista, nuorisotoimesta, paikallisesta elinkeinopolitiikasta, maankäytöstä, rakentamisesta ja kaupunkisuunnittelusta. Eli kaikista elämän tärkeimmistä kasvukeinoista ja alustasta on kysymys.

Eriytymiskehitystä tarkastellaan yleensä talouden ja kuntatalouden kannalta, joissa alueellinen sijainti on merkittävä. Vähemmän huomiota saa kuntien ennaltaehkäisevä, yhteisöllisyyden ja huono-osaisuuden tarkastelu. Pahoinvoinnin mittarit kertovat niin

nuorten, työelämässä kuin ikäihmistenkin joukossa aikamme suurimmat haasteet. Ennaltaehkäisevällä työllä aikaansaadaan yhteiskunnan suurimmat ja pysyvimmat säästöt.

Liikkumattomuuden ja istumatyön kustannukset ovat vuosittain noin 4,3 mrd. Siinä pienikin, esim. 10 prosenttiyksikön parannus vaikuttaa merkittävästi yhteiskuntaan ja yksilöihin itseensä. Tai mielenterveyden 11 mrd. vuosittaisiin menoihin yhteisöllisyyden parantamisella 10 prosenttia on huikea summa. Kanadassa ja Hollannissa jaetaan kulttuuriseteleitä ja kulttuurilähetteitä osana perusterveydenhuollon hoitoa, jolla on tutkimusten mukaan hyvä vaikutus. Sen soisi sotessa tulevan keskusteluun ja osaksi hoitoa.

- **Laaditaan eriytymiskehityksen tilannekuva kunnittain keskeisten tunnuslukujen osalta, merkittävä on pahoinvointia, sairastavuutta ja avuntarvetta koskevat tiedot**
- **Tilanne analyysi voidaan tehdä hyvinvointialueen johdolla tai kuntaverkoston johdolla, käydään läpi tulosneuvotteluissa hyvinvointialueen kanssa ja esitetään hyvinvointikertomuksessa**
- **Pohjois-Pohjanmaan kunnat varmistavat kuntastrategiassaan, että yhteistyö ja osallisuus on määriteltä pääasiallisten yhteistyökumppaneiden kanssa**
- **Luodaan seudullinen työkalu: suhteellinen hyvinvointi-indeksi alueen kuntien käyttöön, toimijana kuntaverkosto**

1.1.5 Kunnat kokeilemalla yhtenäiskunnista yhteistyökunniksi

Kuntien eriytymiskehityksestä vallitsee asiantuntijoiden keskuudessa laaja yksimielisyys. Kuntien tehtävänä on valmistella kuntien väliset yhteistyötarpeet yhteistyökuntiin siirtymistä varten sekä valmistella kumppanusverkostot merkittävien yhteistyö-

kumppaneiden kanssa peruskuntoon, kouluttautua verkostojohtamiseen ja saada kokemusta kunnan uudesta roolista. Lopullisen rahoituksen selviytyttyä 2025 valtioneuvosto tekee hallituskauden aikana **periaatepäätöksen** yhteistyökuntiin siirtymisestä ja puitelain sen toimeenpanosta seuraavan hallituksen aikana.

Suomen perustuslaki ei estä säätämästä kuntien tehtävistä tavalla, jossa joidenkin kuntien tehtäväkenttä muodostuu muihin nähden erilaiseksi, kunhan säätämiseksi on **hyväksyttävät perusteet**. Keskustelua on herättänyt, mitä ovat hyväksyttävät perusteet. Suomen suurin ja historiallinen muutos koskien kuntia, hyvinvointialueita ja keskushallintoa-kin on sellainen kokonaisuus, että se riittää perusteluksi. Meillä on vahvat perusoikeudet erityisesti kuntien kolmella ydintehtäväalueella. Nämä tehtävät kattavat valtion budjetissakin yli 50 prosenttia. Jos halutaan varmistaa esim. niiden tehtävien osalta poikkeamia, se on mahdollista.

Mallia on haettu **vapaakuntakokeiluista** 1980-luvun lopulta, jota edelsi valtion byrokratian purkutalkoot ja erilaisten mallien kokeilut. Hallituksen tehtävänä on toteuttaa kuntien osalta normien purku, **Byrokra-tia-talkoot**, mikä osaltaan helpottaa kuntien kokei-luja. Tämä edellyttää myös **valtion ohjausrakenteen** uudistamisen ja keventämisen. Kevennetty menet-tely antaa joustavuutta toimeenpanoon, välttää hätäratkaisuja ja lisää autonomiaa.

- **Valtion ohjausrakenteen keventäminen, kokousten ja asiakirjojen (raportointi) har-ventaminen, toimeenpanon autonomian lisääminen alueille ja kunnille. Valtioneuvosto antaa keskeisten tunnuslukujen ja linjausten osalta ohjauskirjeen hyvinvointialueille ja yhteisen kunnille sekä täydentää suosituksilla hallituskauden aikana. Virallinen ohjaus tulee keskitetyksi yhden kanavan kautta. Hyvinvoin-tikertomukset keskittyvät oleellisiin asioihin, ei yleisiin kuvauksiin.**

Kunnan ydintehtäville; hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi, koulutukselle ja sivistykselle sekä työllisyydelle ja elinkeinoille voidaan ohjauksessa määritellä erilaisia järjestämiskriteereitä **tai tehtävä-kohtaisia tunnuslukuja, indikaattoreita**, kuten halli-tusohjelmassakin on mainittu varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kohdalla. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kohdalla vuosikymmenet on määritelty indikaattoreita ja mittareita toiminnan vaikutuksen arvioimiseksi. Tähän liittyen

- **Ongelma on mittareiden runsaudessa ja halu käyttää niitä valtakunnallisessa ohjauksessa.**

Kuntien **elinvoimaroo**li korostuu kuntien työssä tulevaisuudessa. Sen onnistuminen takaa sen, että koko Suomi pysyy ja kehittyy elinvoimaisena. Kun kuntien taloudellinen sopeutus-paine kasvaa tulevai-suudessa, on kuntien yhdessä panostettava lähi-palvelujen ennakointiin ja verkostoyhteistyöhön ja investointeihin.

Koulutus ja sivistys ovat kunnan suurin menoerä. Peruskouluikäisiä on vuonna 2030 80 000 vähem-män kuin nyt. Peruskoulu on vain joka viidennessä kunnassa. Koulujärjestelmä on muutoinkin suuren haasteen edessä.

- **Tässä tilanteessa kunnan omaa palveluverkkoa ei voi enää karsia vaan on haettava kuntien vä-lisellä yhteistyöllä ja uusilla koulutusvälineillä ja metodeilla ennakkoluulottomasti ratkaisuja.**

Koulun on tehtävä kiinteämpää yhteistyötä alueen yritysten kanssa ja hankkia kumppanuuksia ja kou-lukummeja arjen tueksi. Erittäin merkittäviä ovat yhteydet järjestöihin, erityisesti eläkejärjestöihin, joista jo nyt toimitaan koulun tukena välitunti- ja muuna tukihenkilöinä. Eläkelii-ton on linjannut, että opetussuunnitelmaan otetaan mukaan eläkeläis-ten rooli koulujen arjen tukemisessa samoin kuin varhaiskasvatuksessa. Koulujen tulisi olla enemmän paikkakunnan yhteinen ponnistus, ei vain opettajien ja vanhempien huoli.

Kunnat voivat käyttää kunnallislain **tarjoamia yh-teistoiminnan** muotoja, mutta myös joustavampia yhteistyömuotoja, **sopimuksia, kumppanuuksia,**

verkostoja ja yhdessäolon muotoja. Kunnat voivat sopia myös yksityisoikeudellisia sopimuksia, jolloin on tärkeä selvittää, koskeeko kilpailulainsäädäntö niitä sopimuksia. Lisäksi hankintalain 16 & on säädetty yhteistyöstä, jota tehdään yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi osapuolten vastuulla olevien yleisen edun palvelujen toteuttamiseksi. Tämä ei edellytä kilpailuttamista. Tämän pykälän laajentamista soisi koskevan uusia kuntia ns. kumppanuushankkeissa.

- **Valtioneuvoston periaatepäätös yhteistyökuntiin siirtymisen valmistelusta ja puitelaki yhteistyökuntien vapaakuntakokeilun puitelaita 2026**
- **Vapaakuntakokeilut kunnissa 2027–2030**
- **Kokeiluja johtamaan perustetaan VM/Valtioneuvoston kanslia vetoinen korkeatasoinen ohjausryhmä**
- **Valmistelut käyntiin välittömästi maakunnan alueella erilaisista kuntaverkoston yhteistyömuodoista ja niiden tarpeesta kuntaverkoston johdolla**
- **kuntaverkosto määrittelee maakunnassa kunnan kolmen ydintehtävän kohdalta yhtenäiset kriteerit, joita käytetään hyvinvointikertomuksessa ja vaikuttavuustarkasteluissa**
- **Kaavoituksen käyttö vahvemmin sosiaalisen yhteistyön ja yhteisöllisyyden vahvistamisessa, ei pelkästään teknistä rakentamista, yhteisöllinen asuminen, yhteiset tilat, ympäristöasukkaiden mukaan, yhteiset harrastustilat, saunatilat jne.**
- **Yhteisöllisyyttä tukevien tehtävien (liikenne, kulttuuri, liikkuminen, harrastetoiminnot, kansalaisvaikuttaminen jne.) hoidon tilan arviointi ja organisointi kuntakilpailujen ja yhteiskuntakilpailujen järjestäminen**
- **yhteistyökunnan kokeilut 2027–2030 aikana vapaakuntakokeilun avulla. Lopullinen uusi laki voimaan 2030.**

1.1.6 Uusi haastava tehtävä kunnille; TE-palvelut

Uusi suuri haaste kunnille ovat uudet tehtävät, kun TE-palvelut siirtyvät 1.1.2025 kunnille ja valtion TE-toimistot lakkautetaan. Päätöstä on edeltänyt monivuotinen keskustelu, kokeilut ja tutkimus. Asiointipaikat ja asiointikanavat muuttuvat, koska useat TE-toimistojen asiointipaikat lakkautetaan ja ne siirtyvät kuntien asiointipisteisiin. Tällä tavoitteellaan palvelurakennetta, joka edistää parhaalla mahdollisella tavalla työntekijöiden nopeaa työllistymistä ja lisää työ- ja elinkeinopalvelujen tuottavuutta, saatavuutta ja monipuolisuutta.

Valtioneuvosto on vahvistanut 45 aluetta, joista 39 järjestetään vastuukuntamallilla, 4 yksin kuntien toimesta ja 2 kuntayhtymämallilla. Kun työllisyys- ja koulutuspalvelut sekä elinkeinopalvelut ovat saman järjestäjän vastuulla, uskotaan niiden **tukevan nopeamman työllistämisen tavoitetta**. Kunnallisella tasolla uskotaan olevan parempi tieto paikallisista työmarkkinoista ja kohtaanto-ongelmista. Tämä edellyttää kuntien tietotuotannon ja osaamisella haasteita. Tähän TE-keskus ja valtio ovat luvanneet tarjota apua, työkaluja ja raportointia. Myös Kehä-Keskus tuottaa keskitetysti tietoa, josta ohjaava ministeriö TEM ja kunnat hyötyvät tilannekuvan muodostamisessa.

Työvoimabarometri tuottaa hyvin kuntakohtaista tietoa TE-toiminnasta, mutta tärkeintä on miten **kirkas tilannekuva** kunnissa ja TE-keskuksissa alueellaan on ja kuinka ennakoitiin alueella toimii. Tämä edellyttää **kuntatoimijoiden osallisuuden** vahvistamista ja tiedon hyödyntämisen vahvistamista. Alueellinen ja toimialakohtainen **osaaminen ja tietotarpeet** vievät aikaa, vaikka monella alueella on tehty hyvää työtä. **Yhteistyön** tiivistäminen alueellisten yhteistyökumppaneiden ja kunnallisten yhteisötyökumppaneiden kanssa on tiivistettävä niin, että

se selkeyttää eri kuntien roolin merkityksen TE-toiminnassa. Vuosittaiset **yhteistyö- ja seurantaneuvottelut** ovat pohja, mutta onnistuminen edellyttää reaaliaikaista raportointia ja keskittymistä keskeisiin tunnuslukuihin ja tuloksellisuuteen.

Kuntien toimintaverkostossa on tärkeää luoda yhteydet **monialaista tukea tarvitsevien** henkilöiden asioiden hoitamiseen. Tällaisia toimijoita ovat kunnat, hyvinvointialueet ja Kela. Työllisyyttä edistävää monialaista palvelua koskeva säännöstely luo vain puitteet, toiminnan käytännön tarpeen määrittelevät TE-alue ja kunnat. Tässä herää kysymys, miksi tehtiin erilliset TE-keskus-alueet, kun hyvinvointialueet ovat tässä suhteessa luonnollinen ja valmis toimija.

- **Yhteyden varmistaminen monialaista tukea tarvitsevien henkilöiden asioiden hoitoon. Tilanteen seuranta, raportointi hyvinvointialueen hyvinvointikertomuksessa**
- **Kuntien toimijoiden osaamisen varmistaminen työnohjauksella ja koulutuspäivillä**
- **Hyvinvointialueen roolin varmistaminen ja koordinaatiovelvoitteen määrittely hyvinvointialueelle/maakunnalle**
- **Vuosittaisissa TE-keskuksen ja kuntien välisissä neuvotteluissa oltava yhtenäiset tunnusluvut ja tavoitteet**
- **Yhteisen strategisen kuvan ja tilannekuvan muodostaminen ja ylläpito**
- **uusien tehtävien kuten maahanmuuttajien kotouttamisen organisointi ja verkoston rakentaminen samassa tilanteessa olevien kuntien ja järjestöjen kanssa, osaamisen ja hallinnon järjestäminen**
- **panostusta kunnissa varautumiseen ja alueelliseen turvallisuuteen maailman turvallisuustilanteen vuoksi**

1.1.7 Verkostoituminen ja kumppanuus ovat avain tehokkaaseen toimintaan

Sote-uudistus vähensi merkittävästi kunnan säädös- sidonnaista palvelu- ja viranomaistehtävää, jotka leimasivat vahvasti myös kuntien toimintatapaa ja paikallista sekä alueellista yhteistyötä.

Kuntien uudessa roolissa tilalle tuli keskushallinnosta löysemmin ohjatut tehtävät, joiden todellinen tehokkuus, laatu ja saatavuus saavutetaan erilaisella alueellisella yhteistyöllä. Yhteistyö voi olla mm. tapaamisia, tiedonvaihtoa, verkostojohtamista, kumppanuutta tai yhteistyösopimusta.

Tärkeä on määritellä **minkälaista yhteistyötä** ja keiden kanssa on tarpeen harjoittaa. Tavoiteltava johtamistapa uudessa kunnan roolissa on **kumppanuustyypinen** yhteistyö. Se on pitkäjänteistä, suunniteltua ja konkreettista yhteistyötä, jossa työnjako kohti yhteistä päämäärää sovitaan sopimuksilla. Sillä tuotetaan molemmille tahoille arvoa, se on luottamuksellinen suhde, tasavertainen, avoin ja sillä on yhteinen tavoite ja pelisäännöt. Satu Vuoristo on ansiokkaasti tutkimuksessaan Etelä-Karjalan ja Päijät-Hämeen maakunnissa selvittänyt kuntien verkostoitumista ja verkostohallintaa.

Kevyempi yhteistyön muoto on **verkostojohtaminen/verkostoituminen**. Siinä ei ole hierarkkista johtajaa, vaan asioiden johtaminen toimii hajautetusti, vapaaehtoisesti ja horisontaalisesti. Sillä voidaan saavuttaa hyvää laatua ja parantaa kustannustehokkuutta sekä saada alueen toimijoiden kanssa yhteistyöllä aikaan enemmän kuin yksin toimien. Mutta se vaatii tietoista linjaamista ja hyvää strategiapohjaista **verkostohallintaa**.

Strategiapohjainen verkostoituminen on kunnissa vielä harvinaista alle 20 000 asukkaan kunnissa (12–15%). Vahvimmillaan se on 20 000–50 000 asukkaan kunnissa (25 %). Toimialoittain on merkittävää, että opetus- ja sivistystoimissa verkostoituminen on runsainta, mikä on yksi kolmesta kuntien tärkeimmästä päätehtävästä. Se luo hyvän pohjan kuntien kehittämistyölle tällä alueella.

Kuntien yhteistyö alueen yritysten ja kolmannen sektorin kanssa on ollut pääasiassa satunnaista ja ongelmakeskeistä yhteydenpitoa. Uusien kuntien toiminnassa painottuu vahvemmin **terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen**, jotka tehtävät hyvin hoidettuna luovat kaikille toimijoille lisäarvoa ja parantavat toimintaedellytyksiä. Parhaimmillaan hyödyt ja kustannussäästöt ovat merkittävät yhteiskunnalle kuten mm. liikkumisen, mielenterveyden, yksinäisyyden vähentämisen, ravinnon, vapaaehtoistoiminnan ja kulttuurin osalta voidaan todeta. Niihin puuttuminen laajemmalla kumppanuus yhteistyöllä parantaa yhteisöllisyyttä, auttaa nuoria ja turvaa ikäihmisten avun.

1.1.8 Kunnat ja kansalaisyhteiskunta yhteistyössä

Oikeusvaltion tärkeä peruspilari on toimiva kansalaisyhteiskunta. Kansalaisyhteiskunnassa merkittävin osa on järjestäytynyt järjestötoiminta. Suomella on historiallisesti ollut vahva kansalaisyhteiskunta, talkootoiminta ja järjestötoiminta, joka on toiminut kiinteässä yhteydessä julkisten järjestelmien kanssa. Hyvinvointiyhteiskunta eriytti kansalaisyhteiskunnan erilliseksi toimijaksi irti yhteiskunnallisista palvelujärjestelmistä. Kilpailulainsäädäntö ja keskushallinnon ohjauksen korostuminen on kehitystä tukenut.

Järjestöjen merkitys on valtava. Järjestöjä on yli 110 000 ja sotejärjestöjäkin yli 11000. Sote-järjestöjen yhteiskuntaa tukevan työn arvo on yli 3 mrd.

euroa vuodessa, josta pelkkä eläkeläisten osuus on esim. omaishoidossa noin 1 mrd. euroa, lasten ja lastenlasten toiminnan tukemisessa 460 milj. vuodessa. Sote-järjestöt auttavat neuvonnan, vertaisryhmien, auttavien puhelimien ja chatin kautta yksittäisiä avuntarvitsijoita. Liikuttajina eläkejärjestöt ovat maan suurin liikuntaseura, ikäihmisten liikuttaja, merkittävä digituen antaja ja kouluttaja, työelämään osallistuu lähes 150 000 eläkeläistä. Varmoja veronmaksajia yli oman väestöosuutensa noin 8 mrd. euroa, virkistyksen ja kulttuurin suurkulttaja ja järjestäjä.

Sote-järjestöt toimivat ihmisten keskuudessa auttamalla ja seurauksia hoitamalla. Nykyajan haasteet ovat enemmänkin ennaltaehkäisevässä toiminnassa, joissa järjestöjen työ pitäisi vahvemmin ottaa mukaan **palvelujärjestelmän eri vaiheisiin** vahvistamalla kumppanuuksia. Silloin järjestöjen rooli tulisi vahvimmin yhteiskunnan hyödyksi. Tämä edellyttää kuntien ja hyvinvointialueiden kohdalla sitä, että hyvinvointialueittain järjestöjen avulla ja palveluille olisi **sähköinen alusta**, johon järjestöt voivat tarjota palvelujaan ja kunnissa olevat järjestövastaavat ja toimijat voivat ottaa tarvittaessa yhteyttä. Suomessa pilotoitiin tällaista hanketta kolmen maakunnan alueella EU:n tuella ja sitä on mm Pohjois-Karjalassa hyvin viety eteenpäin.

Vain 8 prosentilla kunnista on erillinen **osallisuussuunnitelma**, tosin runsaat puolet kunnista sanoo ottavansa osallisuuden huomioon kunnan toiminnan ja talouden suunnittelussaan. Erillinen **järjestöstrategia/kumppanuusstrategia** kunnilla tulisi olla määriteltynä yhdessä järjestökentän kanssa. Oleellista sille, miten kumppanuusstrategia käytännössä toteutuu kunnan ja järjestöjen välillä ovat **yhteistyön rakenteet ja foorumit**, jotka mahdollistavat yhteisen suunnittelun ja tekemisen. Kunnan koolle kutsumat yhdistystapaamiset, kumppanuuspöydät, hyvinvointihytinät tai yhdistyssillat ovat sellaisia foorumeja. Jotta voidaan puhua pysyvästä yhteistyörakenteesta, on tapaamisten oltava säännöllisiä, tavoitteellisia ja yhteisasioita koskevia, joissa käydään läpi toiminnan vuosikello, kunnan tapahtumat,

järjestöjen roolit ja toiminta. Kokouksissa on yhteinen agenda ja edellisen kauden seuranta.

Ikäihmistien osalta eläkejärjestöt ovat merkittävä yhteistyökumppani. 6 valtakunnallista eläkejärjestöä vaikuttaa valtakunnallisella tasolla yhteisen elimen EETU ry:n kautta ja kukin itsekseen. Järjestöillä on maakunnalliset alueorganisaatiot ja yhdistykset kunnissa. Eli kumppanuudet ovat valmiit jokaisella hallintotasolla. Suurimmalla järjestöllä Eläkeliitolla on lähes 120 000 aktiivista jäsentä, 20 piiriä hyvinvointialueen mukaisesti ja kunnissa lähes 400 yhdistystä. Järjestöt teettävät säännöllisesti tutkimuksia ja järjestävät koulutus- ja informaatiotilaisuuksia ympäri maan.

Myös muun tyyppisiä kumppanuusverkostoja on ilmaantunut joko valtakunnallisina tai alueellisina. Hyvä esimerkki on muutaman vuoden toiminut **Maaseudun tukiverkosto**, joka käynnistyi kyselyllä maaseudulla asuvien käsityksiä hyvinvoinnistaan, palvelutarpeistaan ja tulevaisuudestaan. Toimijoina ovat Kirkon diakonia ja yhteiskuntayksikkö, Maaseudun terveys- ja loma huolto MTK, Maaseudun sivistysliitto, Mela, Mieli ry, Työterveyslaitos, Maa- ja kotitalousnaisten keskus. 80 % tutkimuksen mukaan pitää erittäin tärkeänä tällaista vapaaehtoistoimintaa, maaseudun asukkaille tarjottavaa apua ja tukea.

Sote-järjestöjen rahoituksen leikkaukset vievät kehitystä vastakkaiseen suuntaa. Hallitusohjelman mukaan kolmannes järjestöjen rahoituksesta on tarkoitus leikata tämän hallituksen aikana. Tämä heikentää heikommassa asemassa olevien äänen kuulumisen yhteiskunnassa.

- **Kuntastrategiassa tai erillisessä järjestöstrategiassa määritellään järjestöyhteistyön peruslinjaukset**
- **kolmannen sektorin suunniteltu mukaanotto kunnan toiminnan tukemiseksi tai osaksi kunnan toimintaa kouluissa, vanhustenhoidossa ja naapuriavussa.**
- **Sähköinen alusta hyvinvointialueelle, johon järjestöt voivat tarjota palvelujaan**

- **Hyvän järjestö yhteistyömuodon ja kokemuksen mallintaminen ja palkitseminen Pohjois-Pohjanmaan kunnissa ja jakaminen koko alueelle**
- **Järjestöfoorumin toteuttaminen kaksi kertaa vuodessa, jossa kansalaiskuulemisen osio**
- **koulun ja järjestöjen yhteistyö opetussuunnitelmaan mukaan kunnan tarpeen pohjalta**
- **Järjestöt vahvemmin mukaan hyvinvointikertomuksen valmisteluun, oma osio kertomusta**
- **hankeyhteistyön yksinkertaistaminen, erityisesti hankkeiden hakumenettelyn yksinkertaistaminen. Kumppanuuspohjaista yhteistyötä enemmän.**

1.1.9 Kuntien rahoitus uusiksi, onko tarpeen

Jos tarkastellaan kuntien roolia lakisäätöjen menojen jakautumisella, kunnat ovat sivistys- ja hyvinvointikuntia. Lähes puolet muodostuu perusopetuksen, varhaiskasvatuksen ja toisen asteen koulutuksen hoitamisesta. Uusi tehtävä, työllisyyden edistäminen vie hieman yli 10 prosenttia menoista. Kuntiin on kohdistunut leikkauksia, mutta samalla kuntien velvoitteita ja lainsäädäntöä on hallitus luvannut purkaa.

Hallitus on luvannut kuntien **valtionosuusjärjestelmän** muutosesitykset lausuntokierrokselle syksyn aikana ja esitys annetaan eduskunnalle vuoden 2025 keväällä ja laki astuisi voimaan vuoden 2026 alusta. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus on uudistusta varten tutkinut kuntien peruspalveluiden valtionosuuden ikärakennepainoja, jotka saatetaan vastaamaan kunnille jääneitä valtionosuustehtäviä. Lisäksi tutkimuksissa tarkastellaan myös muiden valtionosuuskriteereiden painoarvoja osana uudistusta. Ministeri Anna Kaisa Ikonen on todennut, että ”Keskeisenä lähtökohtana uudistukselle on varmistaa, että eri kokoisilla kunnilla on edellytykset järjestää lakimääräiset palvelut kaikkialla Suomessa”.

Valtionosuusjärjestelmän pikaiselle uudistukselle on tarve, jotta kuntien uuden roolin sisäänajo toteutuisi hallitusti. Kuntien valtionosuusjärjestelmä tulisi muuttaa **yleiskatteelliseksi**, joka perustuu laskennalliseen tarpeeseen. Haasteena on alueellisesti se, että alueella ei ole toimivaltaista koordinoijaa, vaan rahoitus hajoaa kuntakohtaiseksi. Yleiskatteellisuus tukee yhteistyökuntien toimintaa ja päätöksentekoa.

Kuntien uudet **verkostot ja kumppanuudet** tulisi ottaa huomioon rahoitusratkaisussa. Esimerkiksi nykyiseen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen varattu 4 % valtionosuussummaa tulisi selkeästi nostaa ja korvamerkitä järjestökumppanuuksien yhteistyön varmistamiseksi. Järjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö on kuntien tärkeää tehtävää erityisesti yhteisöllisyyden vahvistamisessa. Se tarvitsee vahvemman rahoituspohjan ja suunnittelun sekä raportoinnin hyvinvointikertomuksessa.

Tavoitteena tulisi olla **läpinäkyvämpi, yksinkertaisempi** ja todellisen tilanteen huomioiva järjestelmä. Tällä hetkellä kuntakohtaiset osuudet per henkilö eivät vastaa todellisuutta ja vaihtelevat merkittävästi kunnittain. Kannustava järjestelmä edellyttää kunnan **hyvinvointi-indeksin** poimimista kuntaliiton Hyvinvointi-indikaattorin muutamasta keskeisestä tunnusluvusta ja sen pitkäaikaista seurantaa, sillä kuntien työn tulokset näkyvät usein myöhemmin palvelujärjestelmässä, yhteiskunnan hyvinvoinnissa ja säästöinä.

- **Järjestelmän tulisi olla myös kannustavampi kansalaisten yhteisöllisyyden ja osallisuuden tukemiseen.**
- **Yleiskatteinen valtionosuusjärjestelmä perustuen laskennalliseen tarpeeseen**
- **Kuntien hyvinvointi-indeksin rakentaminen ohjaus- ja rahoitusjärjestelmän pohjaksi Kuntaliiton Hyvinvointi-indikaattorin pohjalta.**
- **Kannustavampi ja verkosto- sekä järjestötoiminnan osuuden huomioiminen rahoitusjärjestelmässä**
- **Verotulojen tasausjärjestelmä oikeudenmukaisuuden takaamiseksi**

2 Aluehallinnon uusi tuleminen, apu sotesta ikääntyvään Pohjois-Suomeen

2.1 Valtion ohjaus strategiseksi ja lainsäädäntö väljemmäksi

Sote-järjestelmän uudistaminen on kestänyt lähes 20 vuotta. Paras-hankkeesta alkanut kehittämistyö on kulkenut mallista malliin testaten peruslain rajoja ja poliittisia intohimoja. Mallien kirjavuus ja niiden puolustaminen jätti jälkensä niin, että Marinin hallituksen päätöksen jälkeen on aloitettu heti mallin kritisointi ja uusien mallien etsintä. Jopa hallituksen johtavat ministerit ja yhteiskunnan intressitahot luovat epätoivoa ja negatiivista ilmapiiriä mallin suhteen.

Muut pohjoismaat ovat uudistaneet sote-järjestelmiään tänä aikana ja vastanneet kuntapohjaisen järjestelmän haasteisiin. Kuntien valtionosuusjärjestelmän uudistaminen 1993 uskottiin hoitavan tilanteen vapauttamalla valtion tiukkaa ohjausta ja siirtymällä informaatio-ohjaukseen kunta - valtio suhteessa. Kuntien taloudellinen tilanne olikin kymmenkunta vuotta hyvällä mallilla.

Kuntien hartiat todettiin melko pian liian kapeaksi vastaamaan palvelujen tuottamiseen ja kilpailulainsäädännön edellyttämiin vaatimuksiin. Ratkaisua haettiin yleisestä Euroopassa vallitsevasta tilanteesta, **aluehallinnon** mukaan ottamisesta ja kuntien roolin muuttamisesta lähipalvelujen ja yhteisöllisyyden korostamiseen. Mutta palvelujen **tuottamismallit** haluttiin rakentaa terveyskeskuspohjaiseksi, verorahoitteiseksi ja alueellisesti kattavaksi. Samalla päätettiin taata vahva integraatio sote-palvelujen järjestämisessä ottamalla sosiaalipalvelut mukaan.

Muissa maissa ihailtiin mallia ja käytiin tutustumassa.

Hallinnolliseksi ratkaisuksi tuli **hyvinvointialue-pohjainen** aluejako. Sitä täydennettiin yhteistyöalueilla (YTA), joiden tehtäväksi tuli varmistaa alueidensa hyvinvointialueiden palvelujen ja tietojärjestelmien toimivuus ja yhteistyö ja työnjako.

Pyrittiin selkeään roolijakoon kuntien päävastuulla olevan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sekä sote-palveluita järjestävän ja tuottavan hyvinvointialueen välillä. Hanke ja sen mukanaan tuoma uudistus on historiallisen suuri ja ahdettiin hyvin pieneen aikatauluun, voi sanoa mahdottomaan aikatauluun.

Muutos toteutettiin liikkeen luovutuksena, jolloin varsinainen muutokseen liittyvä toiminta siirtyi sellaisenaan. Siirtymisen jälkeen alkoi vasta tehtävien, roolien ja vastuiden käytännön muokkaaminen ja on vielä alkutekijöissään. Hanke käynnistyi 1,5 vuotta sitten ja nyt on edessä prosessien, palveluketjujen modernisointi ja roolien käytännön hionta. Samaan aikaan koronan, sodan ja väljän budjettipolitiikan vuoksi velkaantumisen on julkisessa taloudessa nopeasti kohonnut EU:n velkakriteereiden alittamisesta 60 prosentista lähes 80 prosenttiin. Budjetin alijäämä on ylittänyt myös EU-ajan, mutta Suomi vältti alijäämämenettelyn.

Hallitusneuvotteluissa hallitus päätti, että **hyvinvointialueille annetaan työrauha** uudistaa prosessit täksi hallituskaudeksi. Sellaisesta ei ole ollut merkkiä, vaan mitä epäoleellisimmilla keskusteluilla kuten arviointimenettelyillä ja alueiden määrillä ja yhdistämisillä sotketaan hyvin alkanutta uudistamistyötä. THL:n tutkimuksen mukaan yli 90 prosenttisesti ehdittiin toteuttaa 2 viikon hoitotakuu ja

hyvinvointialueilla ja eri alueilla on käynnistetty isot prosessien uudistamiset mm hoidon jatkuvuuden parantamiseksi.

Hyvinvointialueet perivät isännättömien sairaanhoidopiirien velkoja lähes 6 mrd. euroa, jotka rasittavat hyvinvointialueiden tavoitteita. Kuntapohjaisessa järjestelmässä vero-oikeudella paikattiin selviytymistä. Toisaalta aikojen kuluessa on annettu liian suuri palvelulupaus ilman näkemystä kokonaistilanteesta.

Nyt kokonaisuus näkyy, eikä verotusoikeutta hyvinvointialueilla ole. Hyvinvointialueen rajoitettu verotusoikeus on tarpeellinen, mutta ei ajankohtainen, ennen kuin rahoitusjärjestelyt vuonna 2025 on tehty ja nähdään hyvinvointialueiden todellinen tilanne. Verotusoikeus on tehtävissä aivan kunnan valtionosuuden perusmallin mukaisesti myös hyvinvointialueilla, joskin yhtenäisen maakuntahallinnon aikana se olisi vaikuttavampi. Hyvinvointialueiden valtionosuuden uudistaminen ja verotusoikeuden lisääminen ovat ajankohtaisia seuraavan hallituksen aikana, jolloin toimintaprosessien ja työtapojen kaavailut uudistukset vaikuttavat ja riittävät kokeilut on tehty.

Valtioneuvoston strateginen hallitusohjelma luo pohjan valtion ohjaukselle. **Ohjausrakenne** tulee keventää niin, että hallitusohjelman perusteella **Valtioneuvoston kanslian** johdolla valmistellaan ohjauskirjeet alaiseen hallintoon, myös alueille ja kunnille, ohjauskirjeet sisältävät hallituskaudelle keskeiset linjaukset ja tunnusluvut, joita arvioidaan kaksi kertaa hallituskaudessa ennen puoliväliriihtä ja hallituskauden lopussa. Ministeriöt tarkentavat **suosituksilla** ohjausta tarvittaessa.

- **Parlamentaarisen komitean perustaminen johtamaan yli hallituskausien työtä, jotta jatkuva ristiin toiminta poistuisi ja yhteinen tietopohja ja viestintä saataisiin aikaan.**
- **Valtion ohjausrakenteen keventäminen, neuvottelujen ja asiakirjojen vähentäminen ja harventaminen sekä autonomian lisääminen hyvinvointialueille. Valtioneuvoston kanslia**

johtaa alueiden ja kuntien ohjaustoimintaa ja asiat käsitellään kansliapäällikkökokouksissa. Sisällöllistä ohjausta (kuten erilaiset suositukset, omalääkäri järjestelmä käyttöön, ammatinharjoittajien käyttö perusterveydenhuollossa, työterveyshuollon rooli ja yhteistyö yritysten kanssa jne.) vahvistetaan, raha luo raamit. Kunnallinen kannustus niille alueille, jotka rohkeasti kulkevat edellä.

- **Palvelulupauksen/palveluvalikoiman aikaansaaminen ja sitä tukevien linjauksien ja priorisointien esittäminen. Mitkä tehtävät/lääkkeet ovat vähähyötyisiä. Elemen rakentaminen, joka jatkuvasti arvioi palvelulupauksen toteutumista ja uudistamista. Onko kaikille samat palvelut. Erityissyyntä erikoissairaanhoito ja perusterveydenhuollon väliset tehtävät**
- **Lainsäädännön perkaus osana valtion byrokratiatalkoita kuten kuntienkin kohdalla. Eri toimijoiden tekemät sadat esitykset käsittelyyn ja päätöksiin. Vastaukset mitä, miksi ja miten. Miten jätetään autonomisille toimijoille ja vain erityistapauksissa se otetaan lakiin**
- **Valtakunnallisesti merkittävien kokeilujen läpivienti kuten alueellisen päätöksenteon vahvistaminen maakuntakokeilulla, Yhteistyöalueiden (YTA) roolin vahvistaminen, hyvinvointialueiden ja yritysten väliset yhteistyöhankkeet, jne.**
- **Valmistautuminen hyvinvointialueiden rajoitetun verotusoikeuden käyttöönottoon ja valtionosuusjärjestelmän uudistamiseen seuraavan hallituksen aikana**
- **Terveydenhoidon käypähoito-ohjeen tyyppinen ohje sosiaalipuolelle erityisesti hoivan alueelle**
- **Parlamentaarisen kansallisen hoivan (kotona asumisesta raskaaseen ympärivuorokautiseen hoivaan) uudistamishankkeen käynnistäminen tällä hallituskaudella**
- **Lupahallinnon tehokkuuden lisääminen ja lupien maksupolitiikan uudelleen arviointi**
- **Työvoiman hankinnan (eläkeläisten ja ikäihmisten työllistymiselle reilut kannusteet ja työperäisen maahanmuuton) markkinointioh-**

jelmat ja linjaukset, myös ulkomailta, Yhteistyöalue

- **Valtakunnallinen mainekampanja 2025 soten edistymisestä, ei vain kritiikkiä**
- **Soten hyvien käytäntöjen valtakunnallinen rekisteri Valtiovarainministeriöön**

2.2 Veropohjainen vai vakuutuspohjainen malli parempi

Sotejärjestelmät ovat Euroopan maissa hyvin erilaisia ja kehittyneet historiallisen kokemuksen ja tarpeen pohjalta. Erityisesti perusterveydenhuolto on organisoitu eri maissa hyvin eri tavalla. Kuitenkin vuosikymmenet on nähty tilastoista, kuinka paljon rahaa käytetään sosiaali- ja terveydenhuoltoon suhteessa maan BKT:n ja per asiakas sekä erilaisilla mittareilla on arvioitu hoidon tuottavuutta ja vaikuttavuutta.

Terveydenhuoltoon käytettiin vuonna 2021 enemmän suhteessa bruttokansantuotteeseen Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa kuin Suomessa. Suomessa luvut ovat 9,6 % BKT:stä, Vastaavat luvut Tanskassa 10,5 %, Norjassa 11,4 % ja Ruotsissa 11,5 %. Uusimmat tiedot vuodelta 2023 osoittavat Suomen osuuden nousseen 10 prosenttiin johtuen 2020-luvun BKT:n huonosta kehityksestä, korona rasituksesta sekä vuokralääkäreiden ja ostopalveluiden merkittävästä kasvusta. Vakuutus pohjaisista malleista parhaana esimerkkinä on pidetty Hollantia, jossa kustannukset ovat 11,2 %. Kallein on Yhdistysvallat 18,8 prosenttiyksiköllään. Jos Suomi käyttäisi saman kuin Hollanti, tarvittaisiin lisärahaa Suomessa noin 11 mrd. dollaria per vuosi.

Jos taas otetaan huomioon asukasta kohti käytetty rahamäärä, listaus on seuraava: Suomi 4605 dollaria, Tanska 5694 dollaria, Ruotsi 5757 dollaria, Norja 6582 dollaria per asukas vuodessa. Suomesta puuttuu rahaa ja tekijöitä verrattuna muihin pohjoismaihin. Suomalaisilla omavastuut ovat Euroopan

kärjessä, noin 10 % kustannuksista ihmiset eri lailla maksavat itse. Suomi hoitaa terveyttä huolimatta BKT:n 17 vuotta kestäneestä alhaisesta kasvusta huolimatta alle EU-maiden keskitason.

Hyötyä ja vaikuttavuutta voidaan mitata hyvin erilaisilla tavoilla ja tuloksia on vaikea vertailla, mutta osviittaa antaa mm Liikkeenjohdon konsulttiyrityksen Valorin tekemä selvitys ihmisten kokemuksista ja eliniän odotteen kehityksestä 12 maassa. Parempaan eliniän odotteeseen pääsee suhteessa pienemmillä kustannuksilla vain Australia. Koetussa terveydessä ei yksikään maa.

Samoin jos verrataan terveydenhoidon menoja 2010–2020 suhteessa BKT:n muutokseen, ovat Suomen menot kasvaneet maltillisesti, vain 0,5 %. Tanskan 0,3 %, Ruotsin 3,1 %, Norjan 2,4 %. Vastavasti julkisen rahan osuus terveydenhuollon menoista vuonna 2020 on maittain; Suomi 79%, Ruotsi 86 %, Norja 86 %, Tanska 85 %, ja Islanti 83 %. Muissa vertailumaissa terveys on selkeästi priorisoitu hyväksi investoinniksi. 67 prosenttia suomalaisista haluaa käytettävän enemmän kuin nyt julkista rahaa terveydenhuoltoon.

Suomen väestö ikääntyy Italian kanssa nopeammin kuin muut Euroopan maat. Sekin vaikuttaa taustalla. Muut ovat selkeästi tulossa samoihin ongelmiin. Jono-ongelmia on Englannissa, Ranskassa Espanjassa ja Italiassa, joissa ei ole perusterveydenhuollossa aiemmin juuri jonoja ollut. Suomen historiallinen muutos kannattaa jatkaa entiseltä pohjalta.

2.3 Kaipaus vakuutus-pohjaiseen Hollannin malliin

Hollannin perhelääkärimalli on vakuutus pohjaisista malleista tunnetuin. Suomen valtionhallinnon ja sote-asiantuntijat ovat vierailleet Hollannissa tutustumassa mallin kehittelyn alkuajoista lähtien. Hollanti

on tiheään asuttu maa, Uudenmaan kokoinen alue, jolla asuu 17 milj. asukasta, yli 65-vuotiaita on 16 % väestöstä, nuoria 0–14 vuotiaita 17 % ja ei-hollantilaisia 20 %.

Hollannin järjestelmässä perusterveydenhuollon ja perhelääkärin asema on vahva. Järjestelmä muodostuu perhelääkäripohjaisesta perusterveydenhuollosta, erikoissairaanhoidosta, kunnallisista terveyspalveluista sekä terveydenedistämisestä. Jokaisen on otettava yksityinen vakuutus sairauskulujen varalta, se on pakollinen kaikille. Vakuutuslaitoksen voi valita, vakuutuslaitos ei voi valita asiakkaitaan. Sairausvakuutuksen vuosimaksu on noin 1200 euroa vuodessa ja lisäksi tämän päälle tulee omavastuu noin 400 euroa. Myös työnantajat maksavat työntekijöiden palkkoihin suhteutettuna keskimäärin noin puolet vakuutusmaksuista. Valtio tukee sairausvakuutusta, jos kansalaisen vuositulot jäävät alle 32 000 euron.

Yksittäisellä lääkäriellä on listautuneita potilaita noin 2300. Vastaanotolle pääsee 1–3 päivässä ja lääkärit voivat tehdä kotikäyntejä. Potilas hakeutuu perhelääkärin lähetteen tai päivystyksen kautta erikoissairaanhoidon. Kaikille kuuluvan peruspaketin sisällön määrittelee valtakunnallinen viranomaisinen. Peruspakettiin voi erilliskorvauksesta liittää täydentäviä vakuutuksia. Valtio kattaa alle 18-vuotiaan vakuutukset ja antaa tukea pienituloisille. Poikkeuksellisten kustannusten (mielenterveyspalvelut, pitkäaikaissairaat) osalta on erityisjärjestelmä. Vakuutetuilla on vapaa lääkärin ja sairaalan valinnan mahdollisuus. Kerran vuodessa voi vaihtaa vakuutuslaitosta.

Kunnat huolehtivat terveydenedistämisestä ja julkaisevat omat terveyspolitiikkansa valtakunnallisten prioriteettien pohjalta. Kunnallispalvelut ovat laajat alkaen lasten neuvolasta, kouluterveydenhuollosta, terveyskasvatuksesta, sukupuolitautien ehkäisystä ja hoidosta, ympäristöterveydenhuollosta, laajasti

sote-palveluista erityisryhmille kuten maahanmuuttajat, huumeidenkäyttäjät, prostituoidut, ambulanssit, oikeuslääkärit terveyspolitiikan suunnittelu ja valvonta ja raportointi, eutanasian valvonta.

Hollannin malli on tehokkain vakuutus pohjaisista malleista, mutta Suomen malliin verrattuna noin 11 mrd. kalliimpi vuosittain suhteutettuna BKT:n. Mallissa ei ole sosiaali- ja terveyspolitiikan integraatiota, vaan toimivan kysynnän, kovan kilpailun ja laatukontrollin sekä valistuneen asiakkaan uskotaan pitävä asian kunnossa. Hollanti on väestötiheydeltään maailman tihein maa pienellä alueella ja äärimmilleen kilpailtu. Suomi on harvaanasuttu maa, jossa sote-markkinat ovat liian pienet kilpailun toteuttamisen hyödyille. Maamme maantieteelliset erityispiirteet vääristävät markkinoita. Myös perustuslain velvoitteet PL 19§ luovat tiukemmat ehdot palvelujen julkiselle toimijalle, kuten olemme eri malleja arvioidessa joutuneet toteamaan.

Veropohjaiset ja julkisvetoiset järjestelmät ovat kuitenkin kilpailukykyisiä, luotettavia ja tehokkaita. Tarvitaan uutta ajattelua, hieman lisää rahaa ja hyvää johtamista. Lisäksi tarvitaan julkisen ja yksityisen rajapinnan ja roolien selkeyttämistä ja rahoituksen yksinkertaistamista. Muutoksen vaatiman ajan aliarvioiminen on paikattava antamalla aikaa, kannusteita ja selkeitä peruslinjauksia julkiselta taholta. Veropohjainen malli toteuttaa varmemmin alueellisen ongelman ratkaisut.

- **Terveyskeskuspohjainen malli toimii, mutta vaatii reippaita uudistuksia. Se kannattaa viedä käytäntöön ja arvioinnin pohjalta tehdä päätökset jatkosta 2020-luvun lopulla**
- **Veropohjainen ja terveyskeskuspohjainen malli on kilpailukykyinen. Malli edellyttää valtakunnallista palvelulupausta ja priorisointia, selkeää strategista ohjausta sekä itsenäistä toimivaltaa alueellisille toimijoille, ja verotusoikeutta sekä kannusteita alueellisessa toimeenpanossa.**

2.4 Uudistuksen tärkeimmät tavoitteet unohtuneet

Koko 2000-luvun jatkuneen sotejärjestelmän johtajatus on ollut selkeä. Kuntapohjainen palvelujärjestelmä on tullut tiensä päähän. Tarvitaan leveämmät **hartiat** monituottajamallin ja kilpailusäädännön velvoittamina. Leveämpien hartioiden lisäksi tarvitaan tehokasta **ennaltaehkäisevää toimintaa** kansalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Varhainen ja nopea puuttuminen lähipalvelujen kautta hyvän ennakkollisen toiminnan kanssa tuo yhteiskunnalle miljardien säästöjä, paikallisesti ihmisille yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia. **Eurooppalaisen kuntamalli** tuli lähipalvelujen ratkaisuksi, jossa kunnan päätehtävä on yhteisöllisyyden, sivistyksen ja elinvoiman rakentaminen ihmisten arkeen. Se muodostaa palvelujärjestelmän perustan.

Leveämpien hartioiden hakemisessa osa asiantuntijoista lähti erikoissairaanhoidon edellä, joka yksinään olisi kaivannut laajemmat hartiat. Ratkaisussa lähettiin **ennaltaehkäisevästä toiminnasta ja lähipalveluista**. Tavoitteena oli sotepalvelujen integraatio ja asiakkaan osallisuuden vahvistaminen. Maakunta-pohja muotoutui lähtökohdaksi, mutta nimeksi hyvinvointialue. Hyvinvointialueita koordinoivat ja palvelujen saatavuuden varmistivat 5 yhteistyöaluetta (entiset ERVA-alueet), jotka ovat vasta käynnistymässä. Valitettavasti yhteistyöalueiden roolin on alkuvaiheessa ottanut VM ja Avit ohjaamalla rahojen käyttöä ja huomauttamalla jonoista.

Hyvinvointialueet ovat tällä hetkellä riittävän kooiset alueiden johtamiselle. Mahdolliseen maakuntahallintoon siirryttäessä on arvioitava alueiden määrää uudestaan. YT-neuvotteluja on käynnissä. Se on luonnollinen tilanne liikkeenluovutus-fuusioissa. Hyvinvointialueiden hallintoa on ohennettava matalaksi ja joustavaksi ja työvoimaa siirrettävä, koulutettava ja organisoitava tuotantoon. Hyvän tieto-

hallinnon aikana ei tarvita hallinnossa paljon väkeä. Tavoitteeksi tulisi asettaa vähintään 20 **prosentin vähennys** muista kuin asiakas tehtävistä.

Hallitusohjelmassa todetaan, että hallitus huolehtii vähäväkisistä ja varmistaa, ettei heiltä leikata. Leikkaukset on vähäisillä vaikutusarvioinneilla kohdistettu juuri heikompiosaisille. STM:n ohjaus ja mielipiteet on huonosti otettu huomioon, vaikka kyseessä on historian suurin valtakunnallinen uudistus, jossa yli 400 erilaista kulttuuria, organisaatiota ja tietojärjestelmää pannaan yhteen. Uudistus on ollut voimassa vasta 1,5 vuotta ja koko ajan on huolehdittava kansalaisten tärkeimmästä palvelusta vajaalla virkamäärällä ja lääkärin osa-aikaisella työpanoksella.

Tällaisia murroskohtia käytetään hyväksi, mikä näkyy ostopalvelujen ja vuokratyövoiman rajussa nousussa 2020 jälkeen. Sote-alueet ovat hankkineet ostopalveluja lähes 12 mrd. eurolla vuosittain. Korona on jyllännyt ja vienyt resursseja. Silti suomalainen terveydenhuolto vie vain 10 % suhteessa BKT:n, mikä on sivistysvaltioista alhaisimpia. Samaan aikaan yhteiskunnassa ei ole 17 vuoteen ollut talouskasvua.

- **Soten tavoitteet: Perusterveydenhuollon aseman vahvistaminen, palvelujen saannin turvaaminen, terveyserojen poistaminen, palvelujen integraation vahvistaminen ja säästöjen aikaansaaminen ovat keskeisiä tavoitteita.**
- **Yhteistyöalueiden roolin kirkastaminen ja mallintaminen, STM:n projekti, Pohjois-Suomen yhteistyöalue (Lappi, Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu ja Keskipohjanmaa) voisivat toimia mallina, yhteinen yhteistyösopimus, jolla turvataan hyvinvointialueiden tehokas työnjako, palvelujen järjestäminen, henkilöstön saatavuus ja kouluttaminen, kilpailutus ja arviointi. Kaksi kertaa hallituskaudessa neuvottelut Valtioneuvoston kanslian johdolla.**
- **Ennaltaehkäisevän toiminnan mallintaminen kuntien ja hyvinvointialueiden yhteisenä työnä. Yhteistyöverkosto, jossa mukana järjestöt, yhteiset tiedotuskampanjat, Pohjois-Pohjanmaa mallina**

- **Keskustelun johto ja kirjoittelu hyvinvointialueille, nyt keskustelu käydään tekijöiden ja vastuullisten yli.**

2.5 Panoksia perusterveydenhuoltoon erikoissairaanhoidon kustannuksella

Tavoitteena on, että ennaltaehkäisevät palvelut ja lähipalvelut on saatava läheltä ja erikoissairaanhoidon palvelut voivat olla kauempana. Niitä kuitenkin käytetään harvemmin. Nykyinen tilanne on vuotanut päivystykseen ja erikoissairaanhoidon. Ihmiset saavat palvelunsa myöhäisessä vaiheessa, jolloin kokonaiskustannukset nousevat.

Hallituksen esitys **sairaala- ja päivystysverkon** karsimiseksi oli 100 miljoonan säästö, joka lopulta supistui 26 miljoonaksi euroksi. Hyvä ja kannatettava yritys kutistui. Hallituksen olisi pitänyt jaksottaa toimenpiteiden toteutus useampi vuotiseksi ohjelmaksi, jotta asiaan olisi voitu valmistautua samalla kun perusterveydenhuollon prosesseja uusitaan. Keskustelua sairaalaverkostosta tule jatkaa alkupe- räisen ehdotuksen pohjalta.

Valtioneuvosto muutti **perusterveydenhuollon hoitotakuuta** pidentämällä 2 viikosta 3 kuukauteen. Hyvinvointialueet saavuttivat 93 prosenttisesti THL:n raporttien mukaan 2 viikon palveluajan. Signaali oli tyrmäävä. Vastaavasti vanhusten hoitajamitoitusta laskettiin sekä sosiaalihuollon palveluja leikattiin lisää 100 miljoonalla eurolla. Pakettiin kuului myös Kela-korvauksen nosto 500 miljoonalla sekä palvelusetelin käytön nosto 300 miljoonalla eurolla. Kela-korvausten nosto valuu palvelun tuottajille ja entisille käyttäjille, mikä on vuosien varrella tutkimuksin todettu.

Nämä päätökset eivät toteuta sote-uudistuksen alkuperäistä tarkoitusta, päinvastoin panssaroivat nykyisen vääristyneen tilanteen ja työvoiman pitämisen yksityisellä sektorilla. Liian kauan kestänyt **muutosvalmistelu kuntapohjaisesta** järjestelmästä aluepohjaiseen järjestelmään heikensi erityisesti perusterveydenhuollon tilan, toi markkinoille vuokralääkärit, pakolliset ulkoistukset, jotka on saatava kuriin ja reilulle pohjalle. 30 vuoteen perusterveydenhuoltoon ei ole satsattu vakavasti. Muutosvaiheessa maksamme tästä kehityksestä.

Nykyisellään suomalainen terveydenhuoltojärjestelmä on **monikanavainen**, joka hukkaa rahaa, erityisesti työvoimaa ja mahdollistaa rajapinnoilla keinottelun. Reippaita rakenteellisia uudistuksia ja roolien selkeyttämistä tarvitaan. Tärkeintä on, että perusterveydenhuollon uudistus todellisuudessa tehdään ja siirrytään nykyaikaan.

- **Tarvitaan perusterveydenhuollon toimintamallin muuttaminen, jota STM:n todellisuudessa tulisi johtaa, eikä jättää hyvinvointialueiden varaan. Valtion ohjaus antaa perusteet ja raamit, joiden puitteissa hyvinvointialueet rakentavat alueella tarvittavan ja alueelle istuvan mallin yksityiskohdat.**
- **”Hukkajahti”- hanke osana valtion byrokra- tia-hanketta hyvinvointialueilla vähävaikutteis- ten palvelujen rajauksista ja turhien töiden mi- nimoimiseksi: lausunnot, reseptien uusinnat, seulonnat, ei-tautipohjaiset erityistoimenpi- teet, flunssa ja sairausilmoitukset, jälkitarkas- tukset, kalliiden lääkkeiden vaikutukset, surun ja ahdistuksen ym hoitotarve, medikalisaatio**
- **Kelakorvauksen lakkauttaminen ja siirto perus- terveydenhuollon rahoitukseen**
- **Sairaalaverkoston kehittämisen jatkaminen alkuperäisen raportin pohjalta**
- **Perusterveydenhuollossa hoitotakuun palaut- taminen kahteen viikkoon yhteydenotosta ja rahojen palauttaminen alueille**
- **Lähipalveluna perusterveydenhuolto saatavana 5 päivänä viikossa niin kotihoidossa kuin per- hehoidossakin, perhehoidon uusi elvyttäminen omaishoidon tueksi**

- **Hyvinvointialueen strategiassa/toimintasuunnitelmassa konkreettiset linjaukset toiminnallisesti ja rahoituksellisesti siirtymisestä (siirtymäohjelma) erikoissairaanhoidosta perusterveyden hoitoon**
- **Hyvinvointialueen ja kuntien tulosneuvotteluisa selkeät tavoitteet terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi, laajempi verkostotapahtuma kerran vuodessa**
- **Vuokralääkärin käytön ja ostopalvelujen vähentämishjelma, numeerinen suunnitelma**
- **Asiakkaiden matkakulujen korvausten siirto Kelalta hyvinvointialueille**

2.6 Omalääkäri-mallissa puheista tekoihin

Kansalaisten kannalta terveydenhuollon onnistuneisuus mitataan ruohonjuuri tasolla. Kuinka sairauden kohdatessa kansalainen saa laadukkaita palveluja mahdollisimman nopeasti ja kuinka toimii palvelujärjestelmän kokonaisuus tehokkaasti niin terveydenhuollon kuin sosiaalihuollon puolella. Hoidon saatavuuden puute on aiheuttanut jonoja ja hoidon kasautumisen päivystykseen sekä erikoissairaanhoidon kustannusten kasvun. Samalla se on sekoittanut terveydenhuollon markkinat epäterveillä ilmiöillä yksityisen ja julkisen rajapinnassa. Sote-alueet ovat ulkoistaneet toimintaa lähes 12 mrd. euron edestä vuosittain, eikä kaikki kilpailutus ole toteutunut riittävän tehokkaasti.

Hoidon jatkuvuuden takaamiseksi otettiin 1980-luvulla käyttöön perusterveydenhuollossa **omalääkärimalli**, josta 1990-luvun alussa luovuttiin, kun siirryttiin valtion rahoituksessa yleisrahoitukseen. Uskottiin kuntien keksivän uudet ratkaisut. Toisin kävi. Silloinen omalääkäri malli oli lääkärikeskeinen, ylikuormitettu ja sijaisorganisointi puutteellista. Lääkärit uupuivat työn alle. Sen jälkeen asiasta tehtiin ansiokas kokeilu ja keskusteluja viime vuosiin saakka. Sote-ratkaisun pitkittäminen aiheutti myös perusterveydenhuollon uudistamattomuuden.

Siihen vaikutti myös poliittisen johdon haluttomuus panostaa perusterveydenhuoltoon, olihan työterveyshuolto 1,9 miljoonalla ihmisellä ja yksityisiä vakuutuksia 1,2 miljoonalla ihmisellä.

Euroopan maissa yleisesti perusterveydenhuolto hoidetaan **ammattinharjoittajapohjalla** erilaisilla omalääkärimalleilla. Hollanti ja muut pohjoismaat siirtyivät myös omalääkäri -sovellutuksiin. Tanska puhtaasti ammattinharjoittajapohjalle, jonka maakunnat rahoittavat kirjautuneiden potilaiden määrän mukaisesti. Ruotsi ja Norja siirtyivät omalääkärimalliin säilyttäen terveyskeskusjärjestelmän, jonka puitteissa toimivat erilaisin järjestelyin virkalääkärit ja ammattinharjoittaja lääkärit väestövastuulla. Norjan mallin toiminnasta ja hyödyistä on pitkäaikainen ja laaja tutkimus. Tulokset ovat erittäin hyvät niin asiakkaiden kuin lääkäreiden kannalta, mutta erityisesti hoidon jatkuvuuden ja yhteiskunnan säästöjen kannalta.

Suomessakin on lopulta herätty omalääkärikokeiluihin. **Hallitusohjelmassa** on ensi kerran selkeä maininta omalääkärikokeiluista. Oulu on näyttänyt mallia käynnistämällä uudistetun omalääkärimallin 2.0 eli ns. **hoidon jatkuvuusmallin**. Hanketta on hyvin seurattu ja raportoitu sen onnistumista. Mallissa huomion keskipisteenä on hoidon jatkuvuus, saatavuus ja asiakaslähtöisyys. Jatkuvuuteen perustuva hoito on aiempaa vaikuttavampaa ja se vähentää läheteitä päivystyksiin ja erikoissairaanhoidon noin **kymmenellä prosentilla**. THL:n tutkimusten mukaan juuri hoidon jatkuvuus perusterveydenhuollossa on Suomessa heikentynyt viime vuosina erittäin radikaalisti. Asiakkaat kohtaavat vastaanotoilla entistä useammin eri henkilön kuin aiemmilla käynneillään.

Raportissa todetaan, että samaan aikaan on tiedetty, että lääkärin ja hoitajan vaihtuminen pitkän hoitosuhteen aikana heikentää hoidon tuloksia ja aiheuttaa asiakkaille turhaa pelkoa. Potilaalle ei riitä tieto hoidon jatkuvuudesta vaan hoitosuhteen tulisi myös **henkilöityä** tavalla tai toisella. Pentti Koski puhuu ammattilaisten ja asiakkaiden uskosta ja luottamuksesta järjestelmään.

Tärkeää jatkuvuusmallissa on prosessien suunniteltu **asiakasrakenteen ja tarpeen** mukaisesti. Se luo pohjan asiakasvirtojen hallinnalle ja terveyskeskusten asiantuntemuksen parhaalle hyödyntämiselle. **Tuiran mallissa** lyhytaikainen ja akuuttihoito järjestetään edelleen perusvastaanotolla. Jos potilas tarvitsee pidempiaikaista tai jatkuvaa hoitoa tai toistuvia vastaanotoilla käyntejä, hänelle nimetään omalääkäri. Kainuussa on ollut käytössä oma hoitajamalli kuten Lahdessakin. Kainuu on siirtymässä omalääkärimalliin Oulun kokemusten pohjalta. Samoin Lappi on päättänyt ottaa käyttöön omalääkärimallin. **Näin Pohjois-Suomi näyttää mallia kuten peruskoulu-uudistuksessa aikoinaan.**

Mallin käyttöönotossa on mahdollista edetä **portaittain**. Lähdetään liikkeelle esim. eläkeläisistä, jotka ovat suurimpia terveyskeskusten käyttäjiä ja joilla digiasiointi on suurella joukolla mahdollista, mutta puhelupalvelu omalääkäriin, omatiimin tai omahoitajan kanssa onnistuu. Heillä ei ole neuvolaa tai työterveyshuoltoa, eikä mahdollisuutta iän vuoksi ottaa vakuutusta. Tämä poistaisi suomalaisen hajautetun järjestelmän räikeän eriarvoisuuden.

- **STM:n/Valtioneuvoston selkeä linjaus omalääkärimallista terveyskeskusten ja terveysasemien perusmalliksi. Hyvinvointialueet muokkaavat mallin yksityiskohdat asiakastarpeen ja olosuhteiden mukaisesti**
- **Koko Pohjois-Suomen yhteistyöalueella (YTA), Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu, Lappi, ja Keski-Pohjanmaa, käynnistetään omalääkärisovellutus Tuiran Mallin pohjalta.**
- **Pohjois-Suomen yhteistyöalueen säännölliset foorumit omalääkärisovellutuksen koordinoimiksi**
- **Digiasioinnin tehokas organisointi Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueilla, selkeät tavoitteet, 30 % asioinneista tämän hallituskauden aikana digi- ja puhelin asiointina, tavoitteena 50 % vuosikymmenen loppuun. Digi-terveyskeskus käyttöön koko hyvinvointialueella. Digi-tuki kuntien johdolla yhteistyössä järjestöjen ja hyvinvointialueiden kanssa**
- **Pohdessa kehitetään yksinkertainen käyttöliittymä erityisesti ikäihmisiä varten, videoasioin-**

ti joka paikkaan niin, että kaikkien kuntien palvelupisteissä on asiantuntija tukena, josta voi digiasioinnin hoitaa, ajanvarausjärjestelmät yksinkertaisiksi. Apteekkien tiloissa etäpalvelua Euroopan mallin mukaisesti

- **Ikäneuvolan käyttöönotto muuallakin kuin Oulussa matalan kynnyksen palveluna, määräraikaistarkastukset, chat -neuvonta, auttava puhelin, jossa käytetään alan koulutettuja eläkeläisiä, myös perhekeskus mallin käyttöönotto matalan kynnyksen palveluna**

2.7 Terveys- ja hyvinvointiasemat houkutteleviksi ja kukoistukseen

Perusterveydenhuoltoon ei ole juuri satsattu rahallisesti, teknisesti tai ammatillisesti yli 30 vuoden, vaikka perustuslaki velvoittaa viranomaisia järjestämään ja takaamaan riittävän toimeentulon ja palvelut jokaiselle. Samaan aikaan perusterveydenhuollon pääkäyttäjryhmä eläkeläiset on kaksinkertaistunut sekä nuorten ja nuorten työikäisten sairauskäynnit jyrkästi lisääntyneet.

Imagon lasku on johtanut siihen, että nuoret lääkärit ovat hakeutuneet helpompiin tehtäviin työterveyshuoltoon, vuokratyömarkkinoille ja tutkimustehtäviin. Terveyskeskusten virkoja on vuosien mittaan ollut vaikea täyttää. Pahimmillaan kolmannes viroista on ollut täyttämättä, mikä halvaannuttaa toiminnan totaalisesti ja on johtanut kalliisiin ostojen ja vuokrapalveluihin, joissa hoidon jatkuvuus on ollut näennäistä, hoidon saatavuus on yleensä ollut parempi. Vastaavasti osa-aikatyötä tekee terveyskeskuslääkäreistä noin kolmannes ja usealla hyvinvointialueella kuten Pohdessa on osa-aikaisia yli puolet, yksittäisillä terveysasemilla jopa 60–70 prosenttia. Tämä aiheuttaa vaikeuden omalääkärimallin ja hoidon jatkuvuuden takaamiselle ja vaatii pikaista puuttumista.

Oulun kokemuksen pohjalta ensinnäkin nykyisin täyttämättömät virat on saatava käyttöön ja koko toimintalogiikka uudistettava tähän aikaan toimivaksi ja houkuttelevaksi työyhteisöksi. Tämä edellyttää koko maassa virkojen täytön jälkeen noin **400 lääkäriviran perustamista**. Lisäys voisi tapahtua asteittain sitä mukaa kun hyvinvointialueet ovat saaneet omalääkäri systeemin käyttöön. Rahallisesti se tarkoittaisi noin 50 milj. euroa. Kun summaa vertaa hallituksen päätökseen kelakorvauksen nostamisen 500 milj. eurolla ja palvelusetelin käytön nostamiseen 300 milj. eurolla, kyse on pienestä rahasta. Hallituksen kyseiset päätökset ovat täysin vastakkaisia perusterveydenhuollon aseman parantamiselle, ne vain vahvistavat nykyisen tilanteen ja estävät työvoiman siirtymisen yksityisiltä perusterveydenhuoltoon.

Oulun kokemuksen pohjalta tarvitaan korjauksia ammatilliseen osaamiseen, lisää **erikoistuneita lääkäreitä** terveysasemille. Perusterveydenhuollossa on vain kolmasosa lääkäreistä yleislääketieteen erikoislääkäreitä. Sairaaloissa kaksikolmasosaa on erikoislääkäreitä. Terveysasemien henkilökunnan erikoistumistasoa ja osaamista on nostettava ja työhyvinvointia parannettava, jotta erikoistuneet lääkärit pysyvät terveysasemilla. Vastuulääkäri ei voi olla sijainen tai harjoitteluvaiheen lääkäri.

Tämä on haaste hyvinvointialueen johtamiselle. Hyvinvointialueiden on suunniteltava asemiansa ja toimintapisteidensä työnjaot ja kierrot uudelleen ja organisoitava koulutukset ja pätevyitysmahdollisuudet. Hyvinvointialueen markkinoinnin tulee ilmentää mahdollisuutta ammatilliseen erikoistumiseen, kiertoon, digipalveluun ja oppimismahdollisuuksiin koko hyvinvointialueella. Tässä tarvitaan ministeriön linjauksia ja paluuta 20 vuotta takaiseen tilanteeseen, jolloin valtion budjetissa oli erillinen **korvamerkitty määräraha** sekä koulutukseen että tutkimukseen. Tällä voitaisiin tukea perusterveydenhuollon muutosta. Tosin ministeriö nyt kirittää hyvinvointialueita pienellä porkkanarahalla myöntämällä mallin käyttöönottaville hyvinvointialueille 10 milj. euron tuen.

Johtamisen ja työhyvinvoinnin tutkimuksissa

kunnat ja terveydenhuolto menestyvät heikoiten ja niissä on eniten poissaoloja, joiden kustannusvaikutus on tällä hetkellä pelkästään mielenterveyden perusteella yli yksi mrd. euroa vuodessa ja hukattuina työpäivinä 7 milj. päivää ja 32 000 henkilötyövuotta. Perusterveydenhuollon johtaminen on tulevaisuudessa mahdollista rakentaa yhteistyön ja työntekijän autonomian lisäämisen pohjalle. Toiminta on verkostojohtamista, jossa tehtävän mitoittaminen henkilön valmiuksiin ja elämäntilanteeseen voi tarjota uutta houkuttavuutta, työn imua.

On tärkeää käynnistää systemaattisia tehtävien kiertoja, urapolkuja ja johtamisen kehittämissuunnitelmia työterveydenhuollon tukemana. Työelämä on mennyt jyrkästi sairaampaan suuntaan hyvinvoinnilla ja sairauspoissaoloilla mitattuna. Tämä herättää kysymyksen, miten onnistunut työterveyshuolto todellisuudessa on varsinaisen työperäisen vaivojen ja työyhteisön kehittämisen osalta. Onko työterveyshuollosta tullut sairausterveydenhuoltoa. Hoidon jatkuvuudesta on pidettävä kiinni myös ostopalveluissa ja yhteistyössä yritystoiminnan kanssa. On varmistettava, ettei kyse ole suoritteiden ostosta vaan laajemmista väestövastuulla ja pitkäaikaisilla sopimuksilla tehtävistä palveluista. Terveyspalvelut ei voi olla vain bussinestä.

- **Perusterveydenhuollon, terveyskeskusten ja asemien imagon nostaminen houkuttelevaksi, monipuoliseksi ja mahdollisuuksia tarjoavaksi työpaikaksi, ministeriö mukaan kampanjaan**
- **Johtamisen systemaattinen kehittäminen työterveyshuollon kanssa. Selkeät tavoitteet sairauspoissaolojen vähentämiseen, työn autonomian lisäämiseen ja työhyvinvoinnin edistämiseen. Työnjakojen uudistaminen ja moniammatilliset tehtävät käyttöön**
- **Sairauspoissaolojen ilmoituksen hyväksyminen alle kahden viikon ajalta henkilön oma ilmoitus riittää (käypähoito-suositus)**
- **Yhteistyöalueilla kampanja avoimien virkojen täyttämiseksi. Osapäivätyön rajoittaminen vain poikkeustapauksiin. Kielto toimia muissa tehtävissä kuten muillakin virkamiehillä, Kannusteet kuntoon**

- **Kannustettavuuden lisääminen ministeriön koulutus- ja tutkimusrahalla, valtakunnallinen ohjelma perusterveydenhuollon kehittämisestä ja toimeenpanosta**
- **Ammatillisuuden ja koulutusasteen nostamisohjelman, poikkeus- ja pätevyitysohjelmien käyttöön, käynnistäminen yhteistyöalueilla**
- **Yhteistyöalueiden laadittava urapolkuja ja varmistettava yliopisto-opiskelijoiden yhteys ja rekrytointi esim. Pirkanmaan mallin mukaisesti**
- **Terveys- ja hyvinvointialan TKI-ohjelma, tarjoamaan uusia innovaatioita ja yksilöllisiä palveluja, edistää vientiä ja taloudellista kasvua**
- **Jokaisella yhteistyöalueella tehdään suunnitelma amanuenssien käytöstä, yliopistoyhteistyöstä ja työperäisestä maahanmuutosta sekä ikäihmisten käytöstä (työelämän ulkopuoliset ryhmät)**
- **Lääkäriopiskelijoille perusterveydenhuollon pakollinen palvelun (4 vuoden opiskelun jälkeen) pidentäminen 6 kuukaudesta kahteen vuoteen ja hammaslääkäreillä 3 kuukaudesta yhteen vuoteen. Vastineeksi bonus yhden vuoden jälkeen.**

2.8 Ammatinharjoittajat mukaan toimintaan

Perustuslakimme on vahvasti velvoittava palvelujen järjestämiseen kaikille ihmisille. Toisaalta julkisen vallan käyttäminen velvoittaa selkeään erotteluun julkisen toiminnan ja yksityisen toiminnan välillä. Pohjoismaat ovat joutuneet pohtimaan julkisen ja yksityisen yhteistyötä ja tapaa, miten ammatinharjoittaminen rakennetaan osaksi julkista järjestelmää. **Tanskan** ratkaisu on perusterveydenhuollon osalta puhdas ammatinharjoittajiin perustuva. Siellä ei ole työterveyshuoltoa, eikä terveyskeskuksia, vaan ammatinharjoittajien palveluasemia. Se on toiminut hyvin ja Tanskassa ei ole perusterveydenhuollossa juuri tunnettu jonoja. **Norja** on valinnut osittaisen ammatinharjoittajuuden. Terveyskeskuksien lääkä-

rikunta sai valita joko virkalääkäriin tai ammatinharjoittamisen terveysasemilla. Lähes kaikki kirjautuivat ammatinharjoittajiksi, vain alle 10 % lääkäreistä jäi virkalääkäriksi. **Ruotsissa** virkalääkäriksi jäi noin puolet ja loput ammatinharjoittajiksi.

Suomessa Oulun kokeilu lähti tiimipohjaisesta omalääkärijärjestelmästä ja virkalääkärijärjestelmästä, jossa tehdään työnjaollisia, prosessuaalisia ja muita palveluketjun uudistuksia. Hyvinvointialueilla olisi syytä jatkaa Oulun linjaa, mutta ottaa myös terveysasemille ammatinharjoittajia. Tehtävä voisi olla räättälöity ja vaikuttaisi terveyskeskuksen profiilin nostamiseen. Samalla tulisi testattua lääkäreiden halukkuus ammatinharjoittajuuteen, josta epäilyksiä on herännyt erityisesti Lääkäriiliiton johdon piirissä. Ammatinharjoittajuudelle tulisi olla selkeä tahdonilmaisu **Valtioneuvoston periaatepäätöksenä** ja ministeriön linjauksina.

Ammatinharjoittajille voidaan tarjota **hoitajan ja tietojärjestelmien tuki**. Tärkeää on integraatio muuhun palvelujärjestelmään ja sen kulttuurin omaksuminen. Suomessa on hyviä esimerkkejä ammatinharjoittaja lääkäreistä ja ns. maalaislääkäreistä.

Ammatinharjoittaja-mallin pilotointia käynnistetään parhaillaan **Läsi-Uudenmaan hyvinvointialueella**. Malli on pilotointivaiheessa hyvin selkeä. Kahden ammatinharjoittajalääkäriin kanssa hyvinvointialue tekee toimeksiantosopimuksen, jossa määritellään rajattu väestövastuu, tehtävät ja muut yhteispalvelut. Lääkäriillä on velvoite käyttää samoja potilastietojärjestelmiä ja oikeus lähettää potilaitaan verikokeisiin, kuvantamisiin ja erikoissairaanhoidon. Ulkopuolinen ei erota häntä muista virkalääkäreistä. Lääkäri ei osallistu yhteisiin päiväpäivystyksiin, konsultaatioihin eikä muihin sektoritöihin tai koulutuslääkäritehtäviin. Näitä tehtäviä voidaan myöhemässä vaiheessa sopia, mutta liikkeelle lähdetään selkeästä työnjaosta. Työparina on hyvinvointialueen palveluksessa oleva omahoitaja. Lääkäriltä jää pois myös omien asiakkaiden päivystykselliset tehtävät, jotka työnjaossa tulee nuoremmille lääkäreille.

Mallia kutsutaan myös **hoidon jatkuvuuden malliksi**, mikä onkin hoidon saatavuuden lisäksi pahin ongelma Suomessa. Väestövastuulla voidaan varmistaa palvelujen saaminen syrjäseuduille myös yksityisenä ammatinharjoittajana. Terveysasemien omalääkärimallia tulisi rohkeasti laajentaa ja täydentää ”yrittäjälääkäreillä”. On tärkeää, että kiinteässä yhteistyössä terveysaseman kanssa toimiva ammatinharjoittajalääkäri ei voi toimia yhtä aikaa yksityisten terveysyritysten palkkalistoilla.

Valviran ja Avien on pikaisesti hoidettava pitkät jopa kuukausia kestävät jonot, **ammatinharjoittajien rekisteröinti** ongelmat. Uusi Sosteri-rekisteri on saatava toimimaan. Vuodenvaihteen lakimuutoksen ongelmat on saatava kuntoon, sillä muutokset ovat pieniä ja hylkäämisiä ei juuri ole. Useat tuhannet uudet ja vanhat ammatinharjoittajat ovat jonossa turhaan.

- **Valtioneuvoston periaatepäätös ammatinharjoittajuuden vahvistamiseksi perusterveydenhuollossa**
- **Hyvinvointialueiden on rohkeasti käynnistettävä ammatinharjoittaja kokeiluja tai suoraan tehtävä toimeksianto sopimuksia ammatinharjoittajien kanssa. Pohde toimii mallina kokeiluissa**
- **Ammatinharjoittajat eivät voi toimia yksityisten firmojen palkkalistoilla tai siellä ammatinharjoittajina.**
- **Ammatinharjoittajuuden on tuettava hyvinvointialueen omalääkärimallia.**
- **Lääkärin ja omahoitajaparin työnjaot on määriteltävä selkeästi**
- **Valviran ja Avien rekisteröimiselle on asetettava 2 viikon käsittelyaika sekä selvítettävä joustomahdollisuuksia rekisteröinnissä erilaisille yrittäjille**

2.9 Väestövastuun määrittely, onko avuksi

1990-luvulla käytiin kiivasta keskustelua palvelujen saatavuudesta ja kattavuudesta työterveyshuollon ja perusterveydenhuollon välillä. Terveyskeskusten omalääkärijärjestelmän rinnalle työterveyshuollossa kehiteltiin työterveyshuollon väestövastuuta yhteistyössä perusterveyden huollon kanssa. Tavoitteena oli integroida työterveyshuolto tiiviimmin perusterveydenhuoltoon sekä rahoituksen kapitaatiokorvauksen kautta, että toiminnallisesti kuntien virkamiesten kanssa sopien. Tämä olisi edellyttänyt työterveyshuollon sisällön laajentamista vahvemmin yleiseen vastaanottoimintaan ja sairaanhoitoon. Tilanne jäi kuitenkin ennalleen ja käytännössä työterveyshuolto hissukseen laajeni sairaanhoidon puolelle.

Sote-uudistusten käynnistyessä 2000-luvulla työterveyshuolto jätettiin poliittisista syistä koskemattomaksi ja **väestövastuuta** yritettiin rakentaa julkiseen palvelujärjestelmään laajentamalla hartioita erilaisilla malleilla. Näin on päädytty malliin, jossa alueellisesti **laajimman** väestövastuun ottaa täyden palvelun sote-keskus, **pienemmän** vastuun taas palveluasemat pienemmällä palvelutarjonnalla ja **täydentävänä** palvelupisteet, kiertävät palvelut sekä digiasiointi ja -neuvonta. Yksityinen sektori tulee mukaan kilpailutuksen kautta tai tarjoamalla yksityisiä palveluja. Hyvinvointialueen tavoitteena on tulevaisuudessa tehdä väestövastuulla laajemmat ja pitkäaikaisemmat sopimukset yksityisen sektorin kanssa. Työterveyshuolto jäisi todelliseksi ennaltaehkäiseväksi työhön ja jaksamiseen keskittyväksi toiminnaksi. Yhteistyötä tapahtuisi myös rajoitetusti palvelusetelin ja omabudjetoinnin kautta.

Lääkärit haluavat tehdä osapäivää elämän tilanteen mukaisesti, mikä on mahdollistettava. Nyt julkista perusterveydenhuollossa joustavuus on mennyt liian pitkälle. Oulussa peräti 64 % perusterveydenhuollon lääkäreistä tekee osa-aikatyötä, yleensä 4 päivää viikossa. Koko valtakunnassa kolmasosa lääkäreistä tekee osapäivää. Tämä on työyhteisön johtamisen ja hoidon jatkuvuuden osalta tilanne, joka on nopeasti korjattava. Joustavalla väestövastuulla voidaan työtehtäviä määritellä lääkärin elämäntilanteen mukaan, mutta pelisääntöjen on oltava selkeät valtakunnan tasolla.

- **Joustavan väestövastuun mallintaminen ja ministeriön suositus siitä hyvinvointialueiden ohjenuoraksi**
- **Kokeiluprojekti Pohjois-Pohjanmaalla ammatinharjoittamallin erilaisilla väestövastuilla**
- **yksityisen ja julkisen yhteistyöprojektien käytön lisääminen**

2.10 Unohtuiko palvelujen integraatio

Sote-uudistuksen yksi päätavoite oli sotepalvelujen hallinnollinen ja toiminnallinen integraatio.

Hallinnollinen integraatio tarkoittaa kirjavan kuntapohjaisen järjestelmän korvaamista leveämmillä hartioilla perustamalla hyvinvointialueet. Hallinnollisella integraatiolla luodaan pohja yhdenvertaiselle palvelujen tuottamiselle hyvinvointialueilla. Samalla mahdollistetaan hallittu yksityisen sektorin osallistuminen palvelujen tuottamiseen monituottajamallilla. **Hyvinvointialueet kilpailuttavat** 23 mrd. koko sotesummasta noin puolet, 12 mrd. euroa ostopalveluina. Kun muistetaan kirjavat erilliskilpailutukset kuntahallinnon jäänteinä ja vasta käynnistyneet uudet kilpailutukset, helposti **10 prosenttia** pitäisi saada kilpailutuksista tehoa ja samalla kiinteistökulut vastaavasti vähentyä. Väestövastuinen kilpailutus perusterveydenhuollossa ja keskitetty kilpailutus sosiaalipalveluissa ja erilaisissa hankinnoissa täytyy tuottaa säästöjä ja tehostaa toimintaa. Kyse on merkittävistä summista.

Tärkein on kuitenkin asiakkaiden kannalta palvelujen toiminnallinen integraatio, joka jakautuu **horisontaaliseen** ja **vertikaaliseen** integraatioon. Tällä hetkellä molemmat integraatiot vuotavat kokonaisu-järjestelmän toimimattomuuden vuoksi. Tutkimuksissa on todettu, että murto-osa asiakkaista, noin 10 prosenttia asiakkaista vastaa 80 prosenttia sote-palvelujen kuluista. Tämä kallein kymmenes tarvitsee vuodessa keskimäärin neljää palvelukokonaisuutta ja osa jopa 7. Tutkimusten mukaan 10 prosentilla väestöstä on yli 5 terveyskeskuskäyntiä vuodessa, kun keskimäärin kansalaisilla on 1,9 käyntiä vuodessa. On tärkeää, että

- **Väestövastuu ja palveluohjaus toimii paremmin paljon palveluja käyttävien piirissä, joiden fyysinen ja henkinen kunto on muutoinkin koetuksella. Se tarkoittaa vahvempaa palveluohjausta, palvelusuunnitelmia ja omabudjettia. Nyt laki velvoittaa viranomaista neuvomaan potilasta seuraavaan kohteeseen. Lainsäädännön velvoittavuutta ja käsiohjausta tarvitaan. Se maksaa helposti siihen panostuksen. Tässä omatiimi on hyvä ratkaisu.**

THL:n mukaan näitä suurkäyttäjiä ei tunnisteta hajanaudessa sote-järjestelmässä. Heidän palvelujen käyttöönsä ei systemaattisesti seuraa kukaan, jolloin heillä voi olla päällekkäisiä sosiaali- ja terveyspalveluja tai käyttävät ”väärin” palveluja tai saavat apua liian myöhään, jolloin siitä tulee kalliimpaa. Vuonna 2020 tehdyn tutkimuksen mukaan vain noin **kolmanneksella** sosiaali- ja terveyshuollon organisaatioista oli käytössään jokin toimintamalli tai työkalu monialaisia palveluja käyttävien ihmisten tunnistamiseksi. Kun ottaa huomioon, että nämä runsaat käyttäjät hoidetaan julkisessa sote-hoidossa, on ensiarvoisen tärkeää jo kustannussyistä panna asia kuntoon.

Hyvinvointialueiden ensisijainen tehtävä on asiakaskunnan segmentointi niin, että alueella on tilannekuva, miten suuri määrä alueella on runsaasti palveluja käyttäviä, millaista integraatiota tai koordinaatioastetta nämä asiakkaat tarvitsevat. Rova-

niemen kaupungissa mallinnettiin keitä nämä 10 prosenttia ovat. Pelkästään terveydenhuollon sisällä ilman sosiaalihuoltoa monikäyttäjiä oli 38 %. Näistä asiakkaista suurimpana ryhmänä kalliit somaattiset sairaudet ja toinen ryhmäpsykiatrian erikoissairaanhoidon hoito. Sosiaalipalvelupuolen monikäyttäjä asiakkaat, jotka tarvitsivat myös terveydenhuoltoa, oli suurin osa eli 62 %, joista ylivoimaisesti suurimpana ryhmänä oli vanhushuollon asiakkaat ja toisena vammais- ja kehitysvamma palveluiden asiakkaat.

Integraation määrittelyjä on hyvin erilaisia. Tärkeää on hyvinvointialueen **palvelutarpeen kartoittaminen**, jotta palvelukokonaisuus, palveluketjut ja palvelupolut voidaan suunnitella tälle paljon palveluja käyttäville ryhmille. Tietojohdaminen edellyttää hyvää tietopohjaa asiakaskunnasta. Tavoitteena on asiakkaan vahvempi huomioiminen hoitoprosessissa. Se nopeuttaa asiakkaan ohjautumista oikeaan palveluun, sujuvoittaa ja lyhentää palveluprosesseja, parantaa asiakastyytyväisyyttä ja säästää rahaa. Tärkeää on toimiva **palveluohjaus**. Palveluohjaajilla on hyvä olla peruskoulutus tai tuntemus perinteisestä clean-tekniikasta, laatuajattelusta tai prosessijohtamisesta, joissa kaikissa virtaviivaistetaan vaiheittain prosesseja ja haetaan lisäarvoa sekä karsitaan turhia työvaiheita.

Se, että paljon sote-palveluja tarvitsevia ihmisiä ei tunnusteta ja hoideta tarkoituksenmukaisesti, on ongelma erityisesti avun tarvitsijalle, mutta myös veromaksajalle. **Sotekulut ovat vuodessa kalleimman kymmenyksen hoitamiseen merkittävä osa 23 mrd. euron kokonaiskustannuksista. Pienikin säästö on kansantaloudellisesti merkittävä, vaikka otetaan huomioon se, että integraatio alkupanoksena nostaa hieman kustannuksia, mutta se maksaa ajan kanssa takaisin.**

Säästöjä syntyy myös siitä, että sote-palveluiden **tuottavuutta** parannetaan edellä kuvatulla alueella, mutta myös terveyspalvelujen tuottamisessa julkisen ja yksityisen välisellä yhteistyöllä.

- **Hyvinvointialueiden kilpailutukset tehokkaiksi, säästötavoite selkeästi esiin 10 % nykyisistä 12 mrd. euron kokonaissummasta**
- **Kiinteistö- ja henkilöstökustannusten säästöille säästötavoitteet. Edellyttää YT-neuvotteluita, tehtäväkuvien tarkistamista, koulutusta ja sitä mukaa kun tietojohdaminen kehittyy, henkilöstöä tarvitaan noin 20 % vähemmän hallinnossa**
- **Hyvinvointialueen asiakaskunnan kartoitus ja segmentointi. Huomio 10 prosentin suurikäyttäjien tilanteeseen, jotka käyttävät 80 % alueen rahoista. Säästötavoite mutta samalla palveluketjujen integrointi ja toimintatapojen muuttaminen. Kartoitus hanke käyntiin 2025 Pohjois-Pohjanmaalla**
- **Palvelujen tuottavuuden parantaminen työtapoja uudistamalla ja läpinäkyvyyttä ja vertailtavuutta lisäämällä**
- **Tuottavuusohjelma jokaiselle yhteistyöalueelle (YTA), jota seurataan ja päivitetään säännöllisesti**
- **Kuntien vuokrakiinteistöjen tarpeesta suunnitelma, kun digi-asiointi ja etätö lisääntyvät, tavoite.**
- **hyvinvointialueindeksin korjaaminen oikeudenmukaiseksi ja todellista tilannetta vastaavaksi**

2.11 Mitä tehdä työterveyshuollolle

Erittäin tärkeä osa hyvinvointivaltion rakentamista oli vuonna 1978 voimaan tullut työterveydenhuolto laki, jonka tavoitteena oli ennaltaehkäistä työperäisiä sairauksia ja luoda modernia ja tehokasta työelämää, kun siirryttiin teollisuusyhteiskunnasta palveluyhteiskunnan suuntaan. Vasta oli saatu kansanterveyslaki vuonna 1972 ja sen myötä käynnistettiin terveyskeskusjärjestelmä. Alana työterveyshuolto oli uusi ja työvoimaa oli riittävästi. Niin yksi suomalainen menestystarina luotiin.

Tilanne on muuttunut, kun väestörakenne on kallellaan ikääntyneisiin ja nuorten ja työikäisten sairastavuus ovat jyrkästi kasvaneet. Työterveyshuolto on liukunut merkittävästi ennaltaehkäisevästä lakisääteisestä roolistaan vapaaehtoisen sairaanhoidon puolelle. Siihen on yritetty tehdä hallituksittain muutoksia ja kannustimia pitäytyä lakimääräisessä roolissa, mutta keskustelua ei ole varsinaisesti syntynyt. Saavutettua etuutta puolustetaan. Pääperustelu on se, että järjestelmä toimii hyvin, nopea palvelujen saatavuus ja tarve tutkia sairastavuutta palvelee myös ennaltaehkäisevästi.

Hyvä työterveyshuolto on tuonut mukanaan hyväkuntoisten asiakkaiden **ylihoidon**, ohituskaistan erikoissairaanhoidon ja myös perusterveydenhuoltoon. Osa työterveyshuollon piirissä olijoista käyttää myös perusterveydenhuoltoa. Tutkimuksissa on todettu, että enemmistölle yksittäisasiakkaista työterveydenhuollon sairauspalvelut ovat näkyvin osa työterveydenhuoltoa, jos ei ole ollut mitään työkykyongelmia tai terveysaltistuksia työssä.

Suurin ongelma kuitenkin on yhteiskunnan **resursien vähyyden** hajautetussa järjestelmässä. Nuoret hoitajat ja lääkärit hakeutuvat työterveyshuollon palvelukseen mielenkiintoisen ja helpomman työn perässä. Yksityisten sote-palvelujen tuottajien (yri-tykset, yhdistykset, järjestöt) osuus koko sote-palvelualasta on noin 22 prosenttia ja kasvaa sitä mukaa kun ahdinko hyvinvointialueilla lisääntyy, eikä radikaali uudistaminen leikkausten lisääntyessä toteudu.

Työterveyshuollon palveluista yritykset tuottavat jo 90 prosenttia ja niiden piirissä on 86 prosenttia pal- kansaajista. Heistä 90 prosenttia saa lakisääteisten palvelujen lisäksi jossain laajuudessa sairaanhoidon. Työterveyshuolto on hyvin lyhyessä ajassa keskittynyt monopolitilanteeksi yksityisille palveluntuottajille.

Työterveyden huollon rahoittajat: vakuutetut ja yritykset saavat Sitran tekemien selvitysten mukaan merkittävän osan verovähennyksinä maksamastaan 1 mrd. rahoituksesta. Se on suuri potti, joka vuosittain jää valtiolta saamatta budjetin tulopuolelle.

Julkista taloutta on tarkasteltava sekä menoina että tuloina. Kun työterveyshuolto pyrkii toimimaan terveyskeskusten lailla monipalvelun tuottajana, täytyisi verokohtelu uskaltaa nostaa uudelleen keskusteluun.

Suomen terveydenhuoltojärjestelmä on hajanainen ja osaoptimoiva. Toiminnan tehostamiseksi on kaivattu tiiviimpää yhteistyötä eri järjestelmien välillä. Sotessa haettiin ratkaisua erikoissairaanhoidon, perusterveydenhuollon ja sosiaalihuollon välille. Työterveyshuolto jäi omilleen. Järjestelmien välistä yhteistyötä on haettu menestyksellisesti **Työote-hankkeessa** ensin Keski-Suomen hyvinvointialueella ja myöhemmin mallia on laajennettu kaikille hyvinvointialueille. Työ on kesken, mutta sitä jatketaan Työterveyslaitoksen ohjauksessa.

Mallissa potilaalle kirjoitetaan perusterveydenhuollosta tai erikoissairaanhoidosta työkyvyttömyyttä aiheuttavissa sairauksissa aiempaa lyhyempi sairauspoissaolo. Hänestä tehdään **sähköinen lähete** viiveettä työterveyshuoltoon työkyvyn arviointia ja työhön paluun suunnitelman tekoa varten. Teknisenä ongelmana on lähetekanavan rakentaminen, koska nykyisin järjestelmät eivät keskustele sähköisesti keskenään.

Mallin hyöty toteutettuna koko maassa on arvioitu Keski-Suomen kokemuksen pohjalta reiluksi 110 milj. euroksi vuodessa puhumattakaan henkilön työhyvinvointia ja säästöjä yhteiskunnalle myöhemmin. Mallin edelleen kehittämistä tapahtuu juuri käynnistetyssä **Kelan verkostohankkeessa** ”Työterveyshuolto osana sote-järjestelmää: integraatio- ja kustannusnäkökulmia-verkostohanke. jossa monipuolisesti arvioidaan mallin hyötyjä ja yhteistyön jatkokehittämismahdollisuuksia. Tältä hankkeelta on syytä odottaa hyvää perustietoa, mutta myös uusia avauksia ja ratkaisuja yhteistyön kehittämiseen.

Kun hyvinvointialueet ovat vasta organisoitumassa, kannattaisi niiden käynnistää **hyvinvointialueen työterveyshuollon toimipisteitä**. Tätä tukisi myös se, kun hyvinvointialueet ottavat omalääkärijärjestelmän ja liikkeenharjoittajamallin käyttöön ja hyvin-

vointialueen kunnilla on työllisyysasiat ensi vuonna vastuullaan.

Olisi luonnollista ja alueiden elinvoimaa merkittävästi edistävää, että paikkakunnilla olisi tällaiset resurssit käytössä. Niitä voitaisiin käyttää myös kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Hyvinvointialueethan vastaavat alueensa työterveyspalvelujen järjestämisestä ja koordinoinnista.

- **Työtemallin juurruttaminen kaikille hyvinvointialueille kattavasti 23 tautiryhmän osalta**
- **nopean tiedonkulun varmistaminen työterveyshuollon ja muun palvelujärjestelmän välille, ensin lähetekanava erikoissairaanhoidosta työterveydenhuoltoon**
- **Hyvinvointialueilla perustetaan työterveydenhuollon erillisyyksiköitä. Kun yhteistyöalueiden toiminta käynnistyy kunnolla ensi vuonna, tulisi ottaa pohdintaan yhteistyöalueen työterveyskeskuksen tai liikelaitoksen perustaminen.**
- **Työterveydenhuollon keskittyminen vain lakisääteiseen tehtävään ja pidättäytymiseen ottaa sairaanhoitotehtäviä, linjaukset ministeriöistä**
- **Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue järjestää alueellaan työterveyshuollon laajentamisen**
- **Kelan verkostohankkeen tulosten pohjalta säädösten uudistaminen työterveyshuollon aseman selkeyttämiseksi ja yhteistyön vahvistamiseksi. Tulosten valossa on jatkotyönä selvitettävä tarkemmin kolmikantaisesti työterveyshuollon asema koko uudistetussa sote-palvelujärjestelmässä**

2.12 Hoiva haasteen edessä

Pohjoismainen hoidon ja hoivan järjestelmä poikkeaa yleensä Euroopassa vallitsevista vahvasti perhe- ja lähiyhteisöön perustavista järjestelmistä. Yleensäkin hoivajärjestelmien vertaaminen kansainvälisesti on hyvin vaikeaa, koska järjestelmät ovat hyvin kulttuurisidonnaisia. Naisten työssäkäynnin varhainen kasvu pohjoismaissa vaati myös hoivajärjes-

telmän luomista ja vastuun siirtämistä perheeltä ja lähiyhteisöltä yhteiskunnalle. Sukupolvien vastuun erillisuus on mennyt hyvin pitkälle. Tutkimuksen mukaan vanhemmat saavat lapsiltaan vain muutamien prosenttien verran tukea, sen sijaan eläkeläisten lapsilleen ja lapsenlapsilleen antaman toiminnallisen tuen arvo on 460 milj. euroa vuodessa. ja taloudellinen tuki toisen mokoman. Suomalaisen hoidon järjestelmä perustuu siihen, että normaali palvelujärjestelmä hoitaa kaikkia, myös ikäihmisten palvelut.

Päätelmä on, että ihmiset asuvat **kotonaan niin kauan kuin se on mahdollista**. Ikäihmisistä asuu kotonaan reilut 90 prosenttia ja loput ympärivuorokautisessa hoidossa. Palveluketjun muodostavat kotihoito, omaishoito, yhteisöllinen asuminen, perhehoito ja ympärivuorokautinen hoito. **Kotihoidon työn** suunnittelu ja asiakaslähtöisen tarpeen huomioiminen ovat kaiken perusta.

Hoitajia on 80 000 vanhuksia palvelemissa. Asiakaskäyntien tarpeet vaihtelevat 15 minuutista 2 tuntiin. Hoitajan työajasta vain noin **puolet on läsnä palvelua** ja toinen puoli on suunnittelua, järjestelyä, kirjaamista, tiedonkeruuta, raportointia jne. Pelkkä kirjaaminen vie 10 % työajasta. Tähän ajankäyttöön on hitaasti kehitetty teknologiaa. Tällä hetkellä kehitetään esim. kirjaamispilottia Attendon toimipisteessä. Samoin ministeriössä on käynnistetty lainsäädäntövalmistelu terveysteknologian käytön linjaamiseksi. Innovaatioita ja terveysteknologian kansainvälistä johtajuutta tavoitellaan valtakunnallisessa hankkeessa.

Omaishoitajista on yli 65-vuotiaita yli 60 % sekä kunnallisten sopimusten piirissä että läheishoitajina, joita on yhteensä noin 400 000 henkilöä. Eläkeläisjärjestöt ovat esittäneet ratkaisuja omaishoidon korvausjärjestelmän ja tukijärjestelmän kehittämiseksi. Suomi on väestömäärään suhteutettuna satsannut noin 1 mrd. euroa vähemmän kuin muut pohjoismaat. Pohde on rakentanut asiakaslähtöisesti **perhekeskusmallia**. Omaishoitokeskuksessa on hyvin yhdistetty omaishoito ja perhehoito. Tämän soisi laajenevan. Valitettavasti **perhehoito** on vähentynyt.

Yhdeksi syyksi on sanottu kodinomaisen hoidon byrokraatia vaatimukset tilojen ja toimintojen suhteen. Rajoitteita ja määräyksiä tulee vähentää byrokratian purun yhteydessä.

- **Sairaanhoidopalveluja parannettava kotihoidon yhteydessä määräaikaisena tai kiertävänä palveluna**
- **Hoitajien läsnäolo aikaa on lisättävä hyödyntämällä terveys-, digi- ja älyteknologiaa sekä vähentämällä manuaalista työtä standardisoidulla raporttipohjat**
- **Valtakunnallinen hoidon ja hoivan kehittämisohjelma: palveluohjauksen ketju kuntoon niin, että henkilön hoitoisuustarve vastaa tarjottua palvelua, kattohintajärjestelmä käyttöön tarvittaessa kilpailutuksissa, oman tuotannon kustannukset läpinäkyviksi**
- **Kampanja hoitohenkilökunnan saamiseksi takaisin sosiaalityön ja palvelujen piiriin, koska kymmeniätuhansia koulutettuja on siirtynyt pois alalta**
- **Omaishoittoon sopimushoidon lisäksi omaishoitajastatuksen rekisteröinti ja pieni kulukorvaus läheishoitajille**
- **omaishoidon ja perhehoidon paikallinen yhteistyö kiinnostavaksi ja kannustavaksi**
- **estettävä yhteisöllisen asumisen väärinkäytökset, tiedottaminen ja palveluohjaus**
- **lähihoitajien ja avustajien pikakoulutus ja koulutusmäärien nostaminen**

2.13 Verkostojen perkaus ja kumppanuuk-sien rakentaminen

Hallitus on ohjelmassaan ja valtioneuvoston kehittämisstrategiassaan vuosille 2020–2030 linjannut keskushallinnon ohjauksen muokkaamista verkostojen ja kumppanuuksien kautta. Näkökulma on keskushallintonäkökulma. Linjauksissa korostetaan, että valtionhallinto keskittyy vain valtion tehtäviin,

jotka organisoidaan monipaikkaisesti ja älyteknologian mahdollistamana paikkariippumattomuutta hyödyntäen. Ajatus on hyvä, mutta riskinä on, että paikallinen ja alueellinen ohjaus entisestään hajoaa ja hämärtyy. Se korostaa liikaa keskusvallan puuttamista yksityiskohtaisesti toimeenpanoon. **Virallinen ohjauskanava ja verkostoissa** tehdyt linjaukset menevät helposti sekaisin. Jokainen verkosto lisää työmäärää alue- ja paikallishallinnossa, kuten verkostotaloutta tutkineet ovat todenneet.

Hallitus on tehnyt hyvän ratkaisun valtion käyntiasioinnin kokoamiseksi julkisen **hallinnon yhteisiin asiakaspalvelupisteisiin, yhden luukun malli**. Työ aloitetaan vuoden 2025 alusta Kainuun, Keski-Pohjanmaan, Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan, Pohjois-Savon ja Kymenlaakson maakunnissa. Uudistus etenee vuoden 2026 alusta kaikkialla Suomessa. Yhteisissä palvelupisteissä tarjotaan kattavasti valtion virastojen, Kelan, kuntien, ja hyvinvointialueiden palveluita sekä tukea sähköiseen asiointiin. Uudistus tavoittelee kattavaa käyntiasiointia, hyvää palvelutasa ja kustannussäästöjä erityisesti toimitiloissa. Yhä useammat julkiset palvelut ovat saatavissa digitaalisesti ja käyntiasiointi täydentää niitä. Tavoitteena on, että koko Suomen kattava palveluverkko on valmis vuoteen 2030 mennessä. Sillä saavutetaan 50 milj. vuosittaiset säästöt.

Maakuntakeskusten lisäksi tulisi asiointipiste-verkosto olla yhdistettynä kunnan yhteisöllisyyttä tukevaan **asiointipisteeseen** oli se sitten kirjasto, järjestöalo tai muu toimintapiste, johon ihmiset voivat tulla tapaamaan toisiansa ja hoitamaan asioitansa. Se toimii samalla maakunnan ja kunnan yhteistyön paikkana ennaltaehkäisevässä toiminnassa sekä palvelujen tarjonnassa.

- **Maakuntakohtainen valtion asioiden neuvonta- ja asiointipiste tulee toteuttaa suunnitellun ohjelman mukaisesti monialaisena**
- **Maakunnan palvelupisteestä tulee olla linkki-, chat- ja konsultaatioyhteys kuntien asiointipisteeseen (kuntakamari)**

Myös uusi **valvontavirasto** aloittaa omalla alueellisella toimipisteverkostollaan. Siihen kootaan valtion lupa-, ohjaus-, ja valvonta tehtävät. Virastolla on viisi toimialaa: sosiaali- ja terveys, varhaiskasvatus, koulutus, ja kulttuuri, ympäristö, työsuojelu sekä pelastustoimi ja varautuminen. Virastolla on valtakunnallinen toimivalta. Alueellinen läsnäolo ja toimintakyky turvataan hyvinvointialueiden **yhteistyöalueisiin perustuen**. Elinvoimakkeuksilla on pää- tai muu toimipaikka jokaisen maakunnan alueella. Pohjois-Pohjanmaalla pääpaikkoja on kaksi Oulu ja Kajaani (Kainuu). Uudistus kattaa yhdeksän hallinnonalan tehtäviä ja koskee 23 virastoa sekä 4600 työntekijää. Uusi valtion aluehallinto käynnistää toimintansa viimeistään vuonna 2026. Sekä uuden valtakunnallisen viraston että elinvoimakkeusten toiminta säilyy kattavana eri puolilla Suomea.

Hallitus on toteuttanut **TE-keskusuudistuksen** lisäämällä uudet 45 aluetta ja koskien jokaista kuntaa. Hyvinvointialueet toimivat omillaan ilman, että niillä on mahdollisuutta toimia työllisyyttä edistävästi, vaikka yhteys on vahva sosiaali- ja terveyspalveluihin työllistymisessä.

Hallitus on rakentanut erilaisia verkostoja, joilla vahvistetaan kaupunkipolitiikkaa reilun kumppanuuden hengessä. Tavoitteena on saada ratkaistua valtion ja kaupunkien kumppanuuksilla erilaisia yhteisiä haasteita aiempaa tehokkaammin. **Kuuden suurimman kaupungin allianssilla** haetaan ratkaisuja jengiytymiseen ja varhaiskasvatuksen osaajapulaan. **Elinvoimakumppanuus verkosto** on tehty Jyväskylän, Kuopion ja Lahden kaupunkien kanssa, keskittyy alueellisen elinvoiman ja osaamisen sekä liikunnan parantamiseen. **Keskisuurten kasvukaupunkien kumppanuusverkosto** eli Porin, Kouvolan, Vaasan, Hämeenlinnan, Seinäjoen, Rovaniemen, Mikkelin, Porvoon, Salon, Kotkan, Kokkolan, Hyvinkään ja Kajaanin tavoitteena on vahvistaa valtion ja kaupunkien vuoropuhelua ja jakaa yhteinen tilannekuva ja löytää ratkaisuja kuten kulttuuriin ja uudistuvaan teollisuuteen. Kaupunkipolitiikan kokonaisuuteen kuuluu myös **yhteistyöryhmä 7 kaupunkiseudun** maankäytön MAL-sopimusten solmiminen. sekä innovaatioiden vauhdittamiseksi tarkoitetut ekosys-

teemisopimukset parinkymmenen **yliopistokaupungin** kanssa. Laajin kaupunkien yhteistyön foorumi on 23 kaupungin ja valtion yhteinen **kaupunkipolitiikan ryhmä**. Myös **seutukaupunkien** kanssa tehdään yhteistyötä omassa ryhmässään.

Lisäksi ministeriöt ja virastot luovat omia verkostojaan. Hallinnossa mennään laidasta toiseen. Byrokrattisesta ohjauksesta siirryttiin tulosohtaukseen ja informaatio-ohjaukseen. Nyt entiset ohjaus muodot lainsäädäntöohjauksesta alkaen säilytetään ja lisätään paikallaoloa alueellisesti ja lisätään verkostoja. Virallinen ohjaus täytyy olla selkeä, yhdeksästä kanavasta tulevalle ohjauksella täytyy olla vastuullinen, demokraattinen toimielin vastaneuvottelijana, nyt se puuttuu. Erilaiset verkostot helposti sotkevat sanomaa ja lisäävät turhaa työtä.

Ongelmana on, että alueellisesti ei ole ohjausviestien yhtenäistä kopinottajaa, puhutaan maakunnista, hyvinvointialueista, maakuntaliitoista, sote- yhteistyöalueista, valtion asiointipisteistä, elinvoimakkeuksista, kunnista, kuntayhtymistä jne. Missä kuntien, hyvinvointialueiden tai maakuntien koko elinvoimaisuus katsotaan ja mikä elin ottaa vastuun.

2.14 Demokraattinen maakuntahallinto ”ajuriksi”

Kun sote-uudistuksessa päästää eteenpäin, eli perusterveydenhuollon prosessien uudistamiseen ja valtion tehtävien kokoamiseen yksittäisiin kanaviin, valvontaviraston aluepisteisiin ja maakunnallisiin asiointipisteisiin, on edessä seuraava kehitysvaihe, jonka joku maakunta voisi kokeiluna avata. Pohjois-Pohjanmaan maakunta näyttää sote-uudistuksessa mallia aktiivisuudellaan, faktapohjaisella tarkastelullaan, omalääkärisovellutuksella ja liittyy siihen oman työterveydenhuollon laajentamisen, mahdollisesti ammatinharjoittavuuden, se voisi anoa seuraavaan hallitusohjelmaan hanketta **maakuntahallinnon kokeilemiseksi**.

Malli olisi kevennetty. **Maakuntaliiton** tehtävien siirto ja **elinvoimakeskusten yhteyden** vahvistaminen maakuntaan olisi luonnollinen osa sovellutusta. Pohjaksi tällä hallituskaudella valmistellaan raportti hyvinvointialueen päätöksenteon toimivuudesta.

Maakuntakokeilu luo pohjaa tarkastella alueen hyvinvoinnin ja elinvoiman laajemmin. Se edellyttää keskushallinnon ohjausrakenteen ja ohjauksen sisällön keventämistä ja yksinkertaistamista. Kokeiluun kuuluu myös rajoitetun verotusoikeuden kokeilu.

- **Valtioneuvosto valmistelee lain maakuntakokeilusta Pohjois-Pohjanmaan alueella**
- **Valmistellaan raportti hyvinvointialueen demokratian ja päätöksenteon toimivuudesta malliksi maakuntakokeiluun**
- **valmistellaan maakuntahallinnon tehtävät maakunnan kokonaisvaltaisessa johtamisessa, mallina Sipilän hallituksen kevennetty malli maakuntahallinnoksi vuoden 2026 loppuun mennessä**
- **Pohjois-Pohjanmaan maakuntahallinnon kokeilu seuraavalla hallituskaudella 2027–30**
- **Verotuksen kokeilu rajoitetusti maakuntakokeilun yhteydessä**
- **kokeilun pohjalta arvioidaan maakuntahallinnon käyttöönotto koko maassa ja maakuntien optimaalinen määrä.**

3 Pohjois-Suomen elinvoiman voimistaminen

Vuonna 2023 väkiluku kasvoi lähes yksinomaan nettomaahanmuuton ansiosta. Kokonaisväestömäärä nousi 418 205:en. Pohjois-Pohjanmaa on harvoja maakuntia, joiden asukasluku on kasvanut vuosittain useiden vuosikymmenien ajan.

Väestön keski-ikä on 41,5, kun taas Uudenmaan on 41,4 vuotta. Siten Uusimaa nuortui Suomen nuorimmaksi maakunnaksi. Sitä vastoin Pohjois-Pohjanmaa oli edelleen Suomen nuorin maakunta naisten keski-ikänsä osalta. Ikääntyminen on Suomen talouden sekä sosiaalisen että alueellisen kehityksen kannalta haastava. Pohjois-Pohjanmaan haasteet ovat pienempiä verrattuna muihin alueisiin. Etelä-Savon väestön keski-ikä on lähes 50, Kymenlaakson ja Kainuun 48 vuotta. Merkille pantavaa on, että syntyvyys maakunnassa laski edelleen vuonna 2023.

Yksikään kunta ei tule toimeen yksinään. Oulunkin väestöstä yli puolet ovat tulleet muualta. Ulkomaalaisia Oulussa on yli 10 000. Työllisten määrä Oulussa on noin 93 000, josta julkisessa hallinnossa kolmannes. Asuinkuntansa ulkopuolella työssäkäyviä on yli 40 000, kun työllisten määrä liikkuu lähellä 170 000 maakunnassa.

Yrityksiä on noin 65/1 000 asukasta kohti ja alle 5 henkilön yrityksiä yli 80 % kaikista yrityksistä. Mutta joka viides yritys suunnittelee omistajan vaihdosta. Yrityksiä ei perusteta entiseen tapaan. Pohjois-Pohjanmaan työllisistä on noin 35 000 sosiaali- ja terveysalalla, koulutuksen alalla lähes 14 500 sekä teollisuudessa 33 000.

Eläkkeelle jäädään nuorempana kuin Suomessa keskimäärin. Asukkailla näyttäisi paljon sairauksia verrattuna muihin alueisiin.

- **Maakunnalla on edessään haasteita väestöllisten resurssien suhteen. Asukasluku on kasvanut vuosittain useiden vuosikymmenten ajan. Maakuntien välisen muuton osalta alue on ollut 2010-luvulla nettomenettäjä, jota on paikannut nettovoitto maahanmuutossa. Syntyneiden määrä on laskussa. Luonnollinen väestönkasvu kääntyi ensimmäistä kertaa negatiiviseksi vuonna 2022. Oulun seutu on ainoa seutu, jonka väestö on kasvanut vuosittain 1990-luvulta lähtien. Väestöpohjan varmistamiseksi tarvitaan useanlaisia kehittämistoimia.**

3.1 Luontaisten kehitysmahdollisuuksien ja asenteiden vahvistaminen

Pohjois-Pohjanmaa on monipuolinen yrittäjyydeltään. Elinkeinotoimintojen tuottoja tulisi kanavoida enemmän itse alueiden ihmisten hyväksi. Pohjois-Suomen ja koko Suomen hyvinvoinnin selkärangana on metsätalous. Vientiteollisuus on yhä riippuvainen maaseudun ja maaseutumaisten alueiden luonnonvaroista.

On tarve keskittyä varsinaisiin luontaisiin resursseihin perustuviin elinkeinotoimintoihin. Maatalous ja maaseutupolitiikka ovat sekä alue- että elinkeinopolitiikkaa, minkä arvo tulee korostumaan entisestään huoltovarmuus- ja omavaraisuusnäkökulmista. Suomen maantieteellinen asema koko Euroopassa luo paineita ruoantuotannon edistämiseksi.

Pohjois-Pohjanmaa on Suomen johtava tuulivoima- maakunta. Noin 40 % Suomen tuulivoimasta tuotetaan alueella. Tuuli- ja aurinkovoimahankkeita on vireillä useita; mm. Utajärvellä, Simossa ja Nivalassa sekä Kuusamon Tölpäreessä ym. Nuunajärven hankkeella Kuusamossa on puolustusvoimien hyväksyntä. Hankkeiden realistisuuteen tulisi kiinnittää kasvavaa huomiota.

Matkailun merkitys on suhteellisesti merkityksellistä Pohjois-Suomessa, jossa se on suurin toimiala. Siihen liittyviä heikkouksia ovat kuitenkin huono saavutettavuus, rahoitus, kallis hintataso ja sesonkiluonteisuus. Matkailun kasvu edellyttää hyviä yhteyksiä. Lentoliikenne on saavutettavuuden merkittävin pullonkaula.

Suojelualueita Pohjois-Suomessa on 77 %, kun taas koko maan pinta-alasta kattavuus on 13 %. Onko Pohjois-Suomen resursseja riittävästi suojeltu, voidaan kysyä?

Asenteisiin liittyy kaikkinaisen yhteistyön lisääminen. Kyseeseen tulee mm. Suomen ja Ruotsin välisen raja-alueen poliisiyhteistyön lisääminen pohjoisessa. Suomen ja Ruotsin valtiosopimusta koskevat lait vahvistettiin toukokuussa 2024. Ydinajatus sopimuksessa on saada nopeammin apua kiireellisissä tilanteissa, jotka koskevat vakavien rikosten torjuntaa. Se on käytännön esimerkki eri alueiden yhteistyömahdollisuuksista. Seuraava askel voisi olla valtiosopimus ja yhteistyö Norjan kanssa.

- **Yhteistyö sopisi hyvin esimerkiksi muille saroille; kulttuurin, harrastusten jne. osalta, koska sijainti ei ole varsinainen haaste globaalissa taloudessa**
- **Kuusamo ja Rovaniemi yhdessä voisivat hakea hiihdon MM-kilpailuja 2030-luvulla**
- **maakunnan kulttuuritapahtumien kirjon voisi niveltää yhdeksi ketjuksi ja**
- **matkaketjujen ja kiertomatkojen laadinnassa yhteistyö olisi mahdollinen.**

Kulttuuripääkaupunki 2026 tarjoaa Oululle ja koko maakunnalle mahdollisuuksia ja haasteita alueen elinvoiman ja kulttuuriperinteiden levittämiseksi. Huomiota tulisi kiinnittää kulttuuririkkauksien jontaan. Nykyinen somekulttuurin ”paapominen” ei toisi perustan runsautta esille. Hankkeen vastuullisilla on voitettavana Oulun kaupungin tuore imagokuva. Sitä ei käännetä hetkessä.

3.2 Pohjois-Suomen vetovoiman lisäys – koulutetun työvoiman saanti

Koulutus varmistaa osaavan työvoiman saannin pitkällä aikavälillä. Suomea kauttaaltaan vaivaa työvoiman saannin ongelmat. Ne ovat perimältään syväjuurisia ja monitasoisia varhaiskasvatuksesta aina jatkuvaan oppimiseen asti. Hallituksen tempoileva tuki- ja opetuspolitiikka herättävät käytännön huolia.

Peruskoulun ongelmat lähtevät jo perusasioiden hallinnasta, ammattikoulutuksen kestosta ja oppilaspaiikkojen tarpeista sekä korkeakoulu- ja yliopistollisen koulutuksen täsmätarpeista. Näiden tarkasteluun tulisi paneutua sisältöjen ohella alueellisesta näkökulmasta. Suomalaisessa koulujärjestelmässä ongelmat ovat lisääntymässä, mikä perimältään johtuu perusasioiden hallinnasta. Lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen perustaidot ja niiden hallinta peruskoulusta lähtien ovat edellytyksiä koko eliniän myöhemmälle oppimiselle. Peruskoulun oppimistulosten heikentyminen ja oppimiseröjen kasvu ovat nähtävillä.

PISA-tulosten mukaan yhteiskunnan polarisaatio etenee. Koulujen väliset tasoerot ovat olleet suurimpia Etelä- ja Lounais-Suomen avi-alueilla. Huono-osaisuus jakautui epätasaisesti eri alueille. Koulujen alueellisten toimintaedellytysten erot ovat kasvaneet. Koulujen väliset erot etenkin pääkaupunkiseudulla ovat merkittävät, mitkä heijastuvat osin yhtenäiskulttuurin heikentymisen takia.

Hallitusohjelmaan kirjatut oppimisen tuen uudistus sekä tuntien lisääminen luku-, kirjoitus- ja laskutaidon opettamisessa ovat oikeansuuntaiset, mutta riittämättömät. PISA-tulokset ovat heikentyneet lähes kahden vuosikymmenen ajan. Opetussuunnitelman perusteet on uudistettu 2014. Tulokset eivät ole kohentuneet.

Perustaitojen luominen on unohtunut digin, älypuhelimien ja avokonttoreiden ympärillä. Jos perustaidoissa on vaillinaisuuksia, on ylitse pääsemätöntä edetä osaamisen hankkimisessa seuraaville tasoille. Perusasioiden ja niiden osaamisen vaatimustaso on laskenut liiaksi. Opettajien auktoriteetti on kadoksissa monista syistä. Digitalisaatio ja itseohjautuvuus ovat yhteydessä huonompiin oppimistuloksiin.

Erityisesti perusopetusta tulee uudistaa ja tehostaa. Se vaatii lisäresursseja. Nyt vaatavuustasoista on osin luovuttu. Erityisesti vaatavuustason korottaminen on ensiarvioisen tärkeää. Arvoviestien antamisesta tulisi luopua. Opettajien raportointivelvollisuus, kurinpitovalvonta ja oppimisrauha nostattavat kysymyksiä.

Tarvitaan opetussuunnitelmien perusteiden muutoksia ja perusopetuslain avaamista. Kunnat ovat keskeisessä asemassa siinä, miten opetusperusteita ja -suunnitelmia kyetään muuttamaan jo nyt. Kuntien, kuntalaisten ja itseohjautuvasti lasten vanhempien tulisi tiedostaa ja viestittää, että koulu ja oppiminen ovat elämässä tärkeitä. Edessä on oppilasmäärien lasku neljänneksellä seuraavien 10 vuoden aikana.

- **Pohjois-Pohjanmaan päättäjät ja asukkaat, ottaa vastuunne.** Lähivuosina tarvitaan Kerttu Saalastin tyyppisiä eturintaman ponnistelijaita.
- **Peruskoulun uudistus tulisi aloittaa Pohjois-Suomesta.** Pohjoinen voi näyttää mallia kuten aiemminkin tasaveroisten edellytysten myötä alueittain vertailtuna. Tavoitteeksi tulisi aloittaa uudistuksen aloitus vuonna 2027. Tulisi punnita, josko peruskoulunsa päättäneille järjestettäisiin valtakunnallinen koe”.

Harkittavaksi tulee koulutarkastusjärjestelmän palautus.

Koulutuspolitiikan uudistus on pitkäkestoinen haaste. Kaikki koulutustasot ja -rakenteet varhaiskasvatuksesta jatkuvaan oppimiseen vaativat uudistuksia.

- **Peruskoulun uudistuksen ohella tarvitaan ammatillisen koulutuksen opiskeluaikojen lyhentämistä aluksi kokeiluluonteisesti ja hyödyntäen kesäajan harjoittelumahdollisuuksia. Näin varmistettaisiin mm. Pohjois-Suomen työvoiman saantia ja saavutettaisiin kustannussäästöjä.**

Ylipäättänsä on keskityttävä väestön osaamisen parantamiseen. Kasvun esteeksi on muodostumassa osaavan työvoiman saatavuus myös Pohjois-Pohjanmaalla. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden 17–24-vuotiaiden osuus on maakunnassa 6,3 %, kun koko maassa se ylittää 7,8 %: in. Perusasteen koulutettuja 25–34-vuotiaista on 9 %, kun koko maassa 15,7 %. Haasteena on 30–39-vuotiaiden koulutustason lasku. Jos peruskouluissa ei opita perustaitoja, on mahdotonta saavuttaa korkeakoulutettujen osuuden lisäämistavoitetta. Maakunnan koulutustaso on maan kolmanneksi korkein ja noussut viime vuosikymmeninä, kiitos mm. yliopisto-opetuksen laajenemisen Pohjois-Suomessa; ilman kattavaa korkeakouluverkkoa Suomi olisi todella eriarvoinen.

Toimivan 6G opinahjon toimintaan sopisi hyvin Naton omaamiskeskus ja kaksoiskäyttöteknologian edistäminen.

- **Elinkeinoelämän vahvempi kytkentä maakunnan koulutusorganisaatioihin on entistäkin tärkeämpi.** Sillä tulisi osaltaan pyrkiä korkeakoulutettujen osuuden nostoon lisäämällä koulutustarjontaa. Pohjois-Pohjanmaan koulutustaso on maan kolmanneksi korkein ja noussut viime vuosikymmeninä; kiitos mm. yliopisto-opetuksen laajenemisen koko Pohjois-Suomessa; ilman kattavaa korkeakouluverkkoa Suomi olisi todella eriarvoinen.
- **Tarvitaan 6 G verkon edistävä yliopisto-opinahjo omana tiedekunnan osasena. Opinahjon**

kanssa rinnakkain voisi hyvin toimia Naton osaamiskeskus. Rahoitustarpeet katettaisiin kansallisista ja EU-tukivalikoimista sekä yritystoiminnan tuella. On parempi panostaa tulevaisuuden aloihin kuin hallintokampanuksen kylmiin seiniin

- **On tarvetta kehittää yhteismaisteriohjelmaa maakunnan luontaisten alojen ja etujen pohjalta.**

Maksuttoman lukion ja ammattikoulutuksen mahdollisuudet ovat varmistaneet kouluun pääsyn. Nykyisellä hallituskaudella maksuttomuudesta on osin luovuttu. Maksuttomia oppimateriaaleja on saatavilla 18 ikävuoteen asti.

- **Maakunnan äänen tulisi kuulua maksuttomuuden puolesta.**

Oppisopimuksella voi suorittaa minkä tahansa toisen asteen ammatillisen tutkinnon. Kunnissa ja hyvinvointialueilla etenkin voidaan käyttää oppisopimusta tutkinnon saavuttamiseksi mm. hoitoalan ja puhdistus- ja ateriapalvelujen tehtäviin. Samalla voidaan syventää aikaisempaa ammatillista osaamista. Etu on, että koulutus järjestetään pääosin työpaikalla käytännön työtehtävien yhteydessä.

Pohjois-Pohjanmaalla on tarjolla nuoria ja yli 55-vuotiaita sekä työelämän ulkopuolella olevia oppisopimuskoulutukseen. TE-palvelujen vastuiden siirron kunnille myötä yhteistyön yritysten kanssa tulisi tehostua paikallistasolla. Se avaa ovia oppisopimuskoulutuksen laajentamiseen. Sillä saavutettiin kustannussäästöjä luontaisesti ongelmien keskellä toimivalle opetussektorille.

Lyhyemmät opiskeluajat, laajeneva etäopetus, oppisopimuskoulutuksen lisäys ja muut rakenteelliset uudistukset tuottavat pitkän ajan kuluessa merkittävät tulokset sekä parantavat koulutustuloksia.

Tiivistetysti

- **Pohjois-Suomen edunvalvonnan yhdeksi tärkeäksi tehtäväksi koulutussektorilla nousee alueellisen opintolainahyvityksen aikaansaaminen. Sillä vaikutettaisiin myönteisesti Pohjois-Suomeakin vaivaavaan työvoiman saatavuuteen.**

Tämän ohessa työvoiman saatavuuteen tulee kiinnittää yleisempääkin huomiota. Sote- ja koulutussektorilla, hoiva- ja palveluammateissa ilmenee puutteita riittävästä työvoimasta. Kunnat voisivat tarttua toimeen, jolloin

- **Muuttopakettilla ja -avustuksilla voitaisiin vaikuttaa työvoiman houkuttelevuuteen. Paketti käsittäisi luvat, asumisen, eri peruspalvelut, kielelliset tarpeet jne.**

Pohjois-Pohjanmaa kärsii työvoimapulasta. Se on muodostumassa kasvun esteeksi. Käytännössä työvoimapulan voittamiseksi on tarvetta edistää keinoja, joilla houkutellaan työelämän ulkopuolella olevia osallistumaan työtehtäviin.

- **Eri toimenpiteiksi nousevat esille eläkeläisten lisäansioiden neutraali verotus sekä eläkeläisten bonusseteli. Bonus voisi olla 2 000 euroa/henk. kahden vuoden työsitoumuksesta ja -suorituksesta kaikkiaan. Kustannukset tulisivat katettua työllisten kasvun myönteisillä vaikutuksilla.**
- **Perustavaa laatua oleva kysymys on, millaisia ihmisiä Pohjois-Suomeen halutaan muuttavan tulevaisuudessa. Maakunnan päättäjien soisi käyvän kiihottoman ja asiallisen keskustelun tulevaisuuden kannalta merkittävästä kysymyksestä.**

3.3 Saavutettavuus ja vihreä aalto aluekehityksen perustaksi

Aluekehitys nojautuu yhä enemmän saavutettavuuteen. Saavutettavuus käsitteenä ja sisältönä on monitahoisempi. Sen soveltamista tulee laajentaa. Kyse on fyysisestä etäisyydestä, liikenteestä, eri väylien käytettävyydestä, palvelujen saatavuudesta ja toimipisteistä, kaikkinaisista yhteyksistä jne. Saavutettavuus kytkeytyy tänään huoltovarmuuteen ja omavaraisuuden turvaamiseen. Kriittisten resurssien osalta mm. kaivosteollisuuden hankkeet vaativat hyviä maantie- ja rautatieyhteyksiä. Matkailu kytkeytyy logistiikkaan yhä enemmän.

Pohjois-Pohjanmaa on vihreän aallon eturintamassa. Maakunnassa uusiutuvan energian tuotanto on maan suurinta. Uusiutuvan osuus sähköntuotannosta on 75 %.

Maakunnassa on suunnitteilla useita aurinko- ja tuulienergiahankkeita. Vetylaakson perustaminen vahvistaisi maakunnan asemaa ja elinvoiman perusteita. Utajärven ja Simon aurinkoenergia- ja voimalahankkeet ovat esimerkillisiä. Kuusamoon suunnitteilla olevat hankkeet – 170 000 aurinkopaneeliloisivat alueen itäosiin uutta perustaa. Tuulivoima avaa Pohjois-Suomessa mahdollisuuksia puhdasta energiaa hyödyntävälle teollisuudelle, mutta maise-mahaittojen takia alueella esiintyy ratkaisemattomia ristiriitoja.

Liikenneväylien asioita tarkastellaan kappaleessa 4.1.2 ja logistiikkajärjestelmien merkitystä ja kehittämistarpeita kappaleessa 3.4. Kattavasti tarkasteltuna

- **Pohjois-Suomen liikenne- ja logistiikkajärjestelmien merkitys kasvaa suuresti**
- **Huoltovarmuusyhteyksien ja sotilaallisen liikkuvuuden varmistaminen korostuvat Atlanttisen yhteyden luomisessa sekä kaupan kuljetusreittien muodostamisessa**

- **Yritysten, teollisuuden, matkailun ja kaivosteollisuuden kuljetukset kasvavat**
- **Sääilmiöt haastavat infran kestävyyttä sekä**
- **Väestön ikääntyminen edellyttää tehokkaita henkilökuljetuspalveluita.**

3.4 T&K-kehityksessä pysyminen – huomio 6G mahdollisuuksiin

EU:n komission selvityksen mukaan Suomen kansalaisille ja yrityksille tarjottavat digitaaliset julkiset palvelut ovat yhä EU:n kärkitasoa. Verkkojen kattavuus koko maan tasolla tunnustetaan haasteeksi. Erityismainintana selvitys tuo esille digitaalisten terveyspalvelujen kehittämistarpeen.

Hallituksen mukaan tulevilla EU:n rahoituskehyskaudella varoja tulisi suunnata entistä enemmän tutkimukseen, innovaatioihin ja osaamiseen. Rahoituksen tavoitteena tulee olla strategisen kilpailukyvyn ja osaamisen edistäminen julkisten ja yksityisten toimijoiden yhteistyöllä. EU:n digitaalinen johtajuus edellyttää investointeja erityisesti murrosteknologiaan, mm. 6G.

- **Digitalisaation mahdollistamalla paikkariippumattomuudella parannetaan aluerakenteen kestävyyttä. Toimivat ja koko maan kattavat viestintäyhteydet ovat keskeinen keino kohentaa paikkariippumattomuuden edellytyksiä ja tarjota mahdollisuuksia väestöltään supistuvien alueiden elinvoimalle.**

Liikenne- ja viestintäministeriön selvityksen mukaan internet-peitteen kattavuus on 100 %. Liikenne- ja viestintävirasto Traficom asettaa alueellisesti teleyrityksille yleispalveluvelvoitteita internet-yhteyksien saatavuuden varmistamiseksi. Voimassa olevalla velvoitteella varmistetaan ministeriön mukaan kaikille kuluttajille ja yrityksille mahdollisuudet saada kohtuuhintaiset ja toimivat viestinnän peruspalvelut. Kiinteiden laajakaistaverkkojen rakentamista

on tuettu valtion varoista. Pohjois-Pohjanmaa on panostanut kiinteän laajakaistan rakentamiseen. Suomen laajakaistatuesta on noin kolmannes suunniteltu maakuntaan. Laajakaista on saatavilla noin 80 prosentilla kotitalouksista, joka on Manner-Suomen korkein.

Silti kiinteän verkon saatavuus oli suuren kapasiteetin kiinteissä verkoissa 70,8 % vuonna 2023. Useilla seuduilla on vielä ongelmia 4 G verkkojen käytössä. Siksi

- Tulisi toimia etupainotteisesti, kun tarkastellaan 6G verkkojen tarjoamia mahdollisuuksia. Pohjois-Suomessa tulisi varautua koko alueen kattavaan peittävyteen uusien verkkojen osalta. Ei ole enää varaa jäädä kehityksestä jälkeen. Yksi mahdollisuus on perustaa Pohjois-Suomen 6G rahasto, johon rahoitusta hankittaisiin niin yritysten ja alueen eri toimijoiden kuin EU:n kanavista. Valtion TESI-rahoittajan tulisi osallistua innovatiivisten kohteiden ja sovellusten rahoittamiseen.

Sinänsä liikenne- ja viestintäministeriö on ennakoimassa tulevia tarpeita. Suomi on ajanut edistyskelistä taajuuspolitiikkaa mm. ITU R:ssa, jossa päätetään 6G:lle varattavista taajuusalueista. Verkkojen rakentaminen olisi edessä 2030 alkaen, kun 6G taajuusalueet on vahvistettu sekä teknologiastandardit ovat valmiita.

Julkisen hallinnon automaation hyödyntäminen on digitalisaation kynnyksikysymys. Sen yhteydessä sovellusten ja ohjelmien sekä laitteiden käytön yksinkertaistaminen nousee esille. Suomi on työ- ja elinkeinoministeriön mukaan satsannut 6 G:n kehittämiseen ja tutkimukseen. Suomen Akatemian rahoittama Oulun 6G Flagship on johtava 6G:n kehittämissyhteisö sekä kansallisesti että globaalisti. Vuonna 2021 aloitettiin EU:n rahoittama ja Nokian johtama 6G-projekti Hexa-X. 6G Finland perustettiin toukokuussa 2021. Se edistää ministeriön mukaan suomalaisen 6 G -osaamisen vaikuttavuutta maailmanlaajuisesti ja tehostaa kansallista kehitystyötä ja kansainvälisiä kumppanuuksia. Jatkotyössä tähdätään mm. 6G-taajuustiekartan julkaisemiseen vuonna 2026.

Näihin näkymiin liittyen

- **Pohjois-Suomen 6G rahaston perustaminen tulisi ottaa esille 2030 luvun verkkoinvestointeja silmällä pitäen ja kaikkien alueen toimijoiden ja asukkaiden 6G-palvelujen yhdenvertaiseksi turvaamiseksi**
- **Kaksoiskuntalaisuuden puitteissa edistetään paikkariippumatonta ja etätyötä**
- **Koko maan kattava kuituverkko tulee varmistaa ja**
- Edistetään matkapuhelinverkon sääntelyn peittovelvoitteiden laajentumista kattamaan koko asutus, loma-asunnot ja henkilöliikenteen rataverkosto.

4 Kansallisen ja EU:n aluepolitiikan ja muiden tukitoimien hyödyntäminen

Alueiden erilaistuminen voimistuu. Sisäinen ja ulkoinen toimintaympäristö muuttuvat nopeasti ja nostavat erityyppiset alueelliset kehittämistarpeet pintaan. Paikallistason asukkaat aina kansalliselle tasolle asti ovat voimistuvien muutospaineiden edessä. Voimakkaan murroksen edessä kunnat ja alueet poikkeavat toisistaan olosuhteiden, toimintamahdollisuuksien ja resurssien osalta. Alueelliset, elinkeinolliset ja ammatilliset muutostrendit merkitsevät kattavia rakennemuutoksia. Ne heijastuvat kansallisen ja EU:n koheesiopolitiikan linjauksiin.

Haasteet ovat monitasoisia ja -tahoisia. Enää ei pärjätä tuijottamalla alueellisiin kehittyneisyysseroihin kautta Suomen ja halki Euroopan. Resurssien hyödynnettävyys koskee kaikkia alueita. Kyse on huoltovarmuuteen nojaavasta materiaalisesta varautumisesta, joka turvaa ihmisten toimeentuloa ja talouden toimintakykyä. Elintarviketuotanto, energia ja turvallisuus sekä peruspalvelujen saatavuus ovat mitä selvimmin alueellisia ulottuvuuksia, joihin ei ole aiemmin kiinnitetty huomiota.

- **Muuttunut turvallisuusympäristö heijastuu etenkin pohjoiseen, minkä asema on merkityksellinen koko Suomen näkökulmasta. Omavaraisuus- ja huoltovarmuustavoitteet nostavat alueellisen kehittämisen keskiöön yhteiskunnan kriisinsietokyvyn varmistamiseksi. Tarve saada uusiutuvat voimavarat kestävään käyttöön turvallisuuspoliittisen näkökohdan ohella heijastuvat koko maan kehittämistarpeisiin.**

Aluepolitiikan paluuta uudessa muodossaan on tarpeen kehittää. Suomi on aiempaa enemmän talous- ja kehitysvirroista syrjässä. Ylipäättänsä Atlanttiset yhteydet tulevat elintärkeiksi väylähank-

keiden kehittämisen muodossa. Se luo paineita sekä EU- että kansallisen tason aluepolitiikalle muutoksiin sopeutumisen helpottamiseksi. Suomi on logistiikka-riippuvaisin maa EU:ssa. Onkin tarvetta luoda uutta siten, että

- **Aluepolitiikan sisältö on alueiden ja asukkaiden näkökulmasta huoltovarmuuteen perustuva strategisuus, omavaraisuus ja koko Suomen saavutettavuus.**

4.1 Kansallisen aluepolitiikan paluu Pohjois-Suomen näkökulmasta

Kansallinen aluepolitiikka on hämärtynyt ja pääosin häipynyt käytännön elämästä viimeisen vuosikymmen aikana. Vaikuttavuuden ja tuloksellisuuden näkökulmasta aluetoimet ovat kytkeytyneet muiden politiikkalohkojen toteutuksen taakse. Kansalliset alueelliset kehittämistoimet ovat pitkälti EU:n toimien ja rahoituksen varassa. Kansallisesti rahoitettavia toimia on minimaalisesti.

Hallituksen hyväksymissä menokehyksissä kansalliseen alueelliseen kehittämiseen suunnataan 9,8 milj. euroa vuonna 2025 ja 5,2 milj. euroa vuonna 2026. Itäisen Suomen ulkorajamaakuntien kehittämiseen on budjetoitu noin 16,1 milj. euroa vuodesta 2023 alkaen, mistä 4,8 milj. euroa kohdistuu vuodelle 2025. Valtioneuvosto jakoi maaliskuussa 2024 määrärahoja Itäisen ja Pohjoisen Suomen ohjelmiin yhteensä 360 000 euroa. EU:n merkittävät välineet liittyvät rakenne- ja maaseutupoliittisiin ohjelmiin sekä elpymis- ja palautumishjelmaan.

Rahoitusosuudet EU:n alue- ja rakennepolitiikkaan ja muihin koheesipolitiikan ohjelmiin:

	2025 milj. €	2026 milj. €	2027 milj. €	2028 milj. €
Alue- ja rakennepolitiikan ohjelmat	619,3	586,7	376,5	372,5
josta kehys	206,4	195,8	127,5	126,2
josta kehyksen ulkopuoliset (EU)	412,9	390,9	248,9	246,2

Valtiontalouden tarkastusviraston mukaan EU:n elpymis- ja palautumissuunnitelman sekä kestävän kasvun ohjelman vaikuttavuutta ei ole mahdollista seurata ja arvioida kokonaisuutena. Mitä enemmän viranomaisia on toteuttamassa suunnitelmaa, sitä haastavampaa on varmistaa, että kaikilla on riittävästi EU:n varojen hallinnoinnin edellyttämää erityisosaamista. Tähänastiset tulokset eivät tarkastusviraston mukaan anna kokonaiskuvaa siitä, miten rahoitetut hankkeet edistävät asetettuja tavoitteita. Suomen elpymispaketissa on kaikkiaan 131 tavoitetta, 58 toimenpidettä ja 31 viranomaista yht. noin 1,8 miljardin euron rahoitukselle. Tämä kuvastaa byrokrattista ylimitoitusta. Siihen ei tule pyrkiä tulevilla rahoituskaudella. Kaikkiaan elpymispaketti tulee Suomelle kalliiksi. Maksut ovat noin 6,6 mrd. euroa ja saannot 2,6 mrd. euroa laskennallisesti.

Myöskään perinteiset aluepolitiikan keinot eivät ole käytettävissä. Niiden vaikutukset ovat kadonneet vailla käytännön perusteita. Resurssien hyödynnettävyys koskee koko maata Helsingistä aina Lappiin asti. Samalla kuntien elinvoima on osa elinkeino-, turvallisuus- ja omavaraisuuspolitiikkaa niissä puitteissa, joissa resurssit ja ihmiset vähenevät uusien tarpeiden työntyessä esille.

Ympäristöministeriön alueiden käytön kehityskuvan mukaan Suomen aluerakenne perustuu toimintatyyppisiin keskuksiin, elinvoimaiseen maaseutuun sekä niiden keskinäiseen verkostoitumiseen ja monimuotoiseen vuorovaikutukseen. Kehittämisyöhykkeillä edistetään kaupunkiseutujen ja aluei-

den verkostoitumista ja työnjakoa. Luonnonvaroihin nojaava omavaraisuus tarjoaa uusia kehittämismahdollisuuksia. Omavaraisuuden varmistamiseksi alue- ja maaseutupolitiikan yhteistyö on tärkeitä.

Pohjois-Suomen näkökulmasta kansallisen aluepolitiikan tulisi vastaisuudessa perustua uusiin kulmakiviin:

- **Aluekehityksen kuva on monimutkainen turvallisuuteen liittyen. Alueiden erilaisuus ja jännitteet tulee tiedostaa. Siksi alueiden elinvoimaistamisen tulisi perustua luontaisiin elinkeinoihin ja niiden varmistamaan huoltovarmuuteen ja teollisuuden uudenaikaistamiseen**
- **Aktiiviseen ja suunnitelmalliseen uudistamiseen tähtäävään elinkeinopolitiikkaan**
- **Kriittisten mineraalien hyödyntämisen osalta osin valtiojohteiseen teollisuuspolitiikkaan**
- **Saavutettavuuden kattavaan kohentamiseen**
- **Peruspalvelujen turvaamiseen ns. lähipalveluina ja**
- **Osaavan työvoiman saannin varmistamiseen ja**
- **Toimenpiteiden sisällön selkeyteen.**

4.1.1 Alueellisten teema- ja kasvuohjelmien toteutus

Hallituksen alueellinen kehittämisote keskittyy ensisijaisesti kaupunkipolitiikan sisällön uudistamiseen sekä erillishankkeina Pohjoisen Suomen ja Itäisen Suomen ohjelmien laadintaan vuoden 2024 loppuun mennessä. Valmisteluryhmien ja neuvottelukuntien odotetaan esittävän toimia, jotka lisäisivät kestävän kasvun mahdollisuuksia ja alueiden saavutettavuutta, edistävät kestävä matkailua ja puhtaan energian mahdollisuuksia sekä voimistavat koko Suomen taloutta, huoltovarmuutta ja omavaraisuutta. Ohjelmien keskeisenä lähtökohtana nähdään olevan alueiden kilpailukyvyyn ja elinvoimaisuuden vahvistaminen.

Pohjoisen ohjelmassa on valmisteluryhmän puheenjohtajan mukaan kyse pohjoisen alueen erityishuomioimisesta muuttuneessa maailmassa. Hänen mukaansa tarvitaan tuoppausta asioiden eteenpäin viemiseksi. Merkillä pantavaa on, ettei pohjoisen eikä itäisen Suomen ohjelmilla ole mitään korvamerkittyä rahoitusta valtion budjetissa. Hallitus osoitti tosin budjettiriihessään syyskuussa 2024 määrärahoja liikenneinvestointien edistämiseen. Rahoitustapa on kuitenkin kyseenalainen. Hankkeet rahoitetaan valtion omaisuutta myymällä. Miten myytäviä varoja riittää sitten lapsenlapsille?

Pääministeri Orpon elokuussa 2024 esittämä lausunto, ettei valtiolla ole varoja lisämenoihin, herättää huolia. Herää kysymys, miten ohjelmien aikanaan asettamia tavoitteita kyetään ylipäättänsä saavuttamaan. Puheenjohtajan mukaan tuoppaus voisi tarkoittaa lainsäädännöllisiä kokeiluja pilottihankkeina, verotuksellisia ratkaisuja, siemenrahoitustyyppistä rahoitusta tai muuten. Mutta ovatko ne riittäviä?

Huomion arvoista on, että Kainuun maakuntaliiton edustus valmisteluryhmässä ja neuvottelukunnassa on sekä pohjoisen että itäisen Suomen ohjelmiin sisältyvä. Miten identiteettikysymykseen vastataan? Ohjelmiin ei valtioneuvosto esitä erillisrahoitusta maaliskuisen 2024 kehysriihipäätöksen mukaisesti, vaikkakin ohjelman valmistuisivat vuoden 2024 loppuun mennessä. Näin toimenpiteiden toteutus voi viivästyä vuodella parilla.

Hallitus nostaa kaupunkipolitiikan alueellisen kehittämisen keskiöön. Valtion ja kaupunkien väliset kumppanuudet perustuvat työ- ja elinkeinoministeriön mukaan kaupunkien aloitteeseen. Kuinka sitten 8 erilaisella ryhmittymällä voidaan tehokkaasti edistää alueellista ja seudullista elinvoimaa? Kuinka lukuisat kumppanuudet suhteutuvat koko valtakunnan yleiseen kehittämiseen? Mikä on kaupunkien ja maaseudun välinen suhde?

Kumppanuudet ilmenevät kuuden suurimman kaupungin strategisena allianssina, elinvoimakumppanuutena, keskisuurten kaupunkien ryhmänä, temaattisena kumppanuutena, ekosysteemisopimuksina, kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmänä 23 kaupungin voimin, seutukaupunkien yhteistyöryhmänä sekä seitsemän kaupungin MAL-sopimuksina. Teemoittaisuus on sinänsä perusteltua, mutta nyt kumppanuus pirstaloituu. Lisäksi valmisteluresurssit mm. sihteeristöjen päällekkäisyyksien muodossa menettävät vaikuttavuuttaan. Uusi malli heikentää myös koko maan tasapuolista kehittämistä.

Valtioneuvosto hyväksyi aluekehittämispäätöksen 2024–2027 maaliskuussa 2024. Päätös sisältää aluekehittämisen painopisteet ja tavoitteet, joihin ministeriöt sitoutuvat. Maakuntien liitot huomioivat aluekehittämispäätöksen omissa strategioissaan. Päätös ohjaa eri hallinnonalojen ja maakunnan liittojen aluekehittämistä ja niiden toimenpiteiden yhteensovittamista.

Hallituksen asettamat painopisteet ovat kestävä elinvoima ja investoinnit, hyvinvoiva väestö ja yhteisöt sekä vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto. Kokonaisturvallisuus, kansainvälisyys sekä aluelähtöisyys nähdään kaikkia painopisteitä poikkileikkaaviksi näkökulmiksi. Painopisteiden kehittämisen edellytyksinä ovat päätöksen mukaan alueiden saavutettavuus, työvoiman saatavuus ja työllisyys sekä osaaminen ja sivistys. Aluekehittämispäätös on sinänsä laaja asiakirja 43 sivun verran. Siitä puuttuvat varsinaisten konkreettisten hankkeiden hahmottaminen. Niin ikään tarvittavien resurssien kirjaus puuttuu. Jälkikäteen etenkin tarvittavien määrärahojen osoittaminen voi olla vaikeaa. Painopisteiden ja varsinaisten toimien synkronisointi vie aikansa.

Varsinaisia alueellisia teemaohjelmia ei ole työ- ja elinkeinoministeriön mukaan käynnissä. Hallituksen toimien painottuminen lähes pelkästään kaupunkipolitiikan eri nyanssien toteuttamiseen jakaa Suomea ja pirstaloi toimia. Laajat alueet voivat jäädä vaille resursseja ja kannustusta. Alueiden kehityksen ja erilaistumisen myötä olisi perusteltua, että

- **Suomen eri alueita ei jaettaisi kehittämistehtävissä kaupunki – maaseutu – jaottelulla, vaan yhtenä kokonaisuutena. Vastakkainasettelu ei tuota kestäviä tuloksia**
- **Tilalle tulisi kehittää erityyppisiä teema- ja kasvuohjelmia (biotalous, matkailu, puhdas teollisuus jne.), jotka olisivat suunnattavissa nykyistä täsmällisemmin alueellisesti ja joiden resurssit hyödynnettäisiin optimaalisemmin ja**
- **Oulun ja Oulun seudun roolin kansallisena ja kansainvälisenä keskuksena tulisi perustua yhä enemmän maakunnalliseen yhteistyöhön ja verkottumiseen.**
- **Matkailijamaksu otetaan käyttöön jo vuonna 2026. Se toimisi kiinteistöveron tapaan ja tuoto kohdistettaisiin kunnille.**

Hallitus päätti kehysriihessään 2024 houkutella puhtaita teollisuusinvestointeja Suomeen verohelpoituksilla. Saadaanko Suomeen fossiilitonta energiaa hyödyntäviä tehtaita ja investointeja ennen vuoden 2025 loppua? Odotukset voivat olla ylimitoitettuja viimeaikaisiin päätöksiin perustuen sen lisäksi, kun aurinko- ja tuulivoimainvestoinnit jätetään tukien ulkopuolelle.

Maa- ja metsätalousministeriön selvityksen mukaan sillä on parhaillaan käynnissä yhteensä 138 hanketta, joista seitsemän on laajempaa strategiatyötä: maaseutupoliittinen selonteko, kestävä ja kannattava ruokajärjestelmä 2040, kalastusmatkailun toimipideohjelman työryhmä, metsästrategia 2035, Manner-Suomen vesiviljelystrategia 2030, kansallinen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelma 2030 sekä kotimaisen kalan edistämishjelma.

Hankkeet ovat perusteltuja, mutta kokonaiskoordinoitua tarvittaisiin. Ne olisivat koottavissa biotalouden ohjelmakokonaisuuden alle, jota tarkemmin käsitellään kappaleessa 4.1.3. Ministeriö on kiinnittänyt biotalouteen kasvavaa huomiota viime aikoina.

4.1.2 Huoltovarmuusyhteyksien ja infran turvaaminen koko maassa

Alueiden elinvoima riippuu jatkossa yhä enemmän saavutettavuudesta. Alueiden asukkaiden, elinkeinoelämän ja koulutukselliset mahdollisuudet kytkeytyvät saavutettavuuteen, millaisia yhteyksiä eri alueilla ja seuduilla on tarjottavanaan.

Suomen mahdollisuudet viennin ja tuonnin hoitamiseen kriisitilanteessa ovat riippuvaisia Itämeren kautta toteutettavista kuljetuksista. Vienti- ja tuontikuljetuksissa meriliikenteen osuus on korkea, 85–90 %. Miten tavaravirrat hoidettaisiin tilanteessa, jossa Itämeren meriliikenne estyisi? Tämän skenaarion tarkastelu on tärkeää nykyisessä geopoliittisessa tilanteessa.

Yleinen käsitys on, että yhteydet Norjaan ja sen satamiin ratkaisivat kansalliset huoltovarmuusongelmat. Norjan pelastavaan rooliin saadaan tarkempaa kuvaa kahdesta selvityksestä. Elinkeinoelämän Keskusliiton (EK) ja Destian sekä Lapin kauppakamarin Rambol-yhtiöllä teettämät selvitykset syksyllä 2023 osoittavat, että Norjan satamista ei ole normaalioloissakaan saatavilla lisäkapasiteettia. Ei voida laskea sen varaan, että Narvikin, Kirkkoniemen tai Tromssan satamat olisivat tarpeellisia raideyhteyksiä Itämeren merikuljetusten estyessä. Norjan tai Ruotsin satamien kautta voidaan EK:n ja Destian selvityksen mukaan hoitaa vain noin kolmannes tavaravirroista, Lapin kautta ehkä hieman enemmän. Rautateillä ei ole riittävää kapasiteettia hoitaa Suomen tavarakuljetuksia.

- Pohjoinen on koko Suomelle tänään strategisesti tärkeä. Pohjoisen rajat ylittävät väylät ovat Suomen ja välillisesti Euroopan ainoa portti länteen Itämeren kriisitilanteessa. Torniossa on Suomen ainoa raideyhteys Ruotsiin, joskin eri raideleveydellä.
- Pohjoinen on tärkeä osa yhteistä eurooppalaista liikenneverkkoa. Suomen ja Euroopan turvallisuudelle ja huoltovarmuudelle väyläkapasiteetin toimivuus muodostuu elintärkeäksi. Nato-jäsenyys korostaa toisaalta pohjoisen maayhteyksien merkitystä. Itäraja on Naton ja Venäjän sekä EU:n ja Venäjän raja.
- Huoltovarmuuden, turvallisuuden ja alueellisen kehittämisen haasteisiin ei kyetä vastamaan nykyisillä Pohjoisen infrainvestoinneilla. Huoltovarmuuden kannalta on tärkeää saada Itämerelle vaihtoehtoinen kuljetusreitti.

EU saavutti sovun Euroopan laajuista liikenneverkkoa koskevasta asetuksesta TEN-T joulukuussa 2023. Se huomioi eräitä Suomelle merkityksellisiä asioita. Jatkossa Turusta (läntinen teollisuus- ja satamavyöhyke) Norjan rajalle Kilpisjärvelle kulkeva E8 on osa TEN kattavaa verkostoa, mikä avaa ennen pitkää EU-rahoitukselle mahdollisuuden. Päätös sisältää Oulun sataman kuulumisen TEN-ydinverkkoon sekä Kemin ja Tornion satamien huomioon ottamisen. Lyhyellä aikavälillä vt 4:n ja vt 21:n tiestöjen parantaminen nousevat keskeiseen asemaan. Vt 21 kattavana TEN-hankkeena toteutumisen osalta on nykyperustein vielä pitkässä katsannossa vuoteen 2050 asti. Vt 4 on jo mukana kattavassa verkossa Tornion Utsjoelle asti. Valtatie 21 kapasiteetti ei riitä. **Näissä puitteissa Itä- ja Pohjois-Suomen merkitys koko Euroopan turvallisuudelle tulee jatkossa voimistuvasti korostumaan.**

Kaikki valtion väyläverkon kehittämistarpeet arvioidaan Liikenne12 toimeenpanon osana väyläviraston investointiohjelman valmistelua. Päivitys on käynnissä, jonka yhteydessä sotilaallisen liikkuvuuden ja huoltovarmuuden painoarvo on liikenne- ja viestintäministeriön mukaan merkittävämpi kuin

2021 liikennesuunnittelujärjestelmässä. **Huoltovarmuustarpeet edellyttävät laajaa yhteistyötä eri toimijoiden kesken niin kansallisesti kuin pohjoismaidenkin kesken.**

Liikenne- ja viestintäministeriön sekä Väyläviraston näkemykset tulisi koordinoita selkeämmin. Pohjoinen Suomi on jäämässä edelleen liian pienelle osalle. Ministeri ehdotti toukokuussa 2024 E16-tien jatkamista Suomen puolelle. Muutos vahvistaisi yhteyksiä länteen tiivistämällä Suomen ja Ruotsin välistä yhteistyötä. Se kattaisi vt 12 ja vt 15 väliset Rauma-Kouvola-Kotka yhteydet. Nämä tiehankkeet nousivatkin yllättäen syyskuisessa budjettiriihessä listan kärkipäähän. Hieman aiemmin Nato-suunnittelukokouksessa ministeriö katsoi Suomen huoltovarmuuden kannalta keskeisiksi liikenneinfrastruktuurihankkeiksi ratayhteyden Narvikiin, Tornionjoen ylittävät sillat ja Tornionjokilaaksossa Suomen ja Ruotsin rajaa seuraavan vt. 21:n. Narvik olisi kriisitilanteessa Suomen ulkomaankaupan yhteyksien kannalta tärkeä satamakaupunki. Kolarista Kiirunaan ja sieltä Narvikiin ulottuva rautatieyhteys on kuitenkin pitkän ajan hanke.

Pohjois-Suomen väylä- ja liikenneverkosto ei vastaa tämän päivän vaatimuksiin. Niiden integrointi alueellisesti, kansallisesti, EU- ja maailmanlaajuisesti on pääosin toteuttamatta. Voimavarojen satsaukset Pohjois-Suomen väylähankkeisiin ovat vähäisiä. Tarvitaan eri liikennöintimuotojen kokonaisvaltaista koordinoitua ja kehittämistä. Pohjois-Suomen väylärahoituksen tarpeita ei tule niinkään tarkastella ylitysmääräisesti. Tällöin yhteydet kansallisiin ja EU-tason ratkaisuihin jäävät puuttumaan pääosin. Liikennestrategia 2036 kattaa suhteellisen hyvin alueen perustienpidon ja eräiden suurten hankkeiden Vt 4 ja Pohjanmaan radan resurssitarpeet. Samoin nostetaan perustellusti esiin alueellisen junaliikenteen kehittämismahdollisuudet. Tulee selkeämmin esittää, mitkä ovat alueen hankkeiden rooli ja hyödyt osana kansallista väylä- ja liikenneinvestointisuunnitelmaa sekä osana eurooppalaisia ja atlanttisia tarpeita.

Strategiassa tulisi painokkaammin tarkastella poikittaisia tie- ja ratayhteyksiä sekä linjauksia itäisen osan yhteyksistä, jotka liittyvät koko maan huoltovarmuuteen ja elinkeinojen kehittämismahdollisuuksiin sekä jakelukanaviin. Matkailun kasvu tulee ottaa huomioon. Syötteen, Taivalvaaran, Rukan, Oulangan, Hossan, Pyhän ja Luoston muodostama matkailukeskittymä (matkailu- ja logistiikkavyöhyke) kaipaa tehostuvia liikenneyhteyksiä, missä ilmastotavoitteita tulee ottaa huomioon. Kaivos-, metalli- ja metsäteollisuustuotteiden kuljetusten ohella puhtaan energian siirtymän kuljetukset edellyttävät pohjoisten yhteyksien kehittämistä.

Naton kiinnostus lisää väylähankkeiden suunnitelmien aktivoimista. Väyliä on kestettävä raskaiden kulkuvälineiden liikkumisen. Ripeässä tahdissa on tiedostettava Suomen liikenneinfrastruktuurin ja Naton tarpeiden yhdistäminen suunnittelujärjestelmiin. Kiristynyt maailmantilanne, huoltovarmuus ja Naton tarpeet puoltaisivat siirtymistä eurooppalaiseen raideleveyteen. Tornion – Haaparannan liikenteen välityskyky nousee keskeiseksi tarkasteltaessa yhteensopimattomia raideleveyksiä. Suomen ratayhteys Eurooppaan rakentuu Tornion kautta teollisuuden ja armeijan tarpeisiin. LVM on pyytänyt Väylävirastoa laatimaan selvityksen eurooppalaisen raideleveyden (1435 mm) ratayhteyden ulottamisesta Haaparannasta Suomen puolelle (1524 mm) sekä arvioimaan uusien rata- ja ylitysyhteyksien rakentamistarvetta Suomesta Ruotsiin.

Perämeren satamien tilanne vaikuttaa kohtuulliselta. Kapasiteettitarpeet tulisi punnita koko ajan, jotta satamien kytkeytymistä tie- ja rataverkkoihin pidettäisiin ajan tasalla. Ajoksen meriväylän syventäminen 12 metriin Kemin syväsatamassa ja Oulun sataman statuksen nostaminen ovat perusteltuja.

Lentoliikennettä tarvitaan alueen saavutettavuuden ja kilpailukyvyyn vuoksi. Pohjois-Suomelta puuttuvat toimivat lentoyhteydet, jotka edistäisivät alueen ja sen yritysten hyvinvointia. Maakuntaliiton selvitys lentoliikenteen aluetaloudellisista vaikutuksista antaa karun kuvan. Kokonaiskuva hankaloituu muut-

tuneiden maailmanlaajuisten ja turvallisuusympäristöjen myötä. Yksi ympärivuotinen reitti tuo valoa. Tarvitaan lisää kilpailua reiteille. Koko maakunnan ja yritysten yhdessä tulisi toimia kapasiteetin lisäämiseksi. Lentoliikenneyhteydet mahdollistavat etenkin kansainvälisen matkailun kasvun. Tämän myötävaikuttaisi koko Pohjoisen, matkailukeskusten ja yritystoiminnan hahmottamaan ympärivuotisia rengasreittejä Euroopasta.

Valtion väyläverkon investointiohjelma ei riittävästi ota huomioon huoltovarmuutta. Luontaisten ja kriittisten resurssien kuljetusmahdollisuudet kaipaavat enenevää tarkastelua. Kaupunkikeskusten välisten yhteyksien korostaminen painottuu investointiohjelmassa. Kyse ei ole pelkästään Pohjois-Suomesta, vaan koko Suomen ja Euroopan edusta.

Väylät maalla, merellä ja ilmassa tarvitsevat alueellisen kehittämisen, elinkeinojen kuljetustarpeiden, huoltovarmuuden ja turvallisuuden sekä sotilaallisen liikkuvuuden näkökulmasta strategista tavoitetta-
settamista. Nämä näkökohdat luotaavatkin seuraaviin suosituksiin:

- **Suomen, Ruotsin ja Norjan hallitusten yhdessä EU:n ja Naton kanssa tulisi sopia yhdessä, miten pohjoista tie- ja rataverkostoa kehitetään edelleen sisällytettäväksi kokonaisuudessaan EU:n TEN-T asetukseen ja verkkoihin**
- **”Atlanttinen yhteyskäytävä” -hankkeen toteutus nousee keskiöön. Se olisi Pohjolan kattava ydinverkko TEN-T tie- ja ratakokonaisuus liikenteen solmukohdat ja sotilaallisen liikkuvuuden tarpeet huomioiden**
- **Ensivaiheessa rakennettaisiin Tornio-Haaparanta-Narvik kaksoisraide teolliset, kaupalliset sekä kriisi- ja huoltovarmuustarpeet täyttäen kokonaan. Samalla Narvikin satamaa tulisi laajentaa tavarakuljetusten onnistumiseksi. Luontaisten ja kriittisten resurssien kuljetustarpeet painottavat Pohjolan kuljetusväylän tärkeyttä kriisitilanteissa**
- **Myöhemmässä vaiheessa Tornionjoen molemminpuolisesti olisi perusteltua toteuttaa kattava TEN-T tieverkko Kilpisjärvelle asti.**

Tämä investointien kokonaisuus olisi helpoimmin toteutettavissa oleva Atlanttinen yhteys Pohjolan ja Euroopan välillä. Sen rahoitus tulisi saatavien hyötyjen perusteella Pohjoismaiden ohella EU:n TEN-ohjelmasta ja muista rahoitusmahdollisuuksista ja -laitoksista, elinkeinoelämältä ja kaupalta sekä sotilaallisen liikkuvuuden varmistamisesta.

Merkille pantavaa on, ettei maaliskuussa 2024 hyväksytyissä hallituksen EU-avaintavoitteissa mennä liike- ja viestintäministeriön mukaan hanketasolle, vaan tavoitteet ovat strategisella tasolla. Kuvattuun Atlanttinen yhteyskäytävä hanke- ja investointikokonaisuuteen liittyen Suomessa toteutettaviksi suositeltaisiin

- Neloskäytävä hanke: ydinverkko TEN-T investoinnit kattaisivat E8/E4 Turusta Tornioon asti. Ydinverkkohanketta E4 jatkettaisiin ja Pohjanmaan radan kokonaisuus saatettaisiin toimivaksi. Samalla Suomen ja Ruotsin raideleveyskysymykset ratkaistaisiin.
- Viitoskäytävä hanke: Ydinverkko TEN-T kokonaisuus kattaisi viitostien Etelä-Savosta aina Lappiin asti sekä Savon radan.
- Poikittaisyhteyksien ja jakeluverkkojen sekä asutun alueen varmistamiseksi valtatie 20:n mukaisesti rakennettaisiin ratayhteys Oulu-Kuusamo laajennettuna ydinverkkona Perämeren satamien kuljetussuunnat huomioiden.
- Näin länsi- ja itäreitit kokonaisuudessaan täyttäisivät Suomen ja koko Euroopan huoltovarmuus- ja turvallisuuskriteereiden merkityksen sekä luontaisten ja kriittisten resurssien kuljetustarpeet kriisiaikoinakin.

Miksi esitetään näin massiivinen investointipaketti?

- Siksi, koska on välttämätöntä edistää Suomen huoltovarmuutta ja omavaraisuutta muuttuneessa turvallisuuspoliittisessa tilanteessa asutun rajan turvaamiseksi ja vahvistaa turvallisuutta Pohjoismaissa.
- Siksi, koska kansainvälisten ja kansallisten käytävien kehittäminen parantaa Pohjolan ulkoista ja sisäistä saavutettavuutta sekä alueiden elinvoiman vahvistumista

- Siksi koska Euroopan liikenneinfrastruktuurin tulisi edistää nykyistä tehokkaammin liikenneverkon kaksikäyttöisyyttä eli siviili- ja sotilasliikenteen tarpeiden huomioimista edistäen EU:n kokonaisturvallisuutta ja
- Siksi, koska tarvitaan strategisen EU-tason yhteisiä ratkaisuja ja rahoituksen turvaamista pitkällä aikavälillä.

Infrainvestoinnit ovat erittäin kustannusrasitteisia. Suomen resurssit eivät yksinään riitä hankkeiden toteuttamiseen. Kyse on

- Koko Suomea ja Eurooppaa hyödyttävistä elinvoima- ja turvallisuusinvestoinneista. Niiden kustannuksista tulisi vastata yhteistyöllä
- Hyödyt konkretisoituvat vasta pitkällä aikavälillä
- Kansallisiin kohteisiin rahoitusta voitaisiin järjestää muuttamalla EU:n rahoitusjärjestelmä ostovoimakorjatuksi bruttokansantuloksi (BKTL). Tilastokeskus totesi jo vuonna 2017, että tällainen uusi järjestelmä on mahdollinen. Se olisi oikeudenmukaisin ja läpinäkyvä. Nykyperustein Suomen hyödyt nousisivat noin 200–250 milj. euroon vuositasolla.

Muita suosituksia liikennehankkeiden osalta ovat

- Pohjois-Suomen lentoliikenneyhteyksiä tulee kehittää keskipitkän aikavälin tavoitteiden pohjalta. Reittejä tulee kehittää etenkin Eurooppaan alueen ja kansainvälisten yritysten yhteistyöllä
- Ympärivuotisen matkailun edistämiseksi tulisi hyödyntää koko Pohjois-Suomen rengasmatkoja ja matkaketjuja ja globaaleja reittejä
- Kapasiteetin lisäämiseksi koko Suomen lentoliikenneverkostoa tulee tervehdyttää karsimalla osa eteläisen ja keskisen Suomen lentokenttäpalveluksia sekä hoitamalla siviilipuolen matkustustarpeet tehostetuilla tie- ja ratayhteyksillä.
- Oulun lentoyhteyksiä tulisi kehittää koko euroarktisen alueen solmukohtana sekä Kuusamo ja Rovaniemiä sitä tukevana kohteina
- Poikittaisia lentoyhteyksiä tulisi kehittää Suomen, Norjan ja Ruotsin kesken.

4.1.3 Omavaraisturva ja maaseudun kehittämistoimet

Vihreään kasvuun liittyvät investoinnit niin energiassa, biotaloudessa kuin kaivosteollisuudessa ovat mahdollisuus. Biokaasun tuotannon ja jakelun kehittäminen koskevat sekä energian että biotalouden tuomia mahdollisuuksia

Biokaasu tulisi saada autoilijoiden ulottuville, laajemmin koko liikenteen ja teollisuuden käyttöön Pohjois-Suomessa. Biokaasu on ympäristöystävällistä, koska sen avulla voidaan tuottaa vähäpäästöistä energiaa paikallisista jätevirroista. Biokaasun raaka-ainepotentiaali Pohjois-Pohjanmaalla on mittava: jätevesilietteet, lietelanta kunnissa ja lähialueilla sekä kotitalouksien ja kaupan biojätteet. Biokaasun tuotanto tulisi liittää biotalouden kehittämiseen. Se olisi osa biotalouden kehittämisohjelmaa lähitulevaisuudessa.

Itse biokaasun jalostuslaitoksen investointi voisi edellyttää noin 10–15 milj. euron panostusta. Investoinnin taso tulisi varmistaa näinä myllertävinä aikoina. Kuntien sitoutuminen on tärkeää biokaasulaitoksen raaka-aineiden keräämisen takia. Koko Pohjois-Suomeen mahtuisi muutama laitos. Aurinkoenergian ja monipolttoainemoottoreiden hyödyntäminen edesauttaisivat hankkeiden laajuutta. Ranualla 21 maatilayrittäjän ponnistelut biokaasulaitoksen rakentamiseksi on oivallinen esimerkki.

Monipolttoainemoottoreiden hyödyntäminen, joiden tuotannossa Wärtsilä on kärkipäässä, tulisi niveltää aktiiviseen teollisuuspolitiikkaan. Tällöin voitaisiin hyödyntää ympäristö- ja investointitukien ohella valtion pääomasijoitustoimintaa, etenkin Suomen Teollisuussijoitus -konsernin, Tesi:n pääomasijoitusta. Tesi on valtion pääomasijoitusyhtiö, jolla on talouden kasvuun ja uudistumiseen sekä investointien edistämiseen keskittyvä teollisuuspo-

liittinen tehtävä. Tesi sijoittaa markkinaehtoisesti pääomasijoitusrahastoihin ja suoraan kasvuyrityksiin. **Biokaasun ja monipolttoainemoottoreiden yhdistelmä edustaisi uudistuvaa kasvuyritystoimintaa.**

Biokaasutuotanto kytkeytyy läheisesti lannoiteomavaraisuuteen. Typpiomavaraisuutta voidaan lisätä biokaasun tuotantoa lisäämällä ja jalostamalla siitä biometaaniamia, jolloin sitä voitaisiin hyödyntää ammoniakkin valmistuksessa. Teollisen mittakaavan vihreän vedyn ja ammoniakkin tuotannolla voidaan lisätä ruoantuotannon typpiomavaraisuutta (esim. suunnitellut hankkeet Kemiin ja Poriin). Ruoantuotannon lannoiteomavaraisuuden turvaamisen keskiössä ovat kiertotalouden ratkaisut. Kun lantojen ja kierrätettävissä oleva fosfori lasketaan mukaan, voitaisiin maa- ja metsätalousministeriön mukaan kierrätysfosforilla kattaa mahdollisesti noin 90 % kasvien fosforilannoitustarpeesta. Ruoantuotannon typentarpeesta voidaan tehokkaalla ravinteiden kierrätyksellä kattaa noin kolmannes. Toteutuskelpoisen tuotantoprosessin kehittäminen avaisi mahdollisuudet suomalaisen bioetanolin tuotannossa, joka hyödyntäisi parhaiten erilaisten tärkkelys- ja sokeripitoisten tuotannon sivuvirtoja.

Kaikkeen tulee varautua, huoltovarmuudenkin osalta. Pystyykö Suomi turvaamaan elintarvikehuoltonsa kaikissa oloissa? **Omavaraisuusaste elintarvikkeiden tuotannossa on pysynyt noin 80 prosentissa eurooppalaisittain korkealla tasolla.** Tämä omavaraisuustaso on sinänsä riittävä. Varastossa on lähes 9 kuukauden viljat koko maan tarpeisiin sekä poltto- ja voiteluainevarastoja yli 5 kuukaudeksi. Tuotanto-omavaraisuusasteet ovat Suomessa perustuotteissa kuten maito-, liha- ja viljatuotteissa hyvin korkealla. Merkittävät alenemat tästä vaikeuttavat huoltovarmuutta. Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan haasteeksi on muodostumassa kuluttajien vähäinen kysyntä järvikalatuotteille. Kasvisten osalta korkein omavaraisuus on porkkanoilla (95 %) ja kurkulla (90 %).

- **Muutoin omavaraisuuden lisäämiseksi on tärkeää soijan ja kasviproteiinin tuonnin vähentäminen. Tarvitaan yhä enemmän kohdennetumpaa tukipolitiikkaa.** Kasvutuotteiden ja tuotantopanostusten hintojen suhteilla on keskeinen merkitys. Maa- ja metsätalousministeriön mukaan valkuaisomavaraisuutta vahvistetaan lisäämällä mm. kotimaisen rehuproteiinin, herneen, käyttöä rehuteollisuudessa.
- **Sisävesien kaupallista kalastusta edistetään Euroopan meri-, kalatalous- ja vesiviljelyrahaston kautta. Tehokkaampaa resurssien käyttöä tulisi edistää kalastuksen investoinneilla ja kalasatamien kehittämisellä. Marja- ja yrttituotteiden osalta Suomen omavaraisuus laahaa perässä. Tuotanto- ja varastointitukia olisi mahdollista hyödyntää. Investointituet mm. marjojen kasvatustunneleihin tarjoavat Pohjois-Suomelle mahdollisuuksia.**

Elintarvikehuollon kokonaisuudessa ketjun jokainen osa on tärkeä kokonaisuuden toimivuuden osalta. Huoltovarmuuden turvaamiseen tarvitaan koko ketjua: alkutuotanto, elintarviketeollisuus sekä kauppa ja jakelu. Viime aikoina on ilmaantunut uudentyyppisiä ongelmia. Riskit tiivistyvät:

- **Koko elintarvikeketju ontuu vaikuttamismahdollisuuksien keskittyessä kaupan sektorille. Alkutuotanto, elintarviketeollisuus, kauppa ja jakelu eivät pelaa yhteen kotimaisen toimitusvarmuuden näkökulmasta. Keskitytään liiaksi kaupan saantoihin. Kaupan tulisi ottaa enemmän vastuuta tuottajainnoista. Kaikkiaan tulisi paikallistas ruokaketjua voimistaa**
- **Maataloustuotanto kamppailee kustannus- ja kannattavuuskriisien keskellä. Helpottavia olosuhteita ei juurikaan näy**
- **Maataloustuotanto edellyttää monien tuotantohyödykkeiden käyttöä, mihin muuttunut turvallisuusympäristö heijastuu merkittävästi, ja**
- **Lannoitteiden saatavuus on muodostumassa esteeksi ja kasvavaksi kustannustekijäksi.**

Suomen elintarvikevienti omaa suuret kasvunäkymät, ennakoituakin suurempien ilmasto-olosuhteiden muutosten myötä. Elintarvikeviennin arvio vuonna 2023 oli 2,2 mrd. euroa, kun tuonnin arvo nousi 5,7 mrd. euroon. Ruotsin vienti oli viisinkertainen puhumattakaan Norjan ja Tanskan vastaavista luvuista. Irlannin valtion panostukset tuottivat 17 mrd. euron tason, mikä tuloksena on mallikas yhteisen brändin markkinoinnin ansiosta.

Erityisesti Pohjois-Suomen ja koko Suomen tulisi rakentaa puhtaan luonnon ja ilman pohjalta yhteinen monipuolisesti kattava biotalousohjelma. Maa- ja metsätalousministeriö on tarttunut aiheeseen ja tuonut esille biotalouden tukemisen merkityksen. Väestön tulee arvostaa kotimaista ruokaa; Pudasjärven mallin ei toivoisi yleistyvän, vielä vähemmän Finnairin kaurapuuroepisodin. Kontion näkymät Pudasjärvellä sen sijaan ovat hyvät.

Alueellisessa kehittämisessä on nähtävissä lyhytnäköisyyttä. Alueelliseen ja paikalliseen maaseudun kehittämiseen kohdennettava rahoitus on tärkeässä osassa maaseudun elinvoiman ylläpitämisen ja kehittymisen kannalta. Hallitusohjelma kertoi muutuvan Suomen CAP-suunnitelmaa siten, että kansallista rahoitusosuutta vähennetään yht. 137,5 milj. eurolla. EU-rahoituksen kanssa maaseudun kehittämisvarat olisivat supistuneet jopa yli 240 milj. eurolla. Pääministeri Orpon hallitus tuli kuitenkin toisiin aatoksiin kehysriihessään 2024 ja päätti, että maaseudun kehittämiseen kohdennettuja säästöjä kompensoidaan uudelleenbudjetoimalla käyttämättä jääneitä CAP-siirtymäkauden määrärahoja. Silti maaseudun resursseja leikkaantuu. Tutkimuksen mukaan kaksi kolmesta suomalaisesta kokee EU:n maatalous- ja maaseuturahoituksen lisäävän ylipääntänsä turvallisuutta maaseudulla.

Keskeisin johtopäätelmä on, että

- **EU:n tarjoamat rahoitusmahdollisuudet tulee hyödyntää kulloinkin maksimaalisesti. Kansallista vastinrahoitusta vastaavat maaseudun kehittämisrahat eivät ole EU-tasoisien kilpailutuksen alaisia kuten esimerkiksi T&K-määrärahat.**

Kotimainen jalostus on tärkeä osaamisen ja resursien kannalta. Pohjois-Suomi voi olla keskeinen kotimaisen ruoan toimitusvarmuudessa. Tulee harkita eri keinoja

- **Yhteistyöllä julkiset vientipalvelut (yritykset ja julkiset palvelut tuottajat)**
- **Tuotekohtaiset tuottajayhdistykset**
- **Suomesta puuttuu rakenne, joka kokoaisi vientipainotteisen ruokaketjun yhteen**
- **Ruokaviennin vahvan kasvun moottoriksi valtiollinen virasto Food from Finland**
- **Vahva kotimaan markkina on huoltovarmuuden takeena.**

Huoltovarmuuden ja omavaraisturvan sekä koko Pohjois-Suomen elinvoimaistamisen näkökulmasta on edellä korostettu biotalouden kokonaisuuden merkitystä. Se kuvastaa maatalous- ja maaseutupolitiikan sisällön laajentamista.

- **Biotalouden kokonaisohjelma yhdistäisi alueen luontaisten resurssien ja elinkeinojen sekä jalostuksen, teollisuuden ja kaupan toimintaedut yhteen**
- **Aktiivisen elinkeinopolitiikan edistämiseen liittyy biokaasun tuottaminen ja monipolttainemootoreiden käyttömahdollisuus**
- **Luontaisten resurssien ja yrittäjyysmahdollisuuksien myötävaikuttaminen kytkeytyisi**
- **Pohjois-Suomen maailman puhtaimman ilman lanseeraukseen alueen elintarvikkeiden eritysvientihankkeiden muodossa**
- **Järvikalastuksen ja -kalatuotteiden tuotannon lisäämiseen**
- **Marjojen ja yrttien tuotannon ja omavaraisuuden vahvistamiseen**
- **Vesituotteiden viennin käynnistäminen**
- **Maailman puhtain ilma – Sound of North: matkailun ja maaseutuelinkeinojen yhteistointintaan sekä**
- **Valkuaisaineomavaraisuuden ja oman lannoitetuotannon vahvistamiseen.**

4.1.4 Kriittisten resursien ja ympäristön yhteiselo

Ilmaston muutosten vaikutukset näkyvät Pohjois-Suomea myöten. Muutoksiin varautuminen on aikaisempaa elintärkeämpi. **Pohjoisen Suomen osalta varautumisen tulee olla monitahoista ja eri tahojen yhteistyöhön perustuvaa.**

Suomi on yksi harvoista maista, joissa ilma on Maailman terveysjärjestön kriteerien mukaisesti riittävän puhdasta. Sveitsiläisen IQair:in selvityksen mukaan vain 7 maassa pienhiukkaspäästöt alittavat raja-arvon (alle 5 mikrogrammaa pienhiukkasia kuutiometriä kohden), jota WHO pitää turvallisena ilmanlaadun kannalta.

Selvityksen mukaan pohjoisessa Suomessa ilmanlaatu on puhtain maailmassa. Kuusamossa kuten Pallaksella, Sodankylässä ja Utsjoella ilmanlaatu on poikkeuksellisen hyvä.

Vihreä siirtymä kytkeytyy kiinteästi puhtaaseen ilmaan. Siirtymä tarkoittaa taloutta, joka ei pilaa ilmastoa eikä luontoa. Suomen asema vihreään siirtymään perustuu pitkälti puhtaan sähkön halpuuteen. Siirtymän tuottama raha ei jakaudu tasaisesti. Rahavirrat kallistuvat pikemminkin kohti tiettyjä teknologioita ja alueita kohti. Noin kaksi kolmasosaa perustuu suunniteltuihin tuulivoimainvestointeihin.

Suomen tuulivoima keskittyy voimakkaasti länsirannikolle. Viitostien itäpuolella valmistusta ei juurikaan ole, lähinnä puolustusvoimien asettamista syistä. Itä-Suomen tuulivoimat tasaisivat sähkön tuulituotannon vaihteluita. Itä-Suomelle tällä olisi suuria vaikutuksia. Se jää paitsi tulevista teollisuuden investoinneista myös energian siirtoyhteyksistä. Tulisi pikemminkin keskittyä aurinkovoiman ja biotuotannon tuottamiin yhdistelmiin.

EU:n määrittelemiä kriittisiä ja strategisia raaka-aineita on Suomessa runsaasti tarjolla. Raaka-aineet ovat olennaisia vihreän digitaalisen siirtymän kannalta. Kaiken kaikkiaan 34 raaka-aineesta 16:ta on Suomen maaperällä. EU-maista Suomi on merkittävin platinan ja nikkelin tuottaja. Kupari, sinkki ja talkki ovat myös merkittäviä. Suomi on kobolttin valmistuksessa yksi maailman kärkimaista ja ainoana EU-jäsenvaltiona. EU arvioi näiden raaka-aineiden kysynnän kasvavan tulevaisuudessa. Niitä käytetään etenkin akkuihin ja sähkömoottoreihin. Suomesta muodostuu länsimaiden joukossa entistä tärkeämpi valtio raaka-aineidensa takia. Geopoliittisen sijaintinsa lisäksi raaka-aineet tekevät Suomesta entistä kiinnostavamman. Osaamista on jalostusmahdollisuuksien hyödyntämiseksi.

Onko taloudellista perustaa jatkojalostukselle? Louhinnan käynnistyksen edessä on isoja ympäristökysymyksiä. Laajamittaisen louhinnan käynnistäminen on ratkaistava ympäristökysymysten kanssa rinta rinnan. Tuulivoimaloiden vihreys voi haalistua, jos niitä rakennetaan hiljaiseen ympäristöön. Niiden tuotto on kytköksissä säiden liikkeisiin. Samoin suunniteltujen akkutehtaiden sulfaattipäästöt voivat aiheuttaa kahnauksia eri tahojen välillä. Kriittisiä kysymyksiä ei voida sivuuttaa.

*** Siksi lainsäädäntöä tulisi muuttaa, jotta kaikkia kuunneltaisiin. Parhailaan valmistellaan mineraalistrategiaa. Kaivosyhtiöiden tulisi hallita ympäristöriskit nykyistä paremmin. Kaivoslain mukaiset malminetsintävaraukset ilmoitetaan suppealle joukolle. Valitukseen ei rohjeta useinkaan ryhtyä. ELY-keskusten valvontaa ympäristölupien noudattamiseksi tulee vahvistaa. EU:n kriittisiä raaka-aineita koskeva asetus ei välttämättä lupaa hohdokkuutta.**

Selvää on kuitenkin, että Suomen tulisi olla omavaraisempi sähköistymisessä tarvittavien mineraalien tuotannossa. Kysymykseksi nousee,

- **Osaako Suomi hyödyntää ja hinnoitella mineraalejaan? Vastaus on: ei. Varmuuden lisäämiseksi tulisi katseita suunnata paikallisesti tär-**

keisiin hankkeisiin. Tärkeitä investointeja ovat biokaasuun ja monipolttoainemoottoreihin liittyvät hankkeet, jotka edistävät uusiutuvien tuotteiden kasvustrategiaa jätteidä, tähteitä ja kasvirasvoja hyödyntämällä. Biokaasun ohella aurinkovoima tasapainottaa kokonaisuutta sekä maantieteellisesti että sähköntuotannollisesti.

Aktiivisen elinvoimapolitiikan osana

- **Kaivovero tulisi suunnata 100 prosenttisesti kaivoskunnille**
- **Kaivosveron taso on matala; metallimalmista perittävät arvorajallit ovat usein 2–5 %; Suomessa uusi vero on 0,6 % malmia sisältävästä metallin verotusarvosta, mikä tulisi nostaa 4–6 prosenttiin**
- **MAL-sopimukseen olisi liitettävä uusiutuvan energian elementti**
- **Suomen ja etenkin Pohjois-Suomen ilmanlaadun puhtaus edesauttaa alueiden tunnetuksi tekemistä. Kansallisesti ympäristöministeriön rahoittamana ja EU:n ympäristöohjelmien puitteissa tulisi aloittaa maailmanlaajuinen kampanja paikkariippumattomaan työhön kytkeytyvän asutuksen edistämiseksi**
- **Ympäristön suojelemiseksi ja ilmanlaadun varmistamiseksi tulisi myötävaikuttaa ohjattujen luontomatkailujen järjestelyjä**
- **Rataliikenteen poikittaisyhteyksien rakentaminen edesauttaisi ilmanlaadun tilan säilymistä.**

Lääketuotteet lukeutuvat myös kriittisiin resursseihin. Tällä hetkellä käytössä olevista lääkkeistä noin 90 % on ulkomalta. Velvoitevarastot koskevat noin 1 500 lääkettä 3–10 kuukauden keston varmistamiseksi. Tähän tulisi kiinnittää aikaisempaa selvempää huomiota, koska uusia lääkkeitä on vaikea saada Suomeen kohtuujassa.

4.2 EU-hankkeiden ja rahoituksen voimistuva hyödyntäminen

Muuttunut turvallisuusympäristö heijastuu sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä EU:n rahoitustarpeisiin ja -mahdollisuuksiin. Geopolitiikka on muuttanut koko EU:n toimintakentän, mikä heijastuu haavoittuvuutena aluetasoilla. EU:n laajentuminen ja uusien jäsenmaiden mukaantulo merkitsivät etenkin maatalous- ja koheesiovarojen uudelleenjakoa. Nykyisten jäsenmaiden rahoitusmahdollisuudet voivat kutistua. Kiristynyt globaali kilpailu edellyttää panosten suuntaamista kaupalliseen kilpailukykyyn ja innovaatio- ja kehittämiskohteisiin. Ikääntyvä väestö haastaa eurooppalaista hyvinvointipolitiikkaa.

Tässä tilanteessa EU:n aluerahoihin kohdistuu parhaillaan kasvavia paineita, jotka voivat heikentää Pohjois-Suomen rahoitussaantoa tulevalla rahoituskaudella. Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan alueellisen koheesion edetessä tarve EU:n yhteisille koheesiorahastoille vähenee. Osana rahoituskehyskokonaisuuden priorisointia hallitus pitää tarkoituksenmukaisena koheesiorahoituksen alentamista edelleen suhteessa muihin EU:n painopisteisiin. Suomi korostaa vakiintuneesti kansallisen osarahoituksen merkitystä koheesio politiikan rahoittamisessa.

Suomen saanto EU-rahoituksesta kohtaa esteitä ja ratkaistavia kysymyksiä. EU-ministerivaliokunta hyväksyi ensimmäiset ennakkovaikuttamiskannat EU:n tulevaan monivuotiseen rahoituskehukseen 2028 – huhtikuussa 2024. Komission tulee esittää kehyskehdotuksensa heinäkuuhun 2025 mennessä.

Hallitus lupaa ajaa lisäpanostuksia Suomelle tärkeisiin painopisteisiin: EU:n strategisen kilpailukykyyn ja kokonaisturvallisuuden edistämiseen kohtuullisen kehystason puitteissa. Tavoitteeksi asetetaan nettomaksuaseman kasvun välttäminen. Hallituksen

tavoitteena on rahoituskehysratkaisu, jossa huomioidaan Suomen itärajan kokonaisvaltainen merkitys EU:lle.

Pohjoinen Suomi on haavoittuvassa asemassa, kun paineet eteläisestä Suomesta voimistuvat vaikutavuuden ja tuloksellisuuden nimissä. Edellisillä rahoituskausilla on siirretty pohjoisen tukikriteereillä saavutettua saantoa noin 400 milj. euroa.

Hallitus on vaikuttamisessaan ajoissa. Suurin ongelma liittyy asetettavien tavoitteiden konkreettisuuteen. Konkreettisia tavoitteita hanketasolla ei EU-avaintavoitteissa tuoda esille. Se edellyttäisi välitöntä pohdintaa. Samoin EU:n rahoitusjärjestelmän uudistaminen tarvitsee nimenomaan kansallista yksilöintiä. Pyrkimys nostaa Suomen keskeisiä omia strategisia tavoitteita osaksi EU:ssa laadittavaa pitkän aikavälin ohjelmaa ei ole riittävä. Suomen esityslistoista puuttuvat käytännön konkreettiset hankkeet ja investoinnit.

4.2.1 Suuralueiden vastuu kansallisesti EU-rakennerahasto-ohjelmista

EU:n alue- ja rakennepolitiikan tavoitteena on tasata alueiden välisiä kehitys- ja hyvinvointieroja sekä varmistaa kestävä kasvu ja kilpailukyky. Kaudella 2021–2027 EU:n panostukset tuovat merkittäviä resursseja toteuttaa pitkän aikavälin kasvun ja uudistumisen tavoitteita. Jokainen jäsenmaa laatii kutakin EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelmakautta koskevan ohjelman. Siinä kuvataan jäsenmaan kehittämistoiminnalle asetettavat lähtökohdat, tavoitteet ja toimet sekä rahoitus. Suomen laatima ”Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027” on valtakunnallinen ohjelma. Suomen rahoitussaanto EU:lta on noin 1 900 milj. euroa. Ohjelman julkinen rahoitus on kaikkiaan 3 190 milj. euroa ja kansallisen vastin rahoituksen

1 220 milj. euroa. Se koskee Manner-Suomea, ja Ahvenanmaa vastaa omasta ohjelmatyöstään.

Suomen toteuttama ohjelma kattaa rakennerahastojen (ESR ja EAKR) osalta 6 toimintalinjaa oikeudenmukaisen siirtymän rahoituksen (JTF) ohella. Aluekehitysrahaston resursseja hyödynnetään kohteisiin innovatiivinen Suomi, hiilineutraali Suomi ja saavutettavampi Suomi kohteisiin sekä sosiaalirahaston resursseja työllistävä, osaava ja osallistava Suomi, sosiaalisten innovaatioiden Suomi sekä alueellisia puutteita torjuva Suomi. Rakennerahastohankkeiden hallinto on keskitetty neljään ELY-keskukseen: Oulu, Mikkeli, Jyväskylä ja Lahti. Ohjelma on sinänsä ollut laajahkossa valmistelussa. ja kumppanuudessa.

Vaikka valmistelutyö on luonnollisesti vaatinut keskushallintovetoisuutta, sen ei olisi tarvinnut fokuoittaa keskushallintopainotteisiin tavoitteisiin. Yhden kansallisen alue- ja rakennerahasto-ohjelman toteutukseen liittyy mm. seuraavia piirteitä

- **Kauttaaltaan eri alueiden ongelmia ja tarpeita yleistetään**
- **Ohjelman toimien sisältö muokkautuu liaksi komission määrittelemiін linjauksiin**
- **Alueiden erityispiirteet eivät tule riittävästi esille**
- **Resurssien siirtymät ohjelmakaudella vievät aikansa ja**
- **Liian moniin tavoitteisiin painottuva, mikä johtuu määrärahojen ministeriökohtaisesta jaosta.**

Suomen EU-saannon kannalta merkittävin asia on, että yksi kansallinen ohjelma perustuu pelkistettyihin tukikriteereihin. Se jättää huomiotta sen, mitä eri alueittaiset erityispiirteet ja niiden sisällyttäminen tukien jaon perustaksi toisivat eri alueille. Tulevalla rakennerahastokaudella ongelmat ja kehittämistarpeet ovat entisestään toisistaan poikkeavia Suomen eri kolkissa. Itä-Suomen moninaiset ongelmat kietoutuvat suureksi haasteekseen, kun taas Pohjois-Suomen tilanne näyttää valoisammalta. Pohjoisen ongelmat kietoutuvat kokonaisturvallisuuteen, huoltovarmuuteen ja saavutettavuuteen koko Euroopan puitteissa. Harvan asutuksen kriteeri

nousee yhä keskeisempään asemaan. Länsi- ja Etelä-Suomen ongelmakentässä sosiaaliset kysymykset ovat monitahoisina ulottuvuuksina esillä.

Suomen tulisi tehdä suunnanmuutos tulevan rakennerahastokauden valmisteluissa. Ilman muutosta Suomen nettomaksuasema heikentyisi edelleen. Tuotein2023 tieto on 150 euroa/asukas. Yhden kansallisen ohjelman sijaan useamman alueellisen ohjelman valmistelu tuottaisi suuremman rahoitussäannon EU:lta. Se ottaisi erilaiset teematarpeet alueittain paremmin huomioon. Suuralueohjelmanenettelyn perustana olisi rahoituksen kohdentaminen suoraan alueille.

Nykyisiä tukikriteereitä sovellettaessa Suomen ja pohjoisen saamat tuet supistuisivat. Pelkästään siirtymäalueenmenettely johtaisi pohjoisen ja eteläisen Suomen vastakkainasetteluun. Siten tarpeelliset muutokset alue- ja rakennerahasto-ohjelman valmistelussa merkitsisivät

- **Kaudella 2028- Suomen tulisi valmistautua kolmen suuralueohjelman tuottamiseen ja rahoituksen kohdentamiseen suoraan alueille: Pohjois- Suomi, Itä-Suomi sekä Länsi- ja Etelä-Suomi**
- **Suuralueen ohjelmasisältö perustuisi luontaisiin kehityspiirteisiin ja -tarpeisiin**
- **Suuralueet (Pohjois-Suomi, Itä-Suomi ja Etelä- ja Länsi-Suomi) sekä maakuntaliitot tekisivät yhteisen esityksen, että alueet valmistelevat jatkossa rakennerahasto-ohjelmat ja ovat niiden toteuttamisvastuussa.**
- **Kolme suuraluetta sopisi hallintoviranomais- tehtävien hoitamisesta**
- **Keskushallintotaso vastaisi keskeisistä poliittikkalinjauksia ja ylimaakunnallisista suurista investointihankkeista ja niiden rahoituksesta ja**
- **Kansallisten rakennerahasto-ohjelmien yhteinen ja keskitetty tarkastusviranomaisen jatkuisi valtiovarain controller- toiminnon yhteydessä ja**
- **Muutoin valmisteltaisiin henkilöstövoimavarojen siirtoja keskushallinnosta.**

4.2.2 EU:n rakennera- hastopolitiikan uudet tukikriteerit ja pilotti- hankkeet

Nykyisin Suomea ohjaavat tukikriteerit harvan asu-
tuksen kriteerin ohella pelkistyvät kuuden keskeisen
EU-tasoisien tavoitteen toteutuksen ympärille. Ne
ovat:

- älykkäämpi Eurooppa; innovaatioiden ja digitali-
saation edistäminen
- vihreämpi ja hiiletön Eurooppa; ilmastosopi-
muksen toteutus
- yhteen liitetyn Eurooppa; strategiset liikenne-
ja digitalisaatioverkot
- sosiaalisempi Eurooppa; sosiaalisen oikeuksien
pilari
- kansalaisia lähempänä oleva Eurooppa; paikalli-
set ja kaupunkistrategiat
- oikeudenmukaisen siirtymän rahasto; ihmisiin ja
alueisiin kohdistuvien ilmastotoimien lievennys.

Suomen kansallisen ohjelman teemat on määritelty
kattamaan seuraavat kokonaisuudet: innovatiivinen
Suomi, hiilineutraali Suomi, saavutettavampi Suomi,
työllistävä, osaava ja osallistava Suomi, sosiaalisten
innovaatioiden Suomi, aineellista puutetta torjuva
Suomi sekä oikeudenmukainen siirtymä.

Nykyistä ohjelmakautta ohjaavista tukikriteereistä
voidaan esittää usean kymmenen sivun kuvaus. Täs-
sä keskitytään kuitenkin tulevaisuutta luotaviin tar-
peisiin ja eri tukimuotoihin, joita seuraavalla rahoit-
uskaudella tarvittaisiin. Koheesiopolitiikan resurssit
jaetaan perinteiseen tapaan lähinnä alueellisen
bruttokansantulon (BKTL) perusteella. Eniten rahaa
saavat ne alueet, joiden BKTL jää alle 90 prosentin
EU:n keskiarvosta. Rahanjakoa ohjaa erityisesti EU:n
NUTS-aluerakenne. Ministeriön mukaan koheesio-
politiikan varojenjakokriteereistä syrjäinen ja pohjoi-
nen sijainti, muuttoliike sekä harva asutus ja pitkät
etäisyydet ovat jatkossakin Suomelle tärkeitä.

- **Vaikka BKTL-jakoperustetta pidetään osin liian
kapeana, tulee se säilymään uudellakin kau-
della keskeisenä jakoperusteena. Sen tulkinta
tarvitsee enemmän joustavuutta. Monissa
koheesiomaiden pääkaupunkiseutualueilla
BKTL nousee yli 200:n suhteessa EU:n keskiar-
voon. Tämä antaa aihetta BKTL-kriteerin uu-
delleen tulkintaan ja alueiden supistamiseen.
BKTL-kriteerin käytön poissulkeminen pää-
kaupunkiseutujen osalta johtaisi vapautuviin
koheesioresursseihin. Niitä tulisi käyttää uuden
turvallisuusohjelman laatimiseen ja rahoittami-
seen EU:n itäisten reuna-alueiden elinvoiman
edistämiseksi. Jäsenmaiden rajaturvallisuus on
osa EU:n kokonaisturvallisuutta. Siksi uusi tur-
vallisuusohjelma on tarpeen. EU:n ulkorajaval-
tioiden turvallisuus- ja huoltovarmuushaasteet
ovat yhteisiä, minkä vuoksi on varauduttava
yhä haastavampiin, rajat ja sektorit ylittäviin
kriiseihin.**
- **Harvan asutuksen kriteerin perustaa tulisi
laajentaa koskemaan peruspalvelujen saata-
vuutta.**

Väestön vanhenemisesta on tulossa Suomen julki-
sen talouden taakka. Näin myös tapahtuu koko Eu-
roopalle Suomen perässä. Väestö ikääntyy ennätys-
vauhtia Euroopassa. Suomessa suuret ikäluokat ovat
ehtineet jo eläkkeelle. Maksajien määrä vähenee ja
palvelusten määrä kasvaa. Noin kolmannes väes-
töstä kustantaa hyvinvointiyhteiskunnan pystyssä
pitävät palvelut ja etuudet. Huoltosuhteen vääristy-
mä vaikuttaa lähes kaikkeen Euroopan mantereella.
Suomessa väestön rakenteellinen ongelma vaatii
alueellisesti yksilöllisiä ratkaisuja.

- **EU:n tulevilla rahoituskaudella 2028- tulisi
etsiä uusia keinoja väestön vanhenemisen ai-
heuttamien ongelmien lievittämiseksi. Suomen
tulisi ottaa vetovastuu EU-tasolle soveltuvien
pilottihankkeiden toteuttamiseksi.**

4.2.3 EU:n reuna-alueiden kehittämisen- ja turvallisuusohjelmat vireille

Suomen hallituksella on sinänsä oikea asenne nykyisessä geopoliittisessa tilanteessa, kun se korostaa Euroopan unionin ulkoraja-alueiden merkitystä sekä etenkin Pohjois- ja Itä-Suomen merkitystä koko Euroopan turvallisuudelle. Tämän tulisi vaikuttaa varojen jakautumiseen.

Tulevassa koheesiopolitiikassa tulisi hallituksen mukaan kohdistaa Itä-Suomen ulkoraja-alueille erityisrahoitusta johtuen EU:n muuttuneesta turvallisuusympäristöstä ja sen aiheuttamista alueiden vakavista sosio-ekonomisista haasteista. Oikeasuuntaisista kannanotoista huolimatta nousee esille mm.:

- **Koskeeko Itä-Suomi myös koko pohjoista Suomea?**
- **Onko erityisrahoitus normaalin ohjelmarahoituksen ulkopuolella?**
- **Miten EU:n ulkoraja-alueet määritetään?**
- **Ongelmien lievittämiseksi on perusteltua lähteä EU:n itäisistä raja-alueista ja laajemmasta EU-maiden joukosta. Itäisten EU:n reuna-alueiden elinvoiman turvaamiseksi tarvitaan oma erillinen turvallisuuden ja huoltovarmuuden tukiohjelmansa muiden ohjelmien rinnalle. Eli turvallisuusohjelma ei olisi osa koheesiopolitiikkaa.**

4.2.4 Saavutettavuus ja Suomi EU:n puitteissa – globaalit ratkaisut ja Pohjola Norden yhteistyöhankkeet esille

Arktinen alue voi ennen pitkää kehittyä Euroopan suurimmaksi investointikohteeksi. Vuosia sitten vallitsi samanlainen näkemys. Nyt näkymät ovat heikentyneet. Suomella on pohjoisessa tärkeitä etuja valvottavanaan huoltovarmuuden ja energiaturvallisuuden varmistamiseksi. Turvallisuuspoliittisesti Atlanttisen liikenneyhteyden varmistaminen pohjoisessa on prioriteettilistan kärjessä.

Pohjola on Euroopan energiarikkaimpia alueita. Suomen voimavarat ovat rajalliset liiketoimintamahdollisuuksien hyödyntämiseen. Toimintapolitiikan tulee olla valtakunnallista siten, että koko maan yritykset ovat siinä mukana.

- **Pohjoismaiden yhteistyöllä tulee ajaa pohjoisen arktisen politiikan EU-johtajuutta. Sen tulisi olla yhden koordinaattorin alaisuudessa. Suomen asema logistisena solmukohtana on globaalisesti merkittävä. Turvallisuuspoliittisen tilanteen rauhoituttua tulevaisuuden tarjouksiin tulee kiinnittyä.**

5 Yhteenveto – selvityksen suositukset ja johtopäätelmät

Pohjonen Suomi tarvitsee konkretiaa ja rohkeaa asioihin puuttumista. Ilman uskoa menestymiseen tulevaisuudessa ei ole alueen elinvoiman edistämiseen eikä väestön elinolojen turvaamiseen mahdollisuuksia. Suomea pitää kehittää kokonaisvaltaisesti, ilman alueellisia vastakkainasetteluja. Yhtenäisyys on kansakunnan etu.

Tässä selvityksessä esitettävien avaintavoitteiden ja niiden mukaisten toimien avulla katsotaan Pohjois-Suomella olevan tulevaisuus tarjolla. Ne luovat yhdessä huoltovarmuutta, elinvoimaa ja yhteisöllisyyttä jännitteisessä maailmassa jatkoksi Pohjois-Pohjanmaan nousujohteiselle kehitykselle.

Selvitys sisältää lukuisia yksityiskohtaisia toimenpite-esityksiä Pohjois-Suomen elinvoiman, saavutettavuuden, huoltovarmuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi, joita seuraavassa esitetään tiivistetysti.

Selvitys tuo esille alueen olevan maailman puhtaimpia ilmanlaadun osalta. Se nostaa Pohjoisen arvoa. Turvallisuus ei ole itsestäänselvyys. Pohjois-Suomen tulee herätä. Heräämisen tulee koskea etenkin saavutettavuutta ja huoltovarmuutta. Pohjosen asiat ovat yhä enemmän kansallisia. Herätteet tulisi nostaa kysymyksiksi:

Missä Pohjois-Suomi aikoo olla hyvä tulevaisuudessa?

Mikä on Pohjois-Suomen rooli maailmantaloudessa?

Perustavaa laatua oleva kysymys on, millaisia ihmisiä Pohjois-Suomeen halutaan muuttavan?

Miten varmistetaan alueellinen hyvinvointi ja palvelut?

Avaintavoitteiden ja -toimenpiteiden koostama kokonaisuus voisi siivittää pohjoisen alueet menestymiseen kuin aikanaan teollistamispyrkimykset presidentti Urho Kekkosta mukaillen ”Onko maallamme malttia vaurastua” sekä yliopiston perustaminen. Vahva teollistamisrynnistys sekä sivistyksen ahjo antoivat monelle käytännön toiveita ja mahdollisuuksia.

Nyt tarvitaan samankaltaisia tulevaisuuden tarjolle tuovia kehittämistoimintoja. Saavutettavuus yhtä kuin liikenteen verkot ja palvelut tulevat olemaan alueen elinvoiman ja kilpailukyvyn lähteet osaavan työvoiman saatavuuden ohella. Nykytilanne on monimutkaisempi ja nopearytmisempi kuin aikoinaan. Hallituksen vastuulla on monien välittömien asioiden toimeenpano.

Uudet linjaukset edellyttävä alueilla hyvää ja kokonaisvaltaista johtajuutta. Toimiva hallinto on yksi **merkittävin menestystekijä** yhteiskunnan, alueiden ja kuntien elinvoimaisuudelle ja hyvinvoinnille. Pohjois-Pohjanmaa on toiminut edelläkävijänä uuden hallinnon rakentajana niin kunnissa kuin sote-palveluissa.

Hallinnon tehokkuus mitataan onnistuneessa yhteistyössä ja luottamuksessa eri hallintotasojen välillä. Suomeen syntyivät ensi kertaa alueelliset toimijat, hyvinvointialueet ilman vahvaa toimivaltaa ja keinoja johtaa alueensa kokonaishyvinvointia ja todellista menestystä. Ratkaisu koski vain sote-asioiden ja pelastuspalvelun toimeenpanoa valtion rahoitusraameissa. Kannustavat elementit verotuksesta investointeihin ja aluesuunnittelusta työllisyys- ja työvoimakeinoihin puuttuvat, ja ne koordinoidaan eri verkostoissa ja ohjausputkissa. Myös kuntayhteys

heikkenee entisestään, kun kuntien kolme päätehtävää ohjataan ja koordinoidaan eri putkista. Kokonaisuute alueilla puuttuu.

1. Tavoitteena toimiva maakuntien Suomi

Historiallinen hallinnon ja palvelujärjestelmien muutos on käynnistetty sote-uudistuksen myötä. Muutos on toteutettu vanhoihin rakenteisiin, toimintakulttuuriin ja toimintatapoihin. Ensimmäiset uudistustoimet on käynnistetty YT-neuvotteluilla, rahoitusleikkauksilla, hyvinvointialueiden muutosohjelmien teolla ja kuntien kumppanuusverkostojen rakentamisella. Tuloksia vaaditaan kohtuuttomassa ajassa. Huomio on kohdistunut hyvinvointialueiden muutoskustannuksista keskusteluun.

Tässä selvityksessä on selkeä yli hallituskausien tavoite, tehokkaan maakunnallisen ja paikallisen johtamisen rakentaminen ja vastaavasti keskuhallinnon strategisen ohjauksen vahvistaminen ja lainsäädäntöohjauksen väljentäminen. Tämä tarkoittaa asiakasohjauksen vahvistamista ja hallinnon yksinkertaistamista sekavassa aluehallinnossa. Tavoitteena on, että **Keskushallinto keskittyy valtion ydintehtäviin ja yhteiskunnan strategisiin toimiin, valtioneuvoston ääni on yhdenmukainen ja ohjaustoiminta perustuu strategiseen poliittiseen ohjaukseen ei moniäänisesti yksityiskohtiin.** Vastaavasti ideaalisena tavoitteena on, että **Alueellisina päätoimijoina verotusoikeudella varustetut maakunnat johtavat alueellista kokonaisuutta ja järjestävät, kilpailuttavat ja koordinoivat alueellisia palveluja ja alueellista (maakunnallista) kehitystä. Uudet kunnat keskittyvät yhteisöllisyyden varmistamiseen ja lähipalveluihin, jotka luovat kunnan asukkaille elämän ja hyvinvoinnin pohjan.**

Tällä hallituskaudella valmistaudutaan keräämään kokemuksia, käynnistetään kokeiluja, levitetään uusia käytäntöjä hyvinvointialueille ja valmistaudutaan maakuntakokeiluun seuraavassa hallitusohjelmassa. Pohjois-Suomen yhteistyöalue ja neljä hyvinvointialuetta toimivat erityisesti kehityksen airuena ja tarkastelukohteina.

Tavoitteena on alueiden ja kansakunnan kasvua tukevien hallinnollisten ja toiminnallisten ratkaisujen hakeminen mm. seuraavasti:

- **Hallinnon byrokratiatalkoiden vahvempi organisointi ja käynnistäminen niin, että tuloksia on hallituksen puoliväliriihessä käytössä, erityisesti koskien kuntia ja hyvinvointialueita. Samalla linjataan kevyempi ja tehokkaampi hallinnon ohjaurakenne ja -prosessi, tavoitteena julkisen hallinnon virtaviivaistaminen, mallina 1986–91 hallinnon byrokratiatalkoot**
- **Kunnat kartoittavat hyvinvointialueella/maakunnissa byrokratian haitat ja osallistuvat ”hukkajahtiin”, turhien normien tai toimintatapojen karsintaan**
- **Valmistetaan raportti hyvinvointialueen kuntien yhteistyörakenteista, kumppanuuksista ja yhteistyöverkostoista järjestöjen, yritysten ja kansalaisten osallisuudesta kunnan keskeisiin tehtäviin, sopimus- ja kumppanuustarpeet**
- **Valmistetaan THL:n vuotuisen arvioon raportti Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen demokratian ja päätöksenteon toimivuudesta malliksi maakuntakokeiluun seuraavalla hallituskaudella**
- **Kansallisiin ennaltaehkäiseviin ohjelmiin osallistuminen: Terveystesti- Kansallinen terveys- ja hyvinvointiohjelman suunnittelu ja toimenpiteet, Suomi liikkeelle-ohjelma. Yhteinen suunnitelma kuntien, kansalaisyhteiskunnan ja hyvinvointialueen kesken**
- **Innovaatioseminaarit maakunnan alueellisen yhtenäisyyden ja yhteistyön vahvistamiseksi: keskustelun avaus maakuntahallinnon kokeilusta, maakuntaliiton roolista ja työvoimapaalvelutoiminnan koordinoinnista**
- **Pohjois-Pohjanmaan maakuntahallinnon kokeilu seuraavalla hallituskaudella 2027–30. Verotuksen kokeilu, rajoitettu verotusoikeus (2–4 %) maakuntakokeilun yhteydessä.**

2. Hallituksen päälupaus kunnille: 300 normin purkaminen helpottamaan kansalaisten ja yritysten toimintaa

Hallitus on lupauksensa mukaisesti käynnistänyt kuntien normien vähentämisen ja kokeilujen ohjelman kaudelle 26.10.2023-31.3.2027. Tavoitteena on vahvistaa kuntien toimintaedellytyksiä, edistää kuntien uusiutumista ja kuntien erilaisuuden huomiointia. Hanketta johtaa työryhmä ja yhteiskunnan uudistamisen ministeriryhmä. Hanke on kevyesti organisoitu ja sen tarkoitus on lähinnä puuttua yksittäisiin ihmisten ja yritysten arjen helpottamiseen liittyvien rajoitteiden poistamiseen. Purkukohteita on kerätty ansiokkaasti. Pelkästään kuntien keruussa tuli lähes 500 ehdotusta ja 50 kokeilua sekä VM:n digihankkeeseen 178 ideaa. Kuntaliitto on esityksestä poiminut 92 esityksen nipun, joista pelkästään syntyisi yli 200 milj. säästöä.

- **Normien purun tavoite on ihmisten ja yritysten arjen helpottaminen ja toiminnan tehostaminen. Mutta samalla pitää karsia myös kuntien varsinaisia tehtäviä. Koko ajan siirretään uusia tehtäviä kuten työllisyystehtävät ensi vuonna sekä maahanmuuttajien kotoutustehtävät, josta on reippaasti vähennetty rahaa. Lisäksi turvallisuuspuolella on varautumistehtäviä ja yleensä alueellisen turvallisuuden varmistaminen. Tässä käy helposti niin, että kunnan yhteisöllisyyden edistämistehtävä jää varjoon, mitä haluttiin uudistuksessa vahvistaa**
- hallituksen puoliväliriihessä väliraportti ja vahvempi organisointi asiaryhmittäin tai lain-säädäntökokonaisuuksittain. Arviointiryhmät, joissa mukana myös tutkijoita ja ulkopuolisia, ei vain ministeriön virkamiehiä.
- loppuraportti hyvissä ajoin ennen hallituskauden päättymistä, jotta voidaan tehdä isompia linjauksia ja kokeiluja seuraavaa hallitusta varten
- Pohjois-Pohjanmaa alueen kuntaverkoston organisointi ja raportin teko purettavista normeista valmiiksi maakuntakokeilua varten
- osa kokeiluista käyntiin tämän hallituskauden aikana, mutta varsinainen vapaakuntakokeilun jakso on 2027–2030.

3. Kuntien uusi toimintamalli: ihmisten arjen, yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin luoja

Kunnat ovat vasta heräämässä uuteen rooliin puhumattakaan kansalaisista. Kunnille säilytettiin paikallisen yhteisöllisyyden rakentajan, hyvinvoinnin ja terveyden edistäjän rooli. Ihmisten odotukset kuntien suhteen liittyvät vahvasti hyvän arjen rakentamiseen kansalaisjärjestöjen ja yritysmaailman kanssa. Yhteiskunnan palvelujärjestelmien kannalta kunnissa luodaan pohja hyvinvoivalle elämälle ja elämäntavalle. Täällä tapahtuvat hyvät teot säästävät yhteiskunnassa mittaamattomat summat, olipa kyse liikunnasta, virkistys- ja harrastetoiminnasta, varhaiskasvatuksesta tai vanhustenhoidosta.

Liikkumattomuuden hinta vuosittain on 4,3 mrd. euroa, mielenterveyden hinta 1 mrd. euroa alkoholisairauksien hinta yli 1 mrd. euroa, yksinäisyyden hintaa ei edes tunneta jne. Pienikin parannus on pidemmällä aikavälillä miljardi luokan säästö yhteiskunnan kustannuksissa. Siten on tärkeää

- **Kuntien välisen kuntaverkoston rakentaminen, joka on julkinen kuntien välisen toiminnan alusta ja perusta, informaation välitysväylä ja kuntien tuki. Siinä käsitellään kuntien välisiä asioita; strategisia megatrendejä, mutta myös arjen asioita**
- Jokaisessa kunnassa kunnan matalan kynnyksen palvelupiste (Kuntakamari), jossa kunnan ja hyvinvointialueen palvelut koskien kuntaa kohtaavat ja missä kansalaiset saavat digi ym. tukea ja kokoontuvat, Järjestöt kokoontuvat ilmaiseksi, rahoitus Veikkausvaroista
- Kuntien ja hyvinvointialueen yhteistyölinjaukset terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi, Tavoitteet, tapahtumat ja ohjelmat valtuustokaudelle, Osallistuminen valtakunnallisiin hyvinvoinnin edistämishankkeeseen ja liikuntahankkeeseen. Vuotuisen tulosneuvottelun sisältö ja menettely
- Kuntaprofiilin kirkastaminen ja brändääminen, kunta kotona-digikunta, palvelukunta, vanhuskunta, mökkikunta, työskentelykunta jne., -yhteisöllinen kunta eri teemoilla palkittuina ja

äänestettynä

- Pohjois-Pohjanmaan kuntien roolin nosto kampanja kuntaverkoston johdolla, kyselytutkimus kansalaisilta ja yhteistyökumppaneilta
- Hallintosäännön päivittäminen osallisuutta ja yhteistyötä vahvistavaksi
- verkostojohtamisen ja verkostohallinnan kouluttaminen ja tuki
- Kansalaisten osallisuusasteen nosto ja yhteisöllisyyden herätys arjen tapahtumien, kumppanuuspöytien, yhteishankkeiden ja kokemusten kautta, kausikalenteri järjestökentän kanssa
- kaavoitus enemmän yhteisöllisyyden ja hyvän elämän mahdollistajana.

4. Eriytyvistä kuntakehityksestä yhteistyökuntiin

Kuntien eriytymiskehitystä tarkastellaan yleensä talouden ja kuntatalouden kannalta. Vähemmän huomiota saa kuntien ennaltaehkäisevä, yhteisöllisyyden ja yksinäisyyden tarkastelu. Yksimielisiä ollaan, että yhtenäiskuntamalli on tullut tiensä päähän. Tämän hallituksen aikana toteutetaan edellä mainitut **yksittäisten normien purkutalkoot** ja tehdään esitykset **kuntien tehtävien karsimiseksi** sekä valmistellaan **puitelainsäädäntö** kokeilutoiminnalle 2027–2030 ja siirtymiselle yhtenäiskunnista yhteistyökuntiin vuodesta 2030 alkaen.

Kunnan **isoimmat lakisidonnaiset** tehtävät hyvinvoinnin, elinvoiman ja kasvatuksen osalta ovat tarkemmassa ohjauksessa, ja niissä on jokainen kunta järjestäjänä mukana. Niitä ohjataan valtioneuvostosta lisämääreillä ja tavoitteilla. Muulta osin kunnat järjestävät vapaasti tehtävänsä yksin tai yhteistyössä kuntalain sallimien yhteistyömuotojen mukaisesti ja erillisten kumppanuus- sekä yhteistyösopimusten tai verkostojen kautta.

- Valtioneuvoston periaatepäätös siirtymisestä yhtenäiskunnista yhteistyökuntamalliin ja sen pohjalta valmistelee puitelain vuonna 2026 vapaakuntakokeiluille vuosiksi 2027–2030
- Kunnat käynnistävät erityisesti kolmen ydintehtävän osalta valmisteluja/kokeiluja, mutta myös muilta tehtävälueilta kuten kaavoituksen,

rakennuslupamenettelyjen, kunta-valtiosuhteen ja järjestöyhteistyön alueilta. Valmistelussa arvioidaan, millaisella kuntalain yhteistyöllä tai uusilla yhteistyön muodoilla kumppanuussopimuksilla, yhteistyösopimuksilla, verkostoitumalla tehtävät hoidetaan. Kokeiluihin tulisi olla valtioneuvostonjärjestelmän sisässä varattuna rahoitus

- Valtioneuvosto muuttaa kuntalakea yhteistyömalliseksi ja määrittelee kunnan kolmen ydintehtävän osalta määrityskriteerit ja indikaattorit. Muutoin lainsäädäntöohjausta kevennetään ja kunnat hoitavat yksin tai yhteistyöllä muut tehtävät
- Laaditaan kuntaverkoston johdolla hyvinvointialueilla kunnittain tilannekuva eriytymiskehityksestä keskeisten tunnuslukujen osalta, tärkeää ovat talouden ja elinvoiman lisäksi ottaa huomioon pahoinvointia, sairastavuutta ja avuntarvetta koskevat tiedot. Tilannekuva viedään hyvinvointialueen hyvinvointikertomukseen
- Valtion ohjausrakenteen keventäminen, kokousten ja asiakirjojen (raportointi) harventaminen, toimeenpanon autonomian lisäämiseksi alueille ja kunnille. Valtioneuvosto antaa keskeisten tunnuslukujen ja linjausten osalta ohjauskirjeen hyvinvointialueille ja yhteisen ohjauskirjeen kunnille sekä täydentää suosituksilla hallituskauden aikana. Virallinen ohjaus tulee keskitetyksi yhden kanavan kautta. Hyvinvointikertomukset keskittyvät oleellisiin asioihin, ei yleisiin kuvauksiin
- Luodaan seudullinen/alueellinen työkalu; suhteellinen hyvinvointi-indeksi alueen kuntien käyttöön
- Pohjois-Pohjanmaan kunnat varmistavat kuntastrategiassaan, että yhteistyö ja osallisuus on määritelty pääasiallisten yhteistyökumppaneiden osalta, sopimuksellisuutta ja kumppanuutta lisätään, se on hyvä väline ratkaista haasteita kunnissa yhdessä toimijoiden kanssa
- hallintosäännön tarkastus, jotta johtosuhteet ovat selkeät ja organisaatio matala ja kansalaisten erilaisia osallisuuden tapoja (Sitran malli) tukeva.

5. Uusien tehtävien haasteet: TE-palvelut, kotoutus ja turvallisuus

Kunnille säilytetään uusia viranomaistehtäviä, jotka haastavat kuntia ja lisäävät valtion ohjausputkia. Suurin niistä on **TE-palvelujen** siirto kunnille 2025 alusta. Se luo kuntiin uuden erillisellä alueella olevan ohjauskanavan ja verkoston. Se vahvistaa kunnan elinvoimatehtävää, mutta hyvinvointialueella koordinaatiota ei ole. Hyvinvointialueen koordinaatiovastuu olisi ollut luonnollinen ilman erillistä alueorganisaatiota, koska hyvinvointialueen palvelujen käyttävistä monet ovat työnhakijoita. **Maahanmuuttajien kotoutus** on merkittävä asia, vaikka se ei koske kaikkia kuntia. Myös turvallisuustilanteen muutos korostaa paikallista **varautumista ja turvallisuutta**.

- Yhteyden varmistaminen monialaista tukea tarvitsevien henkilöiden asioiden hoitoon. Tilanteen seuranta ja raportointi hyvinvointialueen hyvinvointikertomuksessa
- Kuntien yhteys alueen yrittäjiin kiinteämmäksi, yritysverkosto työ käyntiin
- Kuntien toimialakohtainen osaamisen varmistaminen kunnissa työohjauksella ja koulutuspäivillä
- kotoutukseen ja varautumiseen omat kumppanuussopimukset tuen saamiseksi hyvistä käytännöistä
- Vuosittaisissa TE-keskuksen ja kuntien välisissä neuvotteluissa varmistettava yhtenäiset tunnusluvut ja tavoitteet
- hyvinvointialueen kuntien yhteisen strategisen kuvan ja tilannekuvan varmistaminen ja ylläpito

6. Kunnat ja kansalaisyhteiskunta kiinteämpään yhteistyöhön

Järjestöjen merkitys alueilla ja paikallisesti on mitaamattoman suuri, jota ei ole riittävästi tunnustettu ja hyödynnetty. Pelkästään 11 000 sotejärjestön työpanos yhteiskunnalle on yli 3 mrd. euroa vuodessa, josta pelkkä eläkeläisten osuus on omaishoito-

työssä 1 mrd. euroa vuodessa, lasten ja lastenlasten toiminnallisena auttajana 460 milj. euroa ja suunnitteen sama summa vuosittain rahallista tukea. Liikuttajina eläkejärjestöt ovat suurin liikuntaseura, merkittävä digituen antaja ja kouluttaja. Ne ovat suuri vapaaehtoistyöntekijäryhmä, työhön osallistuja, veronmaksaja. Järjestöt on tärkeä yhteistyökumppani kunnille terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

- **Kuntastrategiassa tai erillisessä järjestöstrategiassa määritellään järjestöyhteistyön peruslinjaukset sekä vastuun organisointi kunnassa ja kunnan päätöksenteossa**
- **Toteutetaan sähköinen alusta hyvinvointialueella, johon järjestöt voivat tarjota palvelujaan**
- **järjestöyhteistyön kokeilujen järjestäminen, onnistuneiden jakaminen ja palkitseminen Pohjois-Pohjanmaan kunnissa**
- Kansallisiin ennaltaehkäiseviin ohjelmiin osallistuminen: Terveystieteiden kansallinen terveys- ja hyvinvointiohjelman suunnittelu ja toimenpiteet, Liikunta ohjelma, yhteinen suunnitelma toiminnan jalkautuksesta kuntien ja kansalaisyhteiskunnan ja hyvinvointialueen kesken
- toistettavan järjestöfoorumien toteuttaminen kaksi kertaa vuodessa, jossa kansalaiskuulemisen osio
- koulun ja järjestöjen yhteistyö opetussuunnitelmiin mukaan kunnan tarpeen pohjalta
- järjestöt vahvemmin mukaan hyvinvointikertomuksen valmisteluun, oma osio
- hankeyhteistyön yksinkertaistaminen erityisesti hakumenettelyn osalta, yhteishankkeita lisää yhteisrahoituksella
- kolmannen sektorin mukaanotto kunnan toiminnan tukemiseksi tai osaksi kunnan toimintaa, virkistys- ja harrastustoiminnassa, kouluissa, vanhustenhoidossa ja kotihoidossa sekä naapuriavussa.

7. Kuntien rahoitusjärjestelmä tukemaan uutta kunnan roolia

Jos tarkastellaan kuntien roolia lakisääteisten menojen näkökulmasta, kunnat ovat sivistys- ja hyvinvointikuntia. Suurin tehtävä lähes puolet muodostuu perusopetuksen, varhaiskasvatuksen ja toisen asteen koulutuksen hoitamisesta. Uusi tehtävä, työllisyyden edistäminen vie noin 10 prosenttia menoista. Kuntiin on kohdistunut leikkauksia, mutta samalla hallitus on luvannut purkaa kuntia koskevia velvoitteita ja lainsäädäntöä.

Hallitus on luvannut tuoda uuden lakiesityksen rahoitusjärjestelmästä syksyn kuluessa lausunnolle, keväällä 2025 tuoda Eduskuntaan ja voimaan ensi vuoden 2025 alusta. Tavoitteena tulisi olla läpinäkyvämpi, yksinkertaisempi ja tämänhetkisen todellisen tilanteen mukainen järjestelmä. Tällä hetkellä kuntakohtaiset osuudet per henkilö eivät vastaa todellisuutta ja vaihtelevat kunnittain erittäin paljon. Järjestelmän tulisi olla myös kannustavampi kansalaisten yhteisöllisyyden ja osallistumisen tukemisessa. Eriyksen vaikea on yhteensovittaa erilaisia rahoituskanavia kuten sivistyksen, koulutuksen ja sote. Kuitenkin tavoitteena tulisi olla tarvepohjaan perustuva yleiskatteinen valtionosuusjärjestelmä. Samoin haasteellista on kuntien erilaisuus ja siihen liittyvä tulotasojen taseus, jotta perusoikeudet voidaan erilaisissa kunnissa turvata.

-yleiskatteisen ja laskennallisen valtionosuusjärjestelmän rakentaminen varmistaen kuitenkin koulu-segregaation ongelmat joko tarvepohjaisella osalla tai painotetuilla resurssoinneilla tai täydentävillä kriteereillä

- kannustavampi ja verkostotyön ja järjestöyhteistyön rahallisesti huomioiva rahoitusjärjestelmä. Järjestörahoituksen osuuden nostaminen nykyisestä 4%:sta 8 prosenttiin
- Kuntien kiinteistöjen hallintaan varautuminen, kun hyvinvointialueiden 3 vuoden vuokrasopimukset loppuvat, yhtiöittämisvelvoite vuoteen 2030 mennessä ja varainsiirtoverosta vapautuminen, käytön suunnittelu
- tuloverojen taseus takaamaan perusoikeuksien toteutuminen kunnissa

8. Hyvinvointialueiden haaste: valtion ohjaus strategisemmaksi ja lainsäädäntö väljemmäksi

Sipilän hallituksen aikana yritettiin koota pirstaleista aluehallintoa yhteen ja vahvistaa alueiden elinvoimaa. Turvallisuustilanne maassamme oli silloin rauhallinen ilman NATO:a ja sotia. Nyt tilanne on täysin erilainen, alueet ja maakunnat eivät voi ajelehtia erilaisten verkostojen ja ohjausputkien varassa. Hyvinvointialue-ratkaisu oli oikeasuuntainen osaratkaisu, josta kannusteet ja alueiden kokonaisvastuu puuttuvat. Alueiden johtaminen on vain ahtaissa puitteissa asioiden toimeenpanoa.

Valtion vahvasti rahoittama järjestelmä ilman verotusoikeutta vaatii vahvaa **omistajaohjausta**, mutta myös vapautta toimeenpanna ja johtaa alueilla itsenäisesti ja motivoituneesti. Jo hyvinvointialue-vaiheessa tarvitaan kannusteita ja rajoitettua verotusoikeutta sekä byrokratiasta kevennettyä valtion ohjausta. Suomen veropohjainen terveydenhuolto on viimeistenkin tietojen valossa halpaa verrattuna halvimpaan vakuutus pohjaiseen järjestelmään. Tämä siitä huolimatta, että Suomen BKT ei ole kasvanut 17 vuoteen juuri lainkaan. Tällä hetkellä on pitäydyttävä valitun mallin kehittämiseen kansainvälisten kokemusten valossa sekä selkeyttämään julkisen ja yksityisen toimijan rooleja ja uusia yhteistyötarpeita.

- **Parlamentaarisen komitean perustaminen johtamaan yli hallituskausien työtä, jotta suomalainen sosiaali- ja terveysjärjestelmä saadaan pelastettua ja malliksi EU:n myöhemmin ikääntyville maille**
- **Lainsäädännön perkaus osana valtion byrokratiatalkoita kuten kuntienkin kohdalla. Eri toimijoiden tekemät sadat esitykset käsittelyyn ja päätöksiin tämän hallituksen aikana**
- **Valtion ohjausrakenteen keventäminen, neuvottelujen ja asiakirjojen vähentäminen ja harventaminen, autonomian lisääminen hyvinvointialueille. Valtioneuvoston kanslia johtamaan alueiden ja kuntien toimintaa, asioiden käsittely kansliapäällikkökokouksessa.**

Sisällöllistä ohjausta lisätään, isot linjaukset ja hankkeet.

- palvelulupauksen/palveluvalikoiman aikaansaaminen ja sitä tukevien linjausten ja priorisointien esittäminen. Mitä palveluja julkinen puoli tuottaa ja mihin hintaan. Mitkä tehtävät/lääkkeet ovat vähähyötyisiä. Julkisen maksupolitiikan uudelleen arviointi, mistä palveluista potilaalla olisi suurempi omavastuu, missä kulkee uusien teknologioiden ja lääkkeiden käytön raja. Elimen perustaminen, joka jatkuvasti arvioi palvelulupauksen toteutumista ja uudistamista
- Yksityisen ja julkisen rajapintojen selkeyttäminen ja uusien yhteistyömallien kokeilu, Kelakorvausten poisto ja siirto hyvinvointialueille. Setelin rajoitettu tarpeen mukainen käyttö
- Järjestetään valtakunnallinen mainekampanja muiden pohjoismaiden kanssa eri teemoista, esim. omalääkärikokemuksista
- Perustetaan soten hyvien käytäntöjen valtakunnallinen rekisteri Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöön
- työvoiman aktiivinen hankinta, valtion ja yhteistyöalueiden (YTA) toimesta (eläkeläiset ja ikäihmiset, kunnolliset kannusteet osittaisen verovapauden/verotuksen erillisyyden kautta, työperäisen maahanmuuton varmistaminen ja kouluttaminen, työttömät ja osittain työkykyiset mukaan)
- lupahallinnon tehostaminen ja sen maksupolitiikan uudelleenarviointi
- Perustetaan Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueelle soten hyvien käytäntöjen rekisteri tukemaan omalääkärimallia ja maakuntahallinnon kokeilua

9. Ennaltaehkäisevä toiminta ja perusterveydenhuolto todella ykköseksi

Keskusteluissa unohtuu uudistuksen varsinaiset tavoitteet. Tavoitteena järjestelmässä on, että ennaltaehkäisevät palvelut ja lähipalvelut (perusterveydenhuolto) on saatava läheltä ja erikoissairaanhoidon palvelut voivat olla kauempana. Niitä käytetään

harvemmin. Nykyinen tilanne on vuotanut päivystykseen ja erikoissairaanhoidon. Ihmiset saavat palvelunsa myöhäisessä vaiheessa, jolloin kustannukset nousevat ja matkakustannukset nousevat.

Liian kauan kestänyt muutosvalmistelu kuntapohjaisesta järjestelmästä aluepohjaiseen järjestelmään heikensi perusterveydenhuollon tilan, toi markkinoille vuokralääkärit ja pakolliset ulkoistukset.

- **Soten tavoitteet:** Perusterveydenhuollon aseman vahvistaminen, palvelujen saanninturvaaminen, terveyserojen poistaminen, palvelujen integraation vahvistaminen ja säästöjen aikaansaaminen ovat päätavoitteita ennaltaehkäisevän toiminnan vahvistamisen lisäksi, toistoja ja muistutuksia jatkuvasti
- Yhteistyöalueiden roolin kirkastaminen ja mallintaminen, STM-projekti. Pohjois-Suomen yhteistyöalue (Lappi, Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu ja Etelä-Pohjanmaa) toimii mallina. Yhteinen yhteistyösopimus, jolla turvataan hyvinvointialueilla tehokas työnjako, palvelujen järjestäminen, kilpailutus ja erikoissairaanhoidon tulosneuvottelu kaksi kertaa hallituskaudessa Valtioneuvoston kanslian kanssa
- Hukkajahti-hanke hyvinvointialueilla vähäikäisten palvelujen poistot tai uudelleenorganisointi; lausunnot, reseptien uusinnat ja kestot, seulonnat, ei-tautipohjaisten toimenpiteet, flunssan hoito, sairausilmoitukset jne.) Esitykset ministeriöille hallituksen puoliväliriiheen mennessä
- Valtioneuvoston vahvempi ohjaus hyvinvointialueiden päätöksistä kuten omalääkärimallin käyttöönotosta ja julkisen vallan palvelulupaus ja karkeampikin priorisointi, mitkä tehtävät/lääkkeet ovat vähähyötyisiä. Valtioneuvoston periaatepäätös. Säästömahdollisuus sadoissa miljoonissa
- Ennaltaehkäisevän toiminnan mallintaminen kuntien ja hyvinvointialueen yhteisenä työnä, tukena pääverkosto, jossa mukana järjestöt, Pohjois-Pohjanmaalla

- keskustelun johto ja kirjoittelu hyvinvointialueille
- Lääkäriopiskelijoille perusterveydenhuollon pakollisen palvelun (neljän vuoden opiskelun jälkeen) pidentäminen 6 kuukaudesta 2 vuoteen ja hammaslääkäreillä 3 kuukaudesta vuoteen, vuoden jälkeen bonus kannusteeksi. Kaikille pakollinen julkisessa perusterveydenhuollossa
- Perusterveydenhuollossa hoitotakuun palauttaminen kahteen viikkoon yhteydenotosta ja leikatun rahan palautus alueille
- Hyvinvointistrategiassa/toimintasuunnitelmassa konkreettiset linjaukset toiminnallisesti ja rahoituksellisesti siirtymisestä (siirtymisohjelma) erikoissairaanhoidosta perusterveydenhoitoon, numeerinen tavoite
- Vuokralääkärien käytön ja ostopalvelujen vähentämishjelma, ministeriö tiukentaa lainsäädäntöä
- Ikäneuvolan käyttöönotto matalan kynnyksen palveluna, Laajentaminen Pohjois-Pohjanmaan alueella Oulusta koko hyvinvointialueelle
- Perhekeskusmallin toimeenpano koko hyvinvointialueella (Pohde).

10. Omalääkärimallissa puheista tekoihin

Hallitusohjelmassa on ensikerran selkeä maininta omalääkärikokeiluista. Oulu on näyttänyt hyvää mallia käynnistämällä uuden omalääkärimallin 2.0 eli ns. hoidon jatkuvuusmallin. Hanketta on seurattu hyvin ja raportoitu sen onnistumista. Mallissa huomion keskipisteessä on jatkuvuus ja asiakaslähettäisyys. Jatkuvuuteen perustuva hoito on aiempaa vaikuttavampaa ja se vähentää lähetteitä päivistyksiin ja erikoissairaanhoidon noin 10 prosentilla ja mallin säästö arvioidaan olevan vähintään 10 prosenttia kustannuksissa.

- **Valtioneuvoston selkeä linjaus omalääkärimallin käyttöönotosta hyvinvointialueilla terveyskeskusten, terveysasemien tai pisteiden perusmalliksi. Hyvinvointialueet muokkaavat mallin yksityiskohdat asiakastarpeen, olosuh-**

teiden sekä työvoiman mukaisesti.

- Oulun (Tuiran) hoidon jatkuvuusmallin käyttöönotto asteittain koko Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueella. Parannetaan ajanvarausta ja omalääkäri-idean parantamista siinä, eri sairaanhoitaja aina, omalääkäriin vaihtomahdollisuus helpommaksi
- Oulun kokemusten pohjalta otetaan käyttöön malli Lapin ja Kainuun hyvinvointialueilla ja myös Etelä-Pohjanmaalla
- Digi-asiain tehokas organisointi hyvinvointialueilla, selkeät tavoitteet, 30 % asioinneista tämän hallituskauden aikana digi- tai puhelinasiointina. Digi-klinikat käyttöön. Digi-tuki yhdessä kuntien ja järjestöjen kanssa ikäihmisille kuntien palvelupisteissä ja kiertävänä henkilökohtaisena palveluna. Apteekit mukaan digipalveluja antamaan. Kehitetään helppokäyttöinen käyttöliityntä ja ajanvarausjärjestelmä erityisesti ikäihmisille
- Liikkuvien palvelujen suunnitelma kaikilla hyvinvointialueilla
- Pohjois-Suomen yhteistyöalueen foorumit omalääkärisovellutusten koordinoimiseksi ja informoitavaksi.

11. Terveys- ja hyvinvointiasemat houkuttaviksi ja kukoistukseen

Perusterveydenhuoltoon ei juuri ole satsattu rahallisesti, henkilöstön osalta, teknisesti tai ammatillisesti viimeisen 30 vuoden aikana, vaikka asiakaskäynnit ovat lähes kolminkertaistuneet sinä aikana johtuen pääkäyttäjien eläkeläisten sekä nuorten aikuisten moninkertaistuneista lääkäriissä käynneistä. Virkoja on ollut vaikea täyttää, pahimmillaan kolmannes viroista on ollut täyttämättä.

Oulun kokemuksen pohjalta tarvitaan korjausta ammatillisen osaamisen nostamiseen. Perusterveydenhuollossa on vain kolmannes lääkäreistä yleislääketieteen erikoislääkäreitä. kun taas sairaaloissa kaksikolmasosaa on erikoislääkäreitä. Terveysasemilla on henkilökunnan osaamistasoa nostettava ja työhyvinvointia parannettava. Vastuulääkäri ei voi olla sijainen tai harjoitteluvaiheen lääkäri.

- **Perusterveydenhuollon: terveystieteiden ja aseiden imagon nostamisohjelmat.** Tavoitteena houkutteleva, monipuolinen ja mahdollisuuksia tarjoava työpaikka, ministeriö mukaan kampanjaan
- **johtamisen systemaattinen kehittäminen työterveyshuollon kanssa. Selkeät tavoitteet sairauspoissaolojen vähentämiseen, työn autonomian lisäämiseen ja työhyvinvoinnin edistämiseen**
- **Asiakkaiden matkakulujen korvausten siirto Kelalta hyvinvointialueille**
- **sairauspoissaolojen ilmoituksen hyväksyminen alle kahden viikon ajalta henkilön oma ilmoitus riittää (käypähoito suositus)**
- **Kannustavuuden lisääminen ministeriön koulutus- ja tutkimusrahalla, valtakunnallinen ohjelma perusterveydenhuollon kehittämisestä ja toimeenpanosta kohdistettuna nimenomaan terveystieteisiin**
- **lääkäreiden osa-aikatyön vähentäminen ja rajoittaminen vain poikkeustapauksiin. Kokopäiväbonus, perjantaiden ja maanantaiden käytön rajoittaminen, työnantajan tehtävä huolehtia, henkilöstölle tuki alueen omasta työterveyshuollosta jaksamiseen, tyhjien virkojen täyttäminen ja osa-aikaisuuden poistaminen ratkaisisi useimman terveystieteiden työvoimavajeen**
- **Ammatillisuuden ja koulutusasteen nostamisohjelman käynnistäminen yhteistyöalueilla, mukaan myös poikkeus- ja täydennyskoulutus**
- **Yhteistyöalueen laadittava urapolkuja ja varmistettava yliopisto-opiskelijoiden yhteys ja rekrytointi esim. Pirkanmaan mallin mukaisesti**
- **Työperäisen maahanmuuton aktiivinen ja suunniteltu hyödyntäminen, suunnitelma**
- **Terveys- ja hyvinvointialan TKI-ohjelma, kehittämällä uusia innovaatioita ja yksilöllisiä palveluja hoitoon ja hoivaan sekä edistää vientiä.**

12. Ammatinharjoittajista ja väestövastuusta apua yritysyritysohjelmaan

Suomen Oulun kokeilu lähti virkalääkäripohjaisesta omalääkärijärjestelmästä, jossa tehdään työnjaollisia, prosessuaalisia ja muita palveluketjun uudistuksia. Ammatinharjoittajamallia pilotoidaan Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen omalääkärikokeilussa. Ammatinharjoittajille tarjotaan hoitajan ja tietojärjestelmän tuki. Tärkeää on integraatio muuhun palvelujärjestelmään ja sen kulttuurin omaksuminen. Väestövastuu laajassa mitassa tuli käyttöön sote-ratkaisussa. Laajin väestövastuu on täyden palvelun sotekeskuksella, pienemmän vastuun taas palveluasemat ja pisteet sekä täydentävinä liikkuvat palvelut, digiasiointi ja digineuvonta. Väestövastuun käyttö on keskeistä myös useimmissa ammatinharjoittajuuden tapauksissa ja yksityisten palvelujen kilpailutuksissa.

- **Valtioneuvoston periaatepäätös ammatinharjoittajuuden ottamisesta laajemmin käyttöön perusterveydenhuollossa. Terveystieteiden omalääkärimallia tulisi rohkeasti laajentaa ja täydentää ”yrittäjälääkäreillä”. Väestövastuulla voidaan varmistaa palvelujen saanti syrjäseuduillekin.**
- **Hyvinvointialueiden on rohkeasti käynnistettävä ammatinharjoittaja kokeiluja tai suoraan tehtävä toimeksianto sopimuksia ammatinharjoittajan kanssa**
- **Ammatinharjoittajat eivät voi toimia yksityisten firmojen palkkalistoilla tai siellä ammatinharjoittajina.**
- **Ammatinharjoittajuuden on tuettava hyvinvointialueen omalääkärimallia**
- **Lääkäri ja hoitajaparin työnjaot on määriteltävä selkeästi**
- **Valviran ja Avien rekisteröinnille on asetettava kahden viikon rekisteröinti aika markkinoiden syntymisen jouduttamiseksi**
- **Järjestämislain ja tarvittavien säädösten muutos ministeriön toimesta**
- **Kokeilujen käynnistäminen Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen terveystieteiden sissa tai asemilla**

- Kelakorvauksen rajoittaminen vain palveluihin, joita ei ole saatavilla julkiselta puolelta, muutoin rahan palauttaminen asteittain terveyskeskusten virkojen lisäämiseen ja hyvinvointialueiden perusterveydenhuollon henkilöstön osaamistason nostoon
- Palveluseleiden käyttö pienyrittäjyyden tukemiseen paikallisesti, rajoitetusti

13. Unohtuiko palvelujen integraatio

Hallinnollisen integraation tarkoitus oli osaltaan vahvistaa hyvinvointialueen kilpailutusta. Hyvinvointialueet tekevät ostopalveluja lähes 12 mrd. euron edestä, noin puolet koko sotepalvelujen kustannuksista 23 mrd. eurosta. Tavoitteena tulee olla vuotuiset säästötavoitteet. Lähtökohtaisesti tämän hallituskauden aikana 10 prosentin säästö tulisi olla lähtökohta. Yhteistyöalueiden tehtävänä on tukea hyvinvointialueitaan tarjoamalla kilpailuosaamista.

Horisontaalinen integraatio on merkittävin. 10 % asiakkaista käyttää 80 prosenttia sotekustannuksista. Hyvinvointialueiden tehtävänä on segmentoida asiakkaat, jotka kuuluvat tähän ryhmään. Esimerkiksi Rovaniemen kaupunki on selvittänyt, ketkä kuuluvat tähän ryhmään. Heille perustetaan oma tiimi sen mukaan, millaisia palveluja moniongelmaiset tarvitsevat. vaikka tiimi aluksi hieman maksaa, lopputuloksena on kokonaissäästö ja sen varmistaminen, että he eivät joudu pyörimään etsien palveluja, vaan omabudjetti ja hoitosuunnitelma tuottaa inhimillisen kohtelun ja säästöt.

- Hyvinvointialueiden kilpailutukset tehokkaiksi, selkeä säästötavoite 10 % nykyisestä 12 mrd:n euronsummasta
- Henkilöstökustannuksille säästötavoitteet. Edellyttää tehtäväkuvien muokkausta, työnjakojen selkeyttämistä jne. Henkilökuntaa tulee olla hyvinvointialueella muissa kuin suoraan asiakas- ja hoitotyössä vähintään 20 prosenttia vähemmän kuin fuusion toteuttamishetkellä
- Hyvinvointialueen vuokrasopimukset kuntien tiloissa päättyvät. Digin edistymisen mukaisesti tarkka arviointi kiinteistöjen tarpeesta ja työn

uudelleen organisoinnista, säästötavoite noin 30 prosenttia nykyisiin tiloihin verrattuna

- YT-neuvottelut ovat luonnollinen toiminta liikkeenluovutuksen jälkeen.
- Hyvinvointialueen asiakaskunnan kartoitus ja segmentointi. Huomio 10 prosenttiin suurkäyttäjiä. Säästötavoite, mutta samalla palveluketjujen integrointi ja toimintatapojen muuttaminen. Kartoitusohjelma käyntiin 2025 Pohjois-Pohjanmaalla
- Palvelujen tuottavuuden parantaminen läpinäkyvyyttä ja vertailtavuutta lisäämällä.
- Hyvinvointialueindeksi korjaaminen todellisuutta vastaavaksi ja oikeudenmukaiseksi.

14. Mitä tehdä työterveyshuollolle?

Työterveyshuollon asemasta tulisi käydä perusteellista keskustelua. Kelan verkostoprojekti tuottaa yhteistyötarpeesta hyvää tietoa. Projektin valmistelun pohjalta käynnistetään kehittämisehdotusten valmistelu.

- Työtemallin juurruttaminen kaikille hyvinvointialueille kattavasti 20 tautiryhmän osalta. Nopean lähetekanavan rakentaminen erikoissairaanhoidosta työterveyshuoltoon. Nopean tiedonkulun vaihto turvattava koko järjestelmässä eri toimijoiden välillä
- Hyvinvointialueilla perustetaan työterveyshuollon omia yksiköitä, yhteistyöalueilla selvittävä yhteistyöalueen työterveyskeskuksen tai liikelaitoksen perustamista
- Työterveyshuollon keskittyminen lakisääteeseen tehtävään ja pidättäytymiseen ottaa sairaanhoitotehtäviä. Linjaukset ministeriöstä
- Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue järjestää alueellaan työterveyshuollon laajentamisen, jonka kautta hankkii kokemusta ja vertailutietoa
- Vahvistetaan integraatiota hyvinvointialueen sisällä tiimityönä.
- Kelan verkostohankkeen tulosten pohjalta säädösten uudistaminen, työterveyshuollon aseman selkeyttäminen ja yhteistyön vahvistaminen. Valmistelu kolmikantaisessa työryhmässä.

15. Hoivan ja hoidon suurremontti edessä

Hoidon ja hoivan kansallinen linjaus on, että ihmiset asuvat kotonaan niin kauan kuin se on mahdollista. Linjaus on hyvä, mutta se edellyttää asiakkaan toimintakykyä ja tarvittavia tukitoimia. Tilanne on vastaava kuin terveydenhuollon puolella, jossa perusterveydenhuollon huono tila heijastuu koko järjestelmän muiden portaiden, hoitomuotojen toimivuuteen ja sekavaan tilanteeseen. Tarvitaan kotihoidon kuntoon **laittamiskampanja**, teknisten, toiminnallisten ja rahoituksen uudistaminen, mikä palvelee hoidon tarpeen myöhempiä vaiheita.

-Valtakunnallinen hoidon ja hoivan kehittämisohjelma: kotihoidon uudistaminen ja minitason määrittely, palveluohjauksen ketju kuntoon niin, että henkilön hoitoisuustarve vastaa tarjottua palvelua ja luo pohjan tuleville hoitomuodoille, kattohintajärjestelmä käyttöön hoivapalvelujen kilpailutuksessa, oman tuotannon kustannukset läpinäkyviksi -Sairaanhoitopalveluja parannettava kotihoidon yhteydessä määräaikaisena tai kiertävänä palveluna. Tavoitteena vaikeampien potilaiden kohdalla kotisairaala lääkärin läheteellä Helsingin mallin mukaisesti

- Terveydenhoidon käypähoito-suositusten mukaisen ohjeen tekeminen sosiaalipuolelle erityisesti hoivan alueelle
- Hoitajien läsnäoloa lisäävä hyödyntämällä terveys-, digi-, ja älyteknologiaa ja vähentämällä manuaalista työtä mm. raportoinnissa
- Omaishoitoon sopimushoidon lisäksi läheishoitajan rekisteröinti ja pieni kulukorvaus läheishoitajille
- Omaishoidon ja perhehoidon paikallinen yhteistyö kiinnostavaksi ja kannustavaksi, määrärausten karsinta
- Estettävä yhteisöllisen hoidon mahdolliset väärinkäytökset
- Lähihoitajien, ja erilaisten avustajien pika-koulutus, koulutusmäärien nostaminen ja työnjako selväksi, järjestöjen yhteistyön varmistaminen hoidon ja hoivan tukihenkilöinä

- **Kampanja hoitohenkilökunnan saamiseksi takaisin sosiaalityön ja palvelujen piiriin, koska kymmeniätuhansia koulutettuja on siirtynyt pois alalta.**

16. Demokraattinen maakuntahallinto sekavan aluehallinnon pelastukseksi

Soteuudistus oli lähtölaukaus uuden hallintojärjestelmän käynnistämiseksi. Se jäi pitkään kehittämistyön jäljiltä puolinaiseksi. Kuntien rooli tuli selkeäksi ja sen uudistaminen yhteistyökuntamallin kautta jatkuu asiakaslähtöiseksi. Hyvinvointialueilta puuttuu rooli, asema ja rakenne johtaa maakunnan hyvinvointia. Eikä nykyisessä aluehallinnossa kenelläkään ei ole tällaista otetta. Kun rahoituksellinen pohja hyvinvointialueilla on selkeytetty vuonna 2025, on aika siirtyä seuraavaan vaiheeseen maakuntahallinnon kokeiluun ja alueellisen johtajuuden rakentamiseen tälle pohjalle.

- **Pohjois-Pohjanmaan alueella valmistetaan raportti hyvinvointialueen demokratian ja päätöksenteon toimivuudesta pohjaksi maakuntakokeiluun**
- Pohjois-Pohjanmaan maakuntakokeilu seuraavalla hallituskaudella 2027–30
- Rajoitettu verotusoikeus (3-4 %) tulee kokeiluun mukaan
- Maakuntaliito lakkautetaan ja liitetään osaksi maakuntahallintoa ja TE-toiminnan koordinointi ja koulutuksen ja varhaiskasvatuksen koordinointi ja päätöksenteko maakunnan alueella tulevat maakunnan tehtäviksi. Kunnathan vastaavat itsenäisesti tai yhteistyöllä näistä tehtävistä. Muita tehtäviä ei maakunnalle siirretä. Johtamisjärjestelmä on yksinkertainen ja maakunnalla on käytössään kaikki keskeiset keinot johtaa maakunnan elinvoimaa ja hyvinvointia.
- Kokeilujen pohjalta arvioidaan maakuntahallinnon käyttöönotto samoin kuin maakuntien määrä tulee harkittavaksi kokeilujen päätteeksi varsinkin pääkaupunkiseudun ja muutamien pienempien alueiden osalta.

17. Kehittämisvastuu ja aluepolitiikan paluu alueille

Alueelliset, elinkeinolliset ja ammatilliset muutostrendit merkitsevät kattavia rakennemuutoksia. Pohjois-Suomi kohtaa uusia haasteita: huoltovarmuus-, omavaraisuus-, energia- ja saavutettavuusratkaisut ovat edessä. Koko Suomi on riippuvainen pohjoisen menestyksestä. Elintarviketuotanto, energia ja turvallisuus sekä peruspalvelujen saatavuus ovat mitä selvemmin alueellisia ulottuvuuksia.

Kansallinen aluepolitiikka on hämärtynyt vuosikymmenen saatossa. Luonnonvaroihin nojautuvalle omavaraisuudelle on sijaa. Samoin alueiden kilpailukyvyyn ja elinvoimaisuuden vahvistaminen hakevat toimia ja toimijoita. Onkin tärkeää

- **Määritellä uuden aluepolitiikan sisältö alueiden ja asukkaiden näkökulmasta huoltovarmuuteen perustuvaksi strategisuudeksi, omavaraisuudeksi ja koko Suomen saavutettavuudeksi**
- **Tiedostaa alueiden elinvoiman perustuvan luontaisiin elinkeinoihin ja teollisuuden uuden aikaistamiseen sekä aktiiviseen elinkeinopoliittikkaan**
- **Punnita kriittisten resurssien järkevää hyödyntämistä sekä**
- **Turvata peruspalvelut ns. lähipalveluina.**

Hallitus ei ole varannut menokehyksissään määrärahoja pohjoisen ja itäisen Suomen ohjelmille. Budjettiriihen päättämät liikenne- ja rakennusrahastukset ovat eri asia. Pääministeri Orpon elokuun 2024 lausunnon mukaan valtiolla ei ole varoja lisämenoihin. Resurssipuutteiden ohella tällainen menettely vie hukka-aikaa 1–2 vuotta ennen varsinaisten toimien aloitusta. Hallituksen alueellinen kehittämisote keskittyy ensisijaisesti kaupunkipolitiikan sisällön uudistamiseen, jota viedään eteenpäin 8 erilaisella ryhmittymällä. Valtioneuvoston aluekehittämispäätöksestä puuttuvat samoin suuntaviivat konkreettisiksi hankkeiksi. Tämän perusteella

- **Suomen eri alueita ei tulisi jakaa kehittämis-tehtävissä kaupunki-maaseutu-akselilla vaan**

tarkastella yhtenä kokonaisuutena

- **Alueellisen kehittämisen rahoitusta tulisi kehittää siihen suuntaan, jossa alueille jaettaisiin kehittämisrahoitus ns. könttäsummana päätöksentekovastuulla**
- **Tilalle tulisi kehittää erityyppisiä teema- ja kasvuohjelmia, jotka suuntautuisivat nykyistä täsmällisemmin alueellisesti ja**
- **Oulun seudun roolin kansallisena ja kansainvälisenä keskuksena tulisi perustua enemmän maakunnalliseen yhteistyöhön ja verkottumiseen.**

Selvityksen laadinnan yhteydessä on käyty läpi useita mahdollisia tuki- ja rahoitustoimia. Joitakin on sisällytetty itse suosituksiksi. Mahdollisia toimia käsitellään seuraavassa luettelonomaisesti:

Alueellisen kehittämisen rahan paluu ja tulospurusteisuus, sähkön hinta-alueiden perustaminen (missä tuotetaan enemmän, siellä hinta halvempi), alueellisesti kevennetty sähköverotus, strategisten investointien veroporkkanat, investointien vapaa poisto-oikeus, huojennetut sotumaksut, erityistalousalueiden perustaminen, vapauksien säätely, verkottuvien yhteistyökuntien lisävaltionavustus, korotetut lapsilisät, pääomien houkuttelukampanja, yritystukien tason nostot, tuulivoiman kompensatiorahastukset, erilaiset takausmekanismit. paikalliset ja ylimaakunnalliset infrahankkeet jne.

18. Oppimisen uudistus ja jatkuvuus: pitkäkestoinen haaste työvoiman saatavuudelle

Koulutus varmistaa osaavan työvoiman saannin. Ilman kattavaa korkeakouluverkostoa Suomi olisi todella eriarvoinen. Tasaveroiseen edellytysten hyödyntämiseen tähdännyt peruskoulu kohtaa ongelmia. Oppimistulokset ovat heikentyneet. Kunnat voivat jo nyt muuttaa opetusperusteita ja suunnitelmia.

Lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen perustaidot ja niiden hallinta peruskoulusta lähtien ovat edellytyksiä koko eliniän myöhemmälle oppimiselle.

le. Haasteet ovat moninaistumassa. Vuonna 2030 arvioidaan peruskoululaisia olevan 80 000 vähemmän, jolloin rakenteelliset ja sisällölliset uudistukset korostuvat. Kodin ja koulun yhteyksiä tulee tiivistää.

On tärkeää jatkaa maakunnan menestykseen johtaneita toimia. Siksi tarvitaan

- **Peruskoulun uudistus perustaitojen palauttamiseksi**
- **Uudistus tulisi aloittaa Pohjois-Suomesta vakiintuneen tavan mukaisesti**
- **Vaatimustason nosto ja opettajien aseman palautus tulisi asettaa uudistuksen lähtökohdaksi**
- **Valtakunnallinen koe tulisi harkittavaksi peruskoulun päättyessä ja**
- **Koulutarkastusjärjestelmä uudelleen käyttöön.**
- **Oulun yliopiston suuntautuminen enemmän innovatiivisuuteen ja maakunnalliseen yhteistyöhön**
- **6G opinajo kansallisten ja EU-tukien sekä yritysyhteistyön pohjalta ja mahdollinen rinnakkainen yhteistyö Naton osaamiskeskuksen kanssa kaksoiskäyttöteknologiaa edistäen**
- **Resurssit pikemmin käytännön toimiin kuin hallintokampusten kylmien seinien luomiseen: katseet luontaisten resurssien ja niiden jalostukseen sekä ilmastokysymysten opetuksiin ohjelmina**
- **Tulisi kehittää käytännön tarpeiden pohjalta ns. yhteismaisteriohjelmiä, jotka lähtisivät maakunnan avainvoimialoista ja niiden tarpeista**
- **Kansainvälisten opiskelijoiden ”pohjoinen muuttopaketti ja -avustus” ja sitouttaminen käytännön työtehtäviin, mikä kattaisi mm. luvat, asumisen, eri peruspalvelut, kielelliset tarpeet**
- **Ammatillisen koulutuksen ja oppisopimuksen yhteistyön tiivistäminen**
- **Ammatillista koulutusta tulisi lyhentää kokeilu- luonteisesti kaksivuotiseksi alakohtaisesti**
- **Nuorten, osatyökykyisten ja ikääntyneiden oppisopimuskoulutuksen ja koulutuspaikkojen lisäksi alueellisesti kohdennettuna ja**

- **Elinkeinoelämä tulisi kytkeä vahvemmin koulutusorganisaatioiden toimintaan, etenkin oppisopimuskäytäntöjä monipuolistamalla ja alakohtaisilla teemakoulutuksilla ja avainhenkilöiden yhteistyöllä rekrytoinnin kehittäminen huomioon ottaen. Rajattu yritysyhteispohjainen yliopistokoulutus tulisi ottaa toteutettavaksi.**

Näissä tavoitteissa ja haasteissa riittää sinänsä tehtävää. Niiden ohella

- **Pohjoisen edunvalvonnan tärkeäksi tehtäväksi nousee alueellisen opintolainahyvyysjärjestelmän luominen. Sillä varmistettaisiin osaltaan osaavan työvoiman saatavuutta tulevina vuosina.**
- **Työvoiman saannin uudet keinot ovat mm. moniammatillisuus ja liikkuvat tehtävät digi- ja etätöiden ohella, monipaikkaisuus kohdennetuilla aloilla, oppisopimuskoulutuksen toteutukset ja eläkeläisten työhön paluu alueellisiin eduin.**

Työvoiman saatavuuden edistämiseksi tulisi ottaa käyttöön keinoja, joilla työkykyisiä ja koulutettuja eläköityneitä henkilöitä saataisiin työmarkkinoille. Käytännössä

- **Mahdollisiksi toimiksi tulisivat työmarkkinoille palaavan henkilön neutraali verotus lisäansioiden osalta. Eläkeläisen bonusseteli voitaisiin ottaa myös käyttöön. Se olisi esim. 2 000 euroa/henk. kaksivuotisen työsitoumuksen ja -suorituksen osalta. Kustannukset kaikkiaan tulisi katettua työllisten määrän kasvulla ja muilla vaikutuksilla.**

19. Saavutettavuuden edistäminen (fyysinen, palvelut, yhteydet ja turvallisuus)

Saavutettavuuden edistäminen nähdään selvityksessä keskeisimmäksi avaintavoitteeksi ja -toimiksi hyvinvointi- ja peruspalveluiden kehittämisen ohella. Saavutettavuus määrittelee jatkossa yhä enemmän alueiden elinvoimaa.

Pohjoinen on merkittävä osa yhteistä eurooppalaista ja Nato-tarpeiden liikenneverkkoa. Pohjoisen rajat ylittävät väylät ovat Suomen ja koko Euroopan ainoa portti Itämeren kriisitilanteessa. Nykyisillä infrainvestoinneilla haasteisiin ei kyetä vastaamaan; tarvitaan laajapohjaista rahoitusta.

Elinkeinoelämän kuljetustarpeet ja eurooppalaisten mineraalien huoltovarmuuden hoitaminen nousevat keskeisiksi kehittämiskysymyksiksi. Pohjois-Suomi on jäänyt tähän asti pienelle osalle liikennehankkeiden rahoittamisessa. Pohjois-Suomen väylä- ja liikenneverkosto ei vastaa tämän päivän vaatimuksiin. Kriittiset resurssit tarvitsevat myös hyviä maantie- ja ratayhteyksiä.

- **Huoltovarmuuden näkökulmasta on tärkeää saada Itämerelle vaihtoehtoinen kuljetusreitti. Väylä- ja liikenneverkostot tulisi integroida alueellisesti, kansallisesti, EU- ja maailmanlaajuisesti kaksoiskäyttötarpeet huomioon ottaen. Tämä tehtävä on kaikkien Pohjoismaiden, EU:n ja Naton yhteinen asia**
- **Liikennejärjestelmä ja rakenne ovat koko Eurooppaa koskeva. Järjestelmän tulisi rakentua digitaalisesti ja puhtaan sähkönsiirtymän avulla**
- **Atlanttisen yhteyskäytävän toteutus ydinverkko TEN T hankkeina Norjaan asti nousee keskiöön. Se olisi Pohjolan kattava ydinverkko TEN T tie- ja ratakokonaisuus liikenteen solmukohtat ja sotilaallisen liikkuvuuden tarpeet huomioiden**
- **Suomen puolella kokonaisuuteen liittyisivät neloskäytävä-hanke E8/E4 Turusta Tornioon asti ja Pohjanmaan rata, viitoskäytävä-hanke Etelä-Savosta aina Lappiin saakka sekä Savon rata sekä poikittaisyhteyksien kehittämiseksi ja jakeluverkkojen varmistamiseksi vt 20 mukainen ratayhteys Oulun satamaan asti (raidelevy Väyläviraston selvityksen pohjalta). Lisäksi edistettäisiin Kemin Ajoksesta Haaparantaan asti länsiraitainen ratayhteys**
- **Näin länsi- ja itäreitit kokonaisuudessaan täytätisivät Suomen ja Euroopan huoltovarmuus-**

ja turvallisuuskriteereiden merkityksen sekä luontaisten ja kriittisten resurssien kuljetustarpeet kriisiaikoinakin

- **Pohjoiselta puuttuvat toimivat lentoyhteydet kaipaavat välitöntä kohentamista, etenkin kansainvälisen matkailun kasvumahdollisuuksien perusteella. Maakunnan ja yritysten tulisi toimia yhdessä lentokapasiteetin lisäämiseksi. Yhteyksiä tulisi kehittää etenkin Eurooppaan alueen ja kansainvälisten yritysten yhteistyöllä. Eteläisen ja keskisen Suomen lentokenttäpalveluksia voisi vastaavasti karsia.**

20. Monialainen biotalousohjelma käyntiin Pohjois-Suomessa – tulevaisuuden kriittiset resurssit punnintaan

Huoltovarmuuden ja omavaraisturvan sekä Pohjois-Suomen elinvoimaistamisen näkökulmasta biotalouden moninaiset mahdollisuudet ovat tarjolla. Suomen elintarvikevienti omaa suuret kasvumahdollisuudet myönteisten luonto- ja ilmasto-olojen myötä. Vahva kotimaan markkina on huoltovarmuuden takeena.

Ranuan 21 maatilayrittäjän ponnistelut biokaasulaitoksen rakentamiseksi tulisi ottaa maakunnassakin malliksi. Kuntien sitoutuminen vihreän kasvun investointien toteuttamiseen on ensiarvioista, mm. raaka-aineiden keräyksen vuoksi. Samoin väestön tulisi arvostaa kotimaisia elintarvikkeita. Biokaasutuotanto liittyy läheisesti lannoiteomavaraisuuteen. Ruoantuotannon lannoiteomavaraisuuden turvaamisen keskiössä ovat kiertotalouden ratkaisut.

Kotimainen jalostus on tärkeä osaamisen ja resurssien kannalta. Enemmistö suomalaisista kokee EU:n maataloustukien lisäävän turvallisuutta maaseudulla. Ruoantuotanto ei ole irrallaan muusta maailmasta, mm. lannoitteiden vuoksi. Järvikalastuksen omavaraisuus on noin kolmasosa sekä täydentävien valkuaisaineiden neljäsosa. Pohjois-Suomi voi näyttää olevansa keskeinen kotimaisen ruoan toimitusvarmuudessa, mitä edesauttaa jatkossa

- **Biotalouden kokonaisuohjelman toteutus kokoa-** malla yhteen alueen luontaisten resurssien, elinkeinojen ja jalostuksen ja kaupan toimintaedut yhteen sekä edistämällä biokaasun tuottamista ja monipolttoainemoottoreiden käyttöä. Paikallisten ruokaketjujen toimivuus tulee varmistaa
- **Elintarvikkeiden erityisvientihankkeen kehittä-** minen, jonka lanseerauksessa hyödynnettäisiin maailman puhtainta ilmaa, järvikalastuksen lisäämistä, marjojen ja yrttien kilpailukykyisyyttä globaalisti sekä vesituotteiden viennin käynnistämistä
- **Matkailun ja maaseutuelinkeinojen yhteistyön** tiivistyminen ja
- **Oman lannoitetuotannon vahvistaminen.**

EU:n määrittelemiä kriittisiä ja strategisia raaka-aineita on Suomessa runsaasti. Ne ovat olennaisia vihreän digitaalisen siirtymän kannalta. Suomesta on muodostumassa länsimaiden joukossa yhä tärkeämpi valtio raaka-aineidensa takia geopolittisen sijaintinsa ohella. Tässä yhteydessä

- **Suomen Pohjoista myöten tulisi hinnoitella** mineraalejaan nykyistä paremmin
- **Kaivoslakia tulisi uudistaa kuulemismenette-** lyjen parantamiseksi ja laajentamiseksi sekä varausmenettelyjen ilmoitusten kattavaksi menettelyksi
- **Kaivosvero, jonka taso tulisi nostaa 4–6 pro-** senttiin metallin verotusarvosta, tulisi suunnata 100 prosenttisesti kaivoskunnille
- **MAL-sopimukseen olisi liitettävä uusiutuvan** energian elementti ja
- **On tarvetta myötävaikuttaa maailmanlaajuisia** kampanjaa paikkariippumattomuuden työhön kytkeytyvän asutuksen edistämiseksi sekä ohjattujen luontomatkailujen järjestämiseksi.

21. Alueellinen edelläkävijä tietotekniikan ja teollisuuden uudistamiseksi

Nokian ja tietotekniikan soveltamisen myötä Oulu ja koko maakunta ovat nousseet viime vuosikymmeninä. Nyt ovat esillä sekä myönteiset että eräät

huolestuttavat kehityspiirteet. EU:n komission tuore selvitys kertoo, että digitaaliset julkiset palvelut ovat yhä EU:n kärkeä. Sitä vastoin koko maan tasolla verkkojen kattavuus tunnustetaan haasteeksi.

Julkisen hallinnon automaation hyödyntäminen on digitalisaation kynnyskysymys. Pohjois-Pohjanmaa on panostanut kiinteän laajakaistan rakentamiseen. Kuitenkin eräillä alueilla on vaikeuksia saada edes 4G palveluja. Laajakaista on saatavilla 80 prosentilla kotitalouksista. Suomi on logistiikkariippuvaisin maa EU:ssa. Näin

- **Digitaalinen johtajuus edellyttää investoin-** teja erityisesti murrosteknologioihin, mm. 6G-teknologiaan. Lähitulevaisuutta ajatellen Pohjois-Suomen tulisi toimia etupainotteisesti koko alueen kattavan 6G verkon saamiseksi. Verkkojen rakentaminen olisi 2030 alkaen edessä
- **6G verkon yhdenvertaiseksi soveltamiseksi** maakunnassa olisi tarvetta perustaa Pohjois-Suomen 6G rahasto. Sen rahoitus tulisi valtion ja EU:n eri rahoituskanavista, yrityksiltä ja alueen eri toimijoilta. Tämä olisi jatkoa Oulun 6G Flagship kehittämissyhteisön panostuksille
- **Yliopistollinen 6G opinahjon perustaminen olisi** tarpeen yhteistyössä yhteismaisteriohjelman linjauksia hyödyntäen
- **Muutoin tulisi voimaperäisemmin edistää** tietoverkkojen sovellusten ja ohjelmien sekä laitteiden käytön yksinkertaistamista.

22. Matkailun vetovoimaisuuden ja verkostoitumisen voimistaminen

Aluekehitys kytkeytyy yhä enemmän aiempaa monitahoisempaan saavutettavuuteen. Matkailu liittyy logistiikkaan, mille tulee antaa käytännön painoarvoa nykyistä selvemmin. Matkailu on suhteellisesti merkittävintä Pohjois-Suomessa ja toimialaltaan suurin. Sen kasvu tulisi huomioida.

Matkailijamaksun käyttöönotto tiivistyy puhtaan luonnon ja ilman suojelemiseen. On olemassa kansainvälisiä toimivia malleja. Siten

- Pohjosen tulisi olla eturintamassa matkailijamaksun käyttöön ottamiseksi
- ”Maailman puhtain ilma” -kampanjan aloitus laaja-alaisella yhteistyöllä odottaa
- Ympärivuotisen matkailun edistämiseksi tulisi myötävaikuttaa globaaleja reittejä
- Kansainvälisten mahdollisuuksien lisääntyvä hyödyntäminen merkitsisi Oulusta rakennettavan lentoliikenteen euroarktisen alueen solmukohdan pysyville reittilennoille ml. rengasmatkat ja matkaketjut sekä matkailukeskittymän vahvistamiseksi ja
- Kriittisten resurssien ohella maakunnan matkailukeskittymä (matkailu- ja logistiikkavyöhyke) tarvitsee poikittaisen ratayhteyden vt 20 toteutusta, mikä palvelee luonto- ja ilmastotavoitteita.

Edellä esitettyjen avaintavoitteiden ja -toimien läpitukena sisältönä on Pohjois-Suomen pysyminen kansainvälistymis- ja globaalissa kehityksessä mukana ja EU- resurssien täysimääräinen hyödyntäminen. Alueella ei ole varaa jättäytyä jälkeen jatkuvasti muuttuvasta teollisesta ja tietoteknisestä kehityksestä.

Seuraavassa selvityksen eri osien analysointia pyritään koordinoimaan keskeisiin tarkasteluasioihin.

23. Välittömästi toteutettavat toimet

Selvityksessä nähdään mm. toimia, jotka tulisi toimeenpanna suhteellisen pian:

- Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueella toteutetaan omalääkärijärjestelmä vuodesta 2027 lähtien; päätös olisi uuden valtuuston ensimmäisiä asioita. Säästöt olisivat 100–150 milj. euroa, jotka käytettäisiin perustuslain hengen mukaisesti lähialvelujen edistämiseen ja liikkuvien terveyskeskusten luomiseen. Kansalaisten perusoikeudet saada hoitoa järkkivät muutoin.
- Oppisopimuskoulutuksen hyödyntäminen työmarkkinoiden ulkopuolella oleviin, yli 55-vuotiaisiin ja nuoriin
- Kaksivuotuisen ammattikoulukokeilun toteutus

vuodesta 2026 lähtien

- Biohankkeiden suunnittelu ja valmistelu käynnistettäisiin ja
- EU-rahoitusmahdollisuuksien hyödyntäminen; Suomen ns. punaisten viivojen asettaminen huoltovarmuuden ja aluepolitiikan näkökulmasta 2028-. Hallituksen tulisi selkeästi esittää, mitkä ovat kansallisesti elintärkeät toimet.

24. EU:n rahoituskauden 2028 – tarjomat mahdollisuudet

EU:n koheesioresurssien käyttöön tulee kohdistumaan kasvavia paineita sekä EU:n sisäisesti että kansallisesti. Suomen ja pohjoisen saamat tuet supistuisivat nykyisiä tukikriteereitä sovellettaessa uudella 2028- rahoituskaudella.

Pohjois-Suomi on haavoittuvassa asemassa tukien jaon suhteen. Alueen tulee kohdata kansallisesti eteläisen ja Itä-Suomen muospaineet rahoituksen saatavuuden suhteen. Tarvitaan voimakastausta ja päämäärätietoista edunvalvontaa. Suomen itärajan, yli 1 300 kilometriä, kokonaisvaltainen merkitys EU:lle tulee ottaa koheesiopolitiikan yhdeksi uudistamisperustaksi. Vain asuttu raja ja alue ovat turvallisia rajoja ja alueita. Toisaalta kiristyvä globaalikilpailu suuntaa toimia kaupalliseen kilpailukykyyn ja innovaatioihin.

Koheesiovarojen jakoperusteissa bruttokansantulo BKT on muodostumassa liian kapea-alaisen tekniseksi. Harvan asutuksen kriteeri kaipaa täydennystä sen alkuperäisen idean toteuttamiseksi. Siihen liittyy myös väestön ikääntymisen huomioiminen. Väestö ikääntyy ennätysvauhtia koko Euroopassa.

EU:n koheesiopolitiikka kaipaa uudistuksia, joita voidaan konkretisoida Suomen ja pohjoisen esittämästä näkökulmasta:

- Unionitason tukipolitiikkaa tulisi selkiyttää erottamalla koheesiotavoitteet kilpailukyky- ja innovaatiotavoitteista
- Koska jäsenmaiden rajaturvallisuus on osa EU:n kokonaisturvallisuutta ja haasteita, tar-

vitaan erillinen EU:n reuna-alueiden turvallisuus- ja huoltovarmuuden tukiohjelma muiden rakennerahasto-ohjelmien rinnalle. Tällä edistettäisiin itäisten reuna-alueiden elinvoimaa

- Unionitason bruttokansantulokriteerin soveltamista tulee rajoittaa
- Tulevalla rahastokaudella tulisi etsiä keinoja väestön vanhenemisen aiheuttamien ongelmien lievittämiseksi kansalliset säädökset huomioiden ja
- Suomen tulisi ottaa vetovastuu EU-tasolle soveltuvien pilottihankkeiden toteuttamiseksi.

Alueittaiset erityispiirteet ja niiden sisällyttäminen tukikriteereihin on tärkeää. Suomen liittymisso- pimuksessa hyväksytty harvan asutuksen kriteeri on osin menettänyt merkitystään. Ongelmat ja kehityspiirteet alueittain ovat erilaisia ja toisistaan poikkeavia. On tarvetta kehittää ohjelmamenette- lyjä fokusoidumpaan suuntaan. Pohjoisen aseman merkityksen kasvaessa tarvitaan huoltovarmuutta edistäviä toimia enenevästi. Siksi

- Harvan asutuksen tukikriteerin sisällön laa- jentaminen on tärkeää palvelujen saavutetta- vuudeksi. Peruspalvelujen kattavuus kytkeytyy lähitulevaisuudessa kiinteämmin alueiden elinvoimistamiseen
- Yhden kansallisen ohjelman sijaan useamman alueellisen ohjelman valmistelu tuottaisi suu- remman rahoitussaannon ja erityisesti kehittä- mistoimien vaikuttavuuden lisäyksen. Se ottaisi erilaiset teematarpeet paremmin huomioon. Hallituksen tulisikin esittää, että Suomi valmis- telee yhden kansallisen rakennerahasto-ohjel- man sijaan kolme suuralueohjelmaa kaudeksi 2028-: Pohjois-Suomi, Itä-Suomi sekä Etelä- ja Länsi-Suomi ja
- Arktisen politiikan EU-yhteishankkeita tulisi konkretisoida.

Näillä luonnostetuilla rakennetoimilla arvioidaan saavutettavan noin 200–300 milj. euron rahoit- tussaannon lisäys nykyiseen nähden. Pohjoisen ohjelman toteutus osoittaa, kuinka vaikeaa tulee olemaan lähivuosina kansallisen rahoituksen löy-

täminen alueellisiin kehittämiskohteisiin. EU:n uusi itäinen turvallisuusohjelma voi olla miljardiluokkaa koko tulevalla rahoituskaudella

Tie- ja ratahankkeiden rahoitus TEN T luokituk- sen mukaisesti ja koko Eurooppaa palvelevana on tärkein vaikuttavuuksiltaan. Kyse on vuosikymmeniä kestävästä rahoituksesta ja tarpeista.

Biotalousohjelmaan ja eri teemahankkeisiin vara- taan maatalousmäärärahoista käytettävissä oleva rahoituspotti.

EU:n mahdollisuuksia puolustustarpeisiin koko unionin puitteissa ei tässä yhteydessä sivuta lukuun ottamatta mahdollista Naton osaamiskeskusta. Sinänsä Suomen aseman EU-rahoituksen suhteen ei tule heiketä EU:n tulevalla rahoituskehyskaudella.

25. Rahoitustarpeet ja kattaminen

Saavutettavuuden edistäminen nousee selvityksessä vahvasti esille. Eri infrainvestointien ja väylähankkei- den toteuttaminen vaatii miljardeja euroja ja vuosi- kymmeniä. Kansallisesti ei olisi resursseja toteuttaa. **Atlanttinen yhteyskäytävä eri osineen palvelee koko Eurooppaa sekä kaksoiskäyttötarkoituksia. Atlanttisen yhteyskäytävän investointihankkeet ovat mitä suurimmassa määrin Euroopan yhteisiä. Siksi rahoituksesta suurin osa tulisi allokoida EU:n varoista. Saatavat hyödyt palvelevat Euroopan elin- voimaa ja turvallisuutta jännitteisessä maailmassa.** Perustelut saavat pontta yhä enemmän kriittisten ja strategisten resurssien hyödyntämismahdollisuuksis- ta ja -tarpeista.

Yksi rahoituskanava olisi EU:n omien varojen järjestelmän uudistaminen ostovoimakorjatun bruttokansantalon mallin pohjalle. Se voisi tuottaa Suomelle lisäresursseja noin 200–250 milj. euroa vuosittain nykytilanteeseen verrattuna. Velkaisen Suomen ei pidä rahoittaa vauraimpia EU-maita eikä hyväksyä epäoikeudenmukaisia tuki- ja mak- sukriteereitä. Kyse on poliittisesta priorisoinnista.

Hyvinvointialueiden ja sote-uudistuksen rahoitus- ja kustannussäästötoimia käsitellään selvityksessä laajalti. Etenkin omalääkärijärjestelmään siirtyminen voisi tuoda miljardiluokan luontaiset säästöt. Selvityksessä tuodaan esille sosiaali- ja terveysten jatkuvuus kasvu yli ennakoitua. Esille nousee kysymys resurssien riittävydestä perustuslain hengessä.

Samoin koulutuksen tarpeet tulisi selväpiirteisesti kartoittaa. Maakunnan työvoimapulan näkökulmasta alueellinen opintolainahyvitys nousee kaikkien tahojen yhteiseksi ponnisteluksi.

Niukentuvat julkiset varat viitoittavat uusien rahoitusvälineiden käyttötarpeita. Selvityksessä nostetaan esille eräitä mahdollisuuksia. EU-tasolla uusi EU:n itäisten reuna-alueiden turvallisuusohjelma voisi tuoda satoja milj. euroja vuositasolla. Kansallisen rakennerahasto-ohjelman laadinta kolmen suuralueen pohjalta toisi lisäpanostuksia rahoitusmahdollisuuksiin.

Matkailijaveron käyttöönotto on tarpeen lähi-tulevaisuudessa. Sen tarkoitus tiivistyy puhtaan luonnon ja ilman suojelemiseen sekä alueiden elinvoiman turvaamiseen.

Kaivosveron tuntuva nostaminen tuodaan esille, minkä pohjana on kansainvälinen vertailu. Suomessa kaivosveron taso on minimaalinen noin 0,6 %. Se tulisi nostaa kansainvälisen tason mukaisesti 5–6 prosenttiin.

Yritysten osallistuminen eri hankkeisiin edellyttää lisäselvityksiä. Etenkin Pohjois-Suomen 6G rahasto olisi olennainen rahoitusväline sekä samoin elinkeinoelämän osallistuminen lähinnä ylimaakunnallisiin väylähankkeisiin. Valtion Tesin pääomasijoituksia biotalouteen kaivattaisiin. Riskirahoitustarpeita tulisi tarkastella uusien kasvuyrityshoidon näkökulmasta.

Kehittämistoimien toteuttaminen tarvitsee rahoituksen ohella selkeitä toimintaympäristöjä. Hallinnollisten ja lainsäädännöllisten puitteiden tulee olla kunnossa. Pelkästään eri luvutusten käytäntöjen helppoisella ja selkiyttämällä edistetään yritysten toimintamahdollisuuksia.

Kaikkiaan on luonnollista, että eri toimilla aikaansaatavat nykyisten työpaikkojen turvaamiset ja pitkän aikavälin kasvu- ja työllisyysvaikutukset kohentaisivat julkista taloutta ja aluetalouksien elinvoimaa ja kilpailukykyä. Niiden tarkkaan vaikutusarviointiin ei ole tässä yhteydessä mahdollisuuksia.

26. Hallinnolliset ja lainsäädännölliset uudistustarpeet

Selvityksen ehdotukset ja suositukset johtavat useaanlaisiin hallinnollisiin ja lainsäädännöllisiin muutostarpeisiin. Niistä nostetaan esille seuraavat:

- Kuntalain (410/2015) ja rahoitusjärjestelmän kokonaisuudistus parlamentaarisen valmistelun pohjalta
- Laki alueiden kehittämisestä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan toimeenpanosta (756/2021)
- Matkailijamaksun ja kaivosveron säätäminen ja tarkistukset
- Peruskoululain avaaminen
- Sote-lainsäädännön kokonaisharavointi.

27. Mielikuvat Suomesta ja pohjoisesta

Suomen maakuva on heikentymässä. Viimeaikaiset PISA- ja innovaatiotilaa kuvaavat selvitykset osoittavat Suomen kansallisen aseman tipahtaneen merkittävästi. Etenkin kansainvälisten osaajien arviointi Suomesta ei anna tyydyttävää kuvaa; 52 maan joukossa sija 50 herättää kysymyksiä.

Kansalliset tulokset koskevat myös Pohjois-Suomea. Helsingin ydinkeskustan liikkeiden ja ravintoloiden vähentyminen viidenneksellä vuosina 2019–2023 vetää vertoja. Pohjois-Suomen tunnuspiirteet antavat kuitenkin toiveikkuutta. Maakuva kuin myös koko Pohjois-Suomen kaipaa kohennusta. Ulkoministeriön selvitys kertoo olemattomista kulttuuri-mielikuvista.

Kyse on ensisijaisesti siitä, miten ja millä kriteereillä maakuntaa ja Pohjoista markkinoidaan lähitulevaisuudessa. Siksi etuja tulisi hyödyntää maakuntaa mielikuvakampanjassa:

- **Maailman puhtain ilma alueella**
- **Puhdas luonto ja runsaat harrastusmahdollisuudet rauha ja hiljaisuus**
- Suotuisammaksi muuntuva ilmasto globaalisti – neljä vuodenaikaa
- Maakunnan tarjoamat opiskelumahdollisuudet peruskoulusta ammatilliseen koulutukseen ja yliopistoon asti
- Tulevaisuuden 6G opinahjo
- **Osaaville menestyksekkäitä työpaikkoja**
- **Puhtaat ja luontaiset resurssit ja elintarvikkeet käytettävissä.**

Näitä myönteisiä kehitysedellytyksiä ja -piirteitä tulisi hyödyntää Oulun kulttuuripääkaupunki 2026-kampanjoinnissa, yhteistyössä koko maakunnan kanssa. Samoin yhteistyötä tarvittaisiin, mikäli Kuusamo ja Rovaniemi yhdessä hakisivat yhdessä hiihdon maailmanmestaruuskilpailuja 2030-luvulla.

Lopuksi, maakunnalle on tarjolla tulevaisuus kuuden M:n puitteissa: Metsät, Matkailu, Mineraalit, Maaseutu, Maanpuolustus ja Mielikuvat.

Selvityksen kirjoittajat:

Raimo Ikonen on koulutukseltaan hallintotieteiden tohtori ja oikeustieteen kandidaatti. Toiminut tutkijana ja vt. finanssihallinnon professorina Tampereen Yliopistossa ja dosenttina Helsingin Yliopistossa erityisalana julkinen hallinto ja johtaminen. Virkaura on pääasiassa Valtiovarainministeriössä ja Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä esimiestehtävissä viimeimpänä talous- ja suunnitteluosaston ylijohtajana. Hänellä on koulutus- ja konsultointi kokemusta yli 20 julkisen johtamisen projektista. Vetänyt tavoitejohtamisen projektia, jonka pohjalta tavoite- ja tulosjohtaminen sekä kehysajattelu tuotiin Suomen hallintoon. On toiminut Suomen edustajana EU:ssa Sosiaalisen suojelun komiteassa. Toimii eläkkeellä Eläkeliiton puheenjohtajana ja osallistuu sote-uudistukset konsultointiin eri foorumeilla.

Rauno Lämsä on koulutukseltaan filosofian lisensiaatti, pääaineenaan kansantaloustiede. Toiminut valtionhallinnossa yli 40 vuotta. Virkaura pääasiassa valtiovarainministeriön budjettiosastolla eri sektorimies- ja esimiestehtävissä. Saavuttanut kokemusta useiden eri hallinnonalojen sektorimiestehtävistä ja etenkin alueellisissa kehittämistehtävissä ja EU-budjetti- ja rahoituskysymyksissä. Edustanut Suomea EU:n neuvoston budjettikomiteassa 1995–97 sekä YK:n talouskomiteassa sekä OECD:n eri työryhmissä. Johtanut EU:n neuvoston omien varojen työryhmää kahdesti Suomen EU-puheenjohtajuuskausilla. Laaja kokemus kansallisesta EU:n alue- ja rakennepolitiikasta.

